UNIONIN YLEISEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (neljäs jaosto)

7 päivänä kesäkuuta 2011 *

Asiassa T-217/06,

Arkema Ranska, kotipaikka Colombes (Ranska),

Altuglas International SA, kotipaikka Puteaux (Ranska), ja

Altumax Europe SAS, kotipaikka Puteaux,

edustajinaan aluksi A. Winckler, S. Sorinas Jimeno ja P. Geffriaud, sittemmin asianajajat Sorinas Jimeno ja E. Jégou,

kantajina,

* Oikeudenkäyntikieli: ranska.

vastaan

Euroopan komissio, edustajinaan aluksi F. Arbault ja V. Bottka, sittemmin Bottka ja F. Castillo de la Torre,

vastaajana,

jossa on kyse pääasiallisesti EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä 31.5.2006 tehdyn komission päätöksen K(2006) 2098 lopullinen (asia COMP/F/38.645 – Metakrylaatit) kantajia koskevien osien kumoamista koskevasta vaatimuksesta, ja toissijaisesti tuossa päätöksessä kantajille määrätyn sakon kumoamista tai alentamista koskevasta vaatimuksesta,

UNIONIN YLEINEN TUOMIOISTUIN (neljäs jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja O. Czúcz sekä tuomarit I. Labucka (esittelevä tuomari) ja K. O'Higgins,

kirjaaja: hallintovirkamies T. Weiler,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 15.12.2009 pidetyssä istunnossa esitetyn,

on antanut seuraavan

tuomion

Asian tausta

Johdanto

1 Komissio määräsi EY 81 artiklan ja Euroopan talousalueesta tehdyn sopimuksen (jäljempänä ETA-sopimus) 53 artiklan mukaisesta menettelystä 31.5.2006 tehdyllä päätöksellä K(2006) 2098 (asia COMP/F/38.645 – Metakrylaatit) (jäljempänä riidanalainen päätös) Arkema SA:n ja sen tytäryhtiöt Altuglas International SA:n (jäljempänä Altuglas) ja Altumax Europe SAS:n (jäljempänä Altumax ja yhtiöt yhdessä Arkema) maksamaan yhteisvastuullisesti 219 131 250 euron sakot osallistumisesta kartelliin metakrylaattien alalla 23.1.1997 ja 12.9.2002 välisenä aikana (jäljempänä nyt käsiteltävä kartelli). Niiden emoyhtiöt Total SA ja Elf Aquitaine SA määrättiin maksamaan yhteisvastuullisesti 140,4 miljoonan (ensiksi mainittu yhtiö) ja 181,5 miljoonan euron (viimeksi mainittu yhtiö) sakot (riidanalaisen päätöksen 2 artikla).

2 Arkema (aikaisemmin Atofina SA) on Ranskan oikeuden mukaan perustettu osakeyhtiö, joka toimii kolmella seuraavalla alalla: vinyylituotteet, teollinen kemia ja tuotteiden ominaisuuksia parantavat kemikaalit. Riidanalaisessa päätöksessä tarkoitettujen

seikkojen tapahtuma-aikana Arkeman omistuksesta oli ensin 97,6 prosenttia Elf Aquitainella ja tämän jälkeen siitä lähtien, kun Total Fina SA otti määräysvaltaansa Elf-konsernin 17.4.2000, 96,48 prosenttia. Kyseisestä päivämäärästä lähtien ja kyseisen rikkomisten tapahtumakauden loppuajan Elf Aquitainen omistuksesta 99,43 prosenttia oli Totalilla (aikaisemmin Total Fina, sittemmin TotalFinaElf SA) (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 265 ja 266 perustelukappale).

3 Arkemasta tuli Arkema France 18.5.2006, kun se listattiin pörssiin.

4 Altuglas (aikaisemmin Atohaas ja Atoglas SA) ja Altumax ovat Arkeman suurimmat tytäryhtiöt, jotka toimivat metakrylaattien ja erityisesti polymetyylimetakrylaattien (jäljempänä PMMA) alalla ja jotka osallistuivat riidanalaisessa päätöksessä kuvailtuun kartellitoimintaan (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 259 perustelukappale). Altumaxin omistus oli täysin Arkemalla kilpailusääntöjen rikkomisen aikana. Altuglasin omistus on ollut täysin Arkemalla vuodesta 1998 alkaen. Ennen tätä Elf Atochem SA:lla oli ainoastaan 50 prosenttia Altuglasin pääomasta mutta se oli vastuussa tämän liikkeenjohdosta (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 263 perustelukappale).

Hallinnollinen menettely

5 Riidanalaisen päätöksen tekemiseen johtanut tutkinta aloitettiin sen jälkeen, kun Degussa AG oli 20.12.2002 tehnyt sakoista vapauttamisesta ja sakkojen lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa 19.2.2002 annetun komission tiedonannon (EYVL C 45, s. 3; jäljempänä yhteistyötiedonanto) perusteella sakkoimmuniteettia koskevan hakemuksen.

6 Komissio toimitti 25. ja 26.3.2003 tarkastukset muun muassa Arkeman tiloissa. Arkema teki 3.4.2003 yhteistyötiedonannon perusteella sakkoimmuniteettia tai sakkojen lieventämistä koskevan hakemuksen (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 60 perustelukappale).

7 Komissio antoi 17.8.2005 väitetiedoksiannon, joka koski rikkomista metakrylaattialalla, ja se osoitti sen muun muassa Totalille, Elf Aquitainelle, Arkemalle, Altuglasille ja Altumaxille (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 85 perustelukappale).

8 Suullinen kuuleminen toimitettiin 15. ja 16.12.2005 ja siihen osallistuivat kaikki väitetiedoksiannon adressaatit (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 87 perustelukappale).

9 Komissio teki riidanalaisen päätöksen 31.5.2006.

Riidanalainen päätös

10 Riidanalaisen päätöksen kaksi seikkaa ovat erityisen merkityksellisiä nyt käsiteltävän riita-asian ratkaisemiseksi: päätöksen adressaattien identifiointi ja sakkojen laskeminen.

Riidanalaisen päätöksen adressaatit

11 Sen jälkeen, kun komissio oli ilmoittanut, että oli määritettävä, mitkä oikeudelliset yksiköt olivat vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 245 perustelukappale), se totesi Altuglasin, Altumaxin, Arkeman ja Elf Aquitainen olevan yhteisvastuullisesti vastuussa rikkomisesta, johon Altuglasin ja Altumaxin on katsottu syyllistyneen 12.1.1997 ja 12.9.2002 välisenä aikana. Totalin todettiin olevan yhteisvastuullisesti vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta, johon Altuglas ja Altumas olivat syyllistyneet 1.5.2000 ja 12.9.2002 välisenä aikana (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 277 perustelukappale).

12 Erityisesti Elf Aquitainen vastuusta komissio oletti, että Elf Aquitainella oli ratkaiseva vaikutusvalta ja todellinen määräysvalta Arkeman toiminnasta, kun otetaan huomioon se, että Arkeman hallituksen jäsenet olivat Elf Aquitainen nimeämiä ja että viimeksi mainitun osuus tytäryhtiönsä pääomasta oli 97,6 prosenttia ja vuoden 2000 huhtikuun jälkeen 96,48 prosenttia (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 265 perustelukappale).

13 Komissio totesi Totalin vastuusta, että kyseisellä yhtiöllä oli vuoden 2000 huhtikuusta alkaen rikkomisen loppuun saakka suoraan tai välillisesti todellinen määräysvalta kaikkien konsernin toiminnnallisten yhtiöiden pääomien osalta, mukaan luettuna yhtiöt, joilla oli suora rooli nyt käsiteltävässä kartellissa. Komissio katsoi näin ollen, että Totalilla oli ratkaiseva vaikutusvalta tytäryhtiöidensä Elf Aquitaine, Arkema, Altuglas ja Altumax toimintaan, ja se osoitti kaikille näille yksiköille väitetiedoksiannon (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 267 perustelukappale).

14 Arkema omalta osaltaan ja Total ja Elf Aquitaine niiden osalta vastasivat erikseen väitetiedoksiantoon toteamalla muun muassa, että riidanalainen päätös olisi osoitettava ainoastaan Arkemalle (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 268 ja 269

perustelukappale). Komissio hylkäsi näiden yhtiöiden väitteet ja vahvisti edellisessä kohdassa mainittujen viiden yksikön vastuun (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 270–277 perustelukappale). Näihin yhtiöihin yhdessä viitataan jatkossa termillä Total-konserni.

Sakon laskeminen

15 Sakon määrää laskiessaan komissio tutki ensimmäiseksi rikkomisen vakavuuden ja totesi ensin, että kun rikkomisen luonne ja se seikka, että se kattoi koko ETA:n, otettiin huomioon, kyse oli asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan ja EHTY 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättävien sakkojen laskennasta annetuissa suuntaviivoissa (EYVL 1998, C 9, s. 3; jäljempänä suuntaviivat) tarkoitetusta erittäin vakavasta rikkomuksesta (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 319–331 perustelukappale). Tämän jälkeen komissio katsoi, että kilpailusääntöjen rikkomiseen osallistuneisiin yrityksiin oli mahdollista soveltaa eriytettyä kohtelua, ja se laittoi Total-konsernin ensimmäiseen luokkaan Arkeman PMMA-tuotteiden ETA:ssa myynnistä saadun liikevaihdon perusteella. Komissio määräsi Total-konsenin osalta tällä perusteella sakon laskentapohjaksi 65 miljoonaa euroa (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 332–336 perustelukappale). Lopuksi komissio otti huomioon Totalin maailmanlaajuisen liikevaihdon ja sovelsi Total-konsernille määrätyn sakon laskentapohjaan korotuskerrointa 3 sakon varoittavan vaikutuksen takaamiseksi. Sakon laskentapohjaksi tuli siksi 195 miljoonaa euroa (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 337–350 perustelukappale).

16 Komissio tutki toiseksi rikkomisen kestoa ja totesi, että koska Arkema oli osallistunut rikkomiseen viiden vuoden ja seitsemän kuukauden ajan, sen sakon laskentapohjaa piti korottaa 55 prosentilla. Tätä korotusta sovellettiin Elf Aquitaineen, Arkemaan, Altuglasiin ja Altumaxiin. Komissio korotti Totalin, joka oli tytäryhtiöidensä pääoman omistaja lyhyemmän aikaa, sakkoa 20 prosentilla (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 351–353 perustelukappale). Arkemalle (mukaan luettuna Elf Aquitaine) määrätyn sakon perusmääräksi tuli näin ollen 302, 25 miljoonaa euroa. Total määrättiin

tästä summasta yhteisvastuullisesti vastuuseen 234 miljoonan euron osalta (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 354 perustelukappale).

17 Kolmanneksi komissio tutki, oliko raskauttavia seikkoja mahdollisesti olemassa. Komissio totesi Arkeman osalta, että kun otettiin huomioon kolme aikaisempaa päätöstä, jotka kohdistuivat Arkemaan, Arkema oli uusinut tekonsa syyllistymällä samanlaiseen rikkomiseen, joten komissio päätti korottaa Arkeman sakon perusmäärää 50 prosentilla. Komissio täsmensi kuitenkin, että Total ja Elf Aquitaine eivät olleet rikkomisen uusijoita, joten tätä korotusta sovellettiin ainoastaan Arkemaan, Altuglasiin ja Altumaxiin (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 369 perustelukappale ja siihen liittyvä alaviite numero 250).

18 Neljänneksi komissio katsoi, ettei lieventäviä seikkoja, joihin Total-konserni vetosi, ollut olemassa.

19 Tässä vaiheessa sakon määrä oli 365 218 750 euroa Arkeman, Altuglasin ja Altumaxin osalta riippumatta siitä, otettiinko raskauttavat tai lieventävät seikat huomioon. Totalin sakon määränä säilyi 234 miljoonaa euroa. Elf Aquitainen sakon määränä säilyi 302,25 miljoonaa euroa (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 397 perustelukappale). Komissio katsoi [EY] 81 ja 82 artiklassa vahvistettujen kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta 16.12.2002 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 1/2003 (EUVL 2003, L 1, s. 1) 23 artiklan 2 kohdan mukaisesti, että sakko ei ylittänyt 10:ntä prosenttia kyseisen yrityksen liikevaihdosta (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 398 ja 399 kohta).

20 Viidenneksi ja viimeiseksi komissio sovelsi yhteistyötiedonantoa ja päätti soveltamalla sen 23 kohdan b alakohdan ensimmäistä luetelmakohtaa alentaa 40 prosentilla sen sakon määrää, joka muuten olisi määrätty Total-konsernille (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 403–410 perustelukappale).

21 Komissio vahvisti näin ollen riidanalaisen päätöksen 2 artiklan b alakohdassa sakon lopulliseksi määräksi seuraavan:

”Arkema – –, Altuglas – – ja Altumax – –, yhteisvastuullisesti 219,13 125 miljoonaa euroa, josta Total – – yhteisvastuullisesti 140,4 miljoonaa euroa ja Elf Aquitaine SA yhteisvastuullisesti 181,35 miljoonaa euroa”.

Oikeudenkäyntimenettely ja asianosaisten vaatimukset

22 Kantajat eli Arkema France, Altuglas ja Altumax nostivat nyt käsiteltävänä olevan kanteen unionin yleisen tuomioistuimen kirjaamoon 10.8.2006 toimittamallaan kannekirjelmällä.

23 Kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen jaostojen kokoonpanoa muutettiin, esittelevä tuomari määrättiin neljänteen jaostoon, jonka käsiteltäväksi esillä oleva asia tämän vuoksi siirrettiin.

24 Unionin yleinen tuomioistuin (neljäs jaosto) päätti esittelevän tuomarin kertomuksen perusteella aloittaa suullisen käsittelyn ja kehotti prosessinjohtotoimenpiteenä yhtäältä asianosaisia vastaamaan tiettyihin kysymyksiin ja toisaalta komissiota toimittamaan tietyn asiakirjan. Asianosaiset noudattivat näitä kehotuksia asetetussa määräajassa.

25 Asianosaisten lausumat ja heidän vastauksensa unionin yleisen tuomioistuimen esittämiin kysymyksiin kuultiin 15.12.2009 pidetyssä istunnossa. Suullinen käsittely päätettiin istunnon päättyessä.

26 Unionin yleinen tuomioistuin päätti 26.11.2010 antamallaan määräyksellä aloittaa suullisen käsittelyn uudelleen työjärjestyksensä 62 artiklan mukaisesti, jotta asianosaisia voitaisiin kehottaa prosessinjohtotoimenpiteenä toimittamaan asiakirjoja ja vastaamaan kysymyksiin. Asianosaiset noudattivat näitä kehotuksia asetetussa määräajassa. Suullinen käsittely päätettiin näin ollen 9.3.2011.

27 Kantajat vaativat, että unionin yleinen tuomioistuin

– ensisijaisesti kumoaa riidanalaisen päätöksen kantajia koskevilta osin

– toissijaisesti kumoaa niille riidanalaisessa päätöksessä määrätyn sakon tai alentaa sen määrää

– velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

28 Komissio vaatii, että unionin yleinen tuomioistuin

– hylkää kanteen

– velvoittaa kantajat korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Oikeudellinen arviointi

29 Kantajat vetoavat kanteensa tueksi pääasiallisesti kahdeksaan kanneperusteeseen. Ensimmäinen kanneperuste koskee sääntöjen, joiden perusteella tytäryhtiön toteuttama menettelytapa voidaan lukea emoyhtiön syyksi, rikkomista ja syrjintäkiellon periaatteen loukkaamista. Toinen kanneperuste koskee tosiseikkoihin liittyviä virheitä, joita komissio on tehnyt lukiessaan Arkeman rikkomiset Totalin ja Elf Aquitainen syyksi. Kolmas kanneperuste koskee perusteluvelvollisuuden laiminlyöntiä ja hyvän hallinnon periaatteen loukkaamista syyksiluettavuutta koskevia sääntöjä sovellettaessa. Neljäs kanneperuste koskee sitä, että komissio laiminlöi ottaa huomioon kriteerin, joka koskee todellista vaikutusta markkinoihin, kun se määritti sakon laskentapohjaksi 65 miljoonaa euroa. Viides kanneperuste koskee oikeudellisia ja tosiseikkoihin liittyviä virheitä korotettaessa sakon laskentapohjaa varoittavan vaikutuksen vuoksi. Kuudes kanneperuste koskee oikeudellisia virheitä, jotka komissio teki korottaessaan sakkoa uusimisen perusteella. Seitsemäs kanneperuste koskee tosiseikkoihin liittyvää virhettä, jonka komissio teki, kun se ei myöntänyt kantajille sakon alennusta sillä perusteella, että Arkema ei käytännössä noudattanut tiettyjä menettelytapoja, joista määrättiin seuraamus. Kahdeksas kanneperuste koskee oikeudellisia ja tosiseikkoihin liittyviä virheitä, jotka perustuvat siihen, että komissio ei myöntänyt kantajille sakon alennusta ”muiden seikkojen” perusteella. Kantajat esittivät lisäksi istunnon aikana lisäväitteen, jonka tarkoituksena oli riitauttaa sakon korottaminen riittävän varoittavan vaikutuksen vuoksi.

Ensimmäinen kanneperuste, joka koskee sääntöjen, joiden perusteella tytäryhtiön toteuttama menettelytapa voidaan lukea emoyhtiön syyksi, rikkomista ja syrjintäkiellon periaatteen loukkaamista

30 Kantajat väittävät, että komissio teki oikeudellisen virheen, kun se sovelsi olettamaa, jonka mukaan emoyhtiöllä on tosiasiallisesti ratkaiseva vaikutusvalta tytäryhtiöön, kun se omistaa täysin tai lähes täysin jälkimmäisen pääoman (jäljempänä ratkaisevan vaikutusvallan käyttämistä koskeva olettama), ilman että se olisi esittänyt todisteita

todellisesta määräysvallasta (tämän kanneperusteen ensimmäinen osa). Kantajien mukaan komissio loukkasi tällöin myös syrjintäkiellon periaatetta, kun se sovelsi Arkemaan eri näyttöstandardia kuin muihin tytäryhtiöihin, jotka osallistuivat lainvastaisiin menettelyihin (tämän kanneperusteen toinen osa).

Ensimmäinen osa, joka koskee sääntöjen, joiden perusteella tytäryhtiön toteuttama menettelytapa voidaan lukea emoyhtiön syyksi, rikkomista

– Asianosaisten lausumat

31 Kantajat väittävät, että vakiintuneen oikeuskäytännön ja komission päätöskäytännön perusteella silloin, kun rikkomiseen syyllistynyt yritys kuuluu konserniin, ainoastaan kyseinen tytäryhtiö on pääsääntöisesti vastuussa rikkomisesta. Kantajien mukaan ainoastaan tietyissä tilanteissa tytäryhtiön toimet voidaan lukea emoyhtiön syyksi. Tilanne olisi tällainen silloin, kun emoyhtiöllä on tosiasiallisesti ratkaiseva vaikutusvalta tytäryhtiönsä toimiin sillä perusteella, että jälkimmäinen ei määritä itsenäisesti liiketoimintapolitiikkaansa, tai silloin, kun emoyhtiö on osallisena tytäryhtiön toteuttamaan rikkomiseen (aktiivisesti tai passiivisesti ainoastaan sillä perusteella, että se on tiennyt tosiseikoista).

32 Kantajat väittävät, että sovellettavan oikeuskäytännön mukaan pääoman omistaminen 100-prosenttisesti (ja etenkään 99,43-, 97,6- tai 96,48-prosenttisesti) ei sellaisenaan mahdollista automaattisesti päättelyä, jonka mukaan emoyhtiöllä on tosiasiallisesti ratkaiseva vaikutusvalta tytäryhtiönsä liiketoimintapolitiikkaan. Kantajien mukaan oikeuskäytännössä on aina edellytetty lisätodisteita tältä osin, kuten sitä, että

emoyhtiö on esittäytynyt hallinnollisen menettelyn aikana ainoana konsernin edustajana suhteessa komissioon, tai sitä, ettei emoyhtiön määräysvaltaa tytäryhtiöönsä ole kiistetty tai sitä, että ei ole ollut mitään todisteita tytäryhtiön itsenäisyydestä.

33 Komissio ei kuitenkaan ole esittänyt nyt käsiteltävässä asiassa mitään todisteita, jotka voisivat osoittaa, että Totalilla ja/tai Elf Aquitainella olisi tosiasiallisesti ollut kyseisenä ajanjaksona ratkaiseva vaikutusvalta Arkeman liiketoimintapolitiikkaan tai rikkomisen toteuttamiseen, lukuun ottamatta tukeutumista siihen, että Arkeman silloiset emoyhtiöt omistivat suoraan tai välillisesti sen pääoman lähes täysin. Kantajien mukaan erityisesti komission riidanalaisessa päätöksessä mainitsema seikka, jonka mukaan tosiseikkojen tapahtumahetkellä Arkeman hallituksen jäsenet olivat Elf Aquitainen nimeämiä, on ainoastaan looginen seuraus Arkeman pääoman enemmistöomistuksesta eikä voi osoittaa ratkaisevaa vaikutusvaltaa Arkemaan nähden.

34 Kantajat katsovat näin ollen, että komissio on tehnyt oikeudellisen virheen, jonka perusteella riidanalainen päätös voidaan kumota, kun se lukeakseen riidanalaisessa päätöksessä todetut toiminnat Totalin ja Elf Aquitainen syyksi tukeutui ratkaisevan vaikutusvallan käyttämistä koskevaan olettamaan, joka perustui ainoastaan siihen, että Arkeman pääoma omistettiin suoraan tai välillisesti lähes täysimääräisesti.

35 Lopuksi kantajat totesivat istunnon aikana sen jälkeen, kun niiltä oli tiedusteltu, mitkä olivat asiassa C-97/08 P, Akzo Nobel ym. vastaan komissio, 10.9.2009 annetun tuomion (Kok., s. I-8237) seuraukset nyt käsiteltävälle asialle, että kyseisen tuomion perusteena olleen asian tosiseikat, etenkin ne, jotka liittyivät emoyhtiön määräysvaltaan rikkomiseen osallistuneisiin tytäryhtiöihin nähden, olivat erilaisia kuin nyt käsiteltävässä asiassa. Kantajat ovat lisäksi huomauttaneet, että tuossa asiassa emoyhtiön omistusosuus tytäryhtiönsä pääomasta oli 100 prosenttia, kun se nyt käsiteltävässä asiassa ei saavuttanut tätä tasoa (kyse oli 99,43, 97,6 ja 96,48 prosentista). Kantajat katsovat joka tapauksessa, että jos edellä mainitussa asiassa Akzo Nobel ym.

vastaan komissio annettua tuomiota on tulkittava siten, että siinä sallitaan tytäryhtiön toteuttaman rikkomisen lukeminen emoyhtiön syyksi ilman muita todisteita kuin pääomayhteys, tätä oikeuskäytäntöä on tällöin tutkittava uudelleen, sillä siinä olisi otettu käyttöön ankaraa vastuuta koskeva järjestelmä, joka on ristiriidassa asetuksen N:o 1/2003 kanssa.

36 Komissio ilmoittaa yhtyvänsä kantajien näkemykseen, jonka mukaan tytäryhtiön lainvastaisesta toiminnasta seuraava vastuu voidaan lukea emoyhtiön syyksi ainoastaan tietyissä tilanteissa. Tällainen mahdollisuus on olemassa silloin, kun emoyhtiöllä on tosiasiallisesti ratkaiseva vaikutusvalta tytäryhtiönsä toimintaan. Komission mukaan vakiintuneesta oikeuskäytännöstä seuraa kuitenkin, että on pääteltävä yhtiöllä, joka omistaa tytäryhtiönsä pääoman täysimääräisesti tai lähes täysimääräisesti, olevan tosiasiallisesti ratkaiseva vaikutusvalta tytäryhtiöönsä, sillä emoyhtiö ei ole kumonnut ratkaisevan vaikutusvallan käyttämistä koskevaa olettamaa esittämällä todisteita tytäryhtiönsä toiminnan itsenäisyydestä.

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

37 On muistettava, että riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 245–252 ja 259–277 perustelukappaleesta ilmenee, että komissio luki riidanalaisen rikkomisen Totalin ja Elf Aquitainen syyksi sillä perusteella, että ne muodostivat yhden ainoan yrityksen Arkeman ja tämän tytäryhtiöiden Altuglasin ja Altumaxin kanssa, joista viimeksi mainitut olivat osallistuneet salaisiin menettelytapoihin. Jotta komissio päätyi tähän päätelmään, se tukeutui väitetiedoksiannossa mainittuun olettamaan, jonka mukaan Totalilla ja Elf Aquitainella oli ratkaiseva vaikutusvalta niiden tytäryhtiöiden toimintaan. Elf Aquitainen osalta ratkaisevaa vaikutusvaltaa koskeva olettama perustui siihen seikkaan, että Arkeman hallituksen jäsenet olivat Elf Aquitainen nimeämiä ja että viimeksi mainittu omisti 97,6 prosenttia, sittemmin 96,48 prosenttia, Arkeman pääomasta (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 265 perustelukappale). Totalin

osalta kyseinen olettama perustui siihen, että Total kontrolloi vuoden 2000 huhtikuusta alkaen suoraan tai välillisesti kaikkien konsernin yhtiöiden pääomaa, mukaan luettuna yhtiöt, joilla oli välitön rooli nyt käsiteltävässä kartellissa, koska se omisti 99,43 prosenttia Elf Aquitainen pääomasta (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 266 ja 267 kohta). Viimeisestä seuraa, että kyseiset yhtiöt esittivät väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa tietyn määrän argumentteja, joiden tarkoituksena on kyseenalaistaa ratkaisevan vaikutusvallan käyttämistä koskeva olettama ja jotka komissio on kuitenkin katsonut riittämättömiksi (ks. etenkin riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 272 ja 274 perustelukappale).

38 Seuraavaksi on muistutettava unionin tuomioistuimen tätä alaa koskevasta oikeuskäytännöstä.

39 Tältä osin on korostettava, että unionin kilpailuoikeus koskee yritysten toimintaa ja että yrityksen käsitteeseen kuuluvat kaikki taloudellista toimintaa harjoittavat yksiköt riippumatta niiden oikeudellisesta muodosta tai rahoitustavasta (ks. edellä 35 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 54 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

40 Yhteisöjen tuomioistuin on myös täsmentänyt, että yrityksen käsitteellä on tässä samassa asiayhteydessä katsottava tarkoitettavan taloudellista kokonaisuutta, vaikka oikeudellisesti tämän taloudellisen kokonaisuuden muodostaakin useampi kuin yksi luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö (ks. edellä 35 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 55 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

41 Kun tällainen taloudellinen kokonaisuus rikkoo kilpailusääntöjä, sen asiana on yksilöllisen vastuun periaatteen mukaisesti vastata kyseisestä rikkomisesta (ks. edellä 35 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 56 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

42 Unionin kilpailuoikeuden rikkominen on luettava yksiselitteisesti sen oikeushenkilön syyksi, jolle sakot mahdollisesti määrätään, ja väitetiedoksianto on osoitettava tälle oikeushenkilölle. On myös tärkeää, että väitetiedoksiannossa ilmaistaan, missä ominaisuudessa oikeushenkilöä syytetään väitetyistä rikkomisista (ks. edellä 35 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 57 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

43 Vakiintuneesta oikeuskäytännöstä käy ilmi, että emoyhtiön voidaan katsoa olevan vastuussa tytäryhtiön toiminnasta erityisesti silloin, kun siitä huolimatta, että tytäryhtiö on erillinen oikeushenkilö, se ei päätä itsenäisesti markkinakäyttäytymisestään vaan noudattaa olennaisilta osin emoyhtiön sille antamia ohjeita erityisesti näitä kahta oikeudellista yksikköä yhdistävien taloudellisten, organisatoristen ja oikeudellisten yhteyksien vuoksi (ks. edellä 35 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 58 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

44 Näin on siksi, että tällaisessa tapauksessa emoyhtiö ja sen tytäryhtiö kuuluvat samaan taloudelliseen kokonaisuuteen ja muodostavat näin ollen yhden ainoan yrityksen edellä tarkoitetulla tavalla. Näin ollen se, että emoyhtiö ja tytäryhtiö muodostavat yhden EY 81 artiklassa tarkoitetun yrityksen, mahdollistaa sen, että komissio voi osoittaa sakkojen määräämistä koskevan päätöksen emoyhtiölle ilman, että sillä olisi velvollisuutta osoittaa tämän emoyhtiön itse osallistuneen rikkomiseen (ks. edellä 35 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 59 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

45 Unionin tuomioistuin on myös katsonut, että sellaisessa erityistapauksessa, jossa emoyhtiö omistaa täysin tytäryhtiönsä, joka on rikkonut unionin kilpailusääntöjä, yhtäältä tämä emoyhtiö voi vaikuttaa ratkaisevasti tytäryhtiön toimintaan ja toisaalta on olemassa kumottavissa oleva olettama, jonka mukaan kyseinen emoyhtiö tosiasiallisesti vaikuttaa ratkaisevasti tytäryhtiönsä toimintaan (ks. edellä 35 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 60 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen)

46 Unionin tuomioistuin on täsmentänyt, että näissä olosuhteissa riittää, että komissio osoittaa, että emoyhtiö omistaa täysin tytäryhtiön, voidakseen olettaa, että emoyhtiö vaikuttaa ratkaisevasti tämän tytäryhtiön liiketoimintapolitiikkaan. Tämän perusteella komissio voi katsoa, että emoyhtiö on yhteisvastuussa tytäryhtiölleen määrätyn sakon maksamisesta, ellei tämä emoyhtiö, jonka asiana on kumota tämä olettama, esitä riittäviä todisteita sen osoittamiseksi, että tytäryhtiö toimii itsenäisesti markkinoilla (ks. edellä 35 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 61 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

47 Kun unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntö otetaan huomioon, on todettava, että komission nyt käsiteltävässä asiassa soveltama menetelmä lukea riidanalainen rikkominen kantajien emoyhtiöiden syyksi edellä 37 kohdassa mainitulla tavalla on oikea.

48 Toisin kuin kantajat väittävät, on yhtäältä niin, että tämä syyksi lukeminen ei perustu ainoastaan pääoman omistusrakenteeseen vaan myös siihen, että ratkaisevan vaikutusvallan käyttämistä koskevaa olettamaa ei ole kumottu (ks. erityisesti riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 272 ja 274 perustelukappale).

49 Toisaalta on todettava, että kyseisestä oikeuskäytännöstä (ks. etenkin edellä 45 ja 46 kohta) ilmenee selvästi, että tytäryhtiön pääoman omistusrakenne on riittävä edellytys kyseisen olettaman soveltamiselle ilman, että komission olisi esitettävä lisätodisteita, jotka liittyvät emoyhtiön vaikutusvallan käyttämiseen, kuten kantajat vaativat.

50 Kantajien väitteet, joiden mukaan edellä 35 kohdassa mainitussa asiassa Akzo Nobel ym. vastaan komissio annetun tuomion perustana olleet tosiseikat, etenkin kyseisen emoyhtiön tytäryhtiöissään käyttämä määräysvalta, olivat erilaiset nyt käsiteltävässä asiassa kyseessä olleista tosiseikoista, eivät voi horjuttaa tätä päätelmää. Lukuun ottamatta sitä, että tällaisia lisätodisteita voitiin esittää kyseisessä asiassa (asia T-112/05, Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomio 12.12.2007, Kok., s. II-5049, 13 ja 54 kohta), edellä

mainitussa asiassa Akzo Nobel ym. vastaan komissio 12.12.2007 annetusta tuomiosta (61 ja 62 kohta) sekä edellä 35 kohdassa mainitussa asiassa Akzo Nobel ym. vastaan komissio 10.9.2009 annetusta tuomiosta (61 ja 62 kohta) ilmenee täysin selvästi, että tämän olettaman soveltaminen ei riipu tällaisten lisätodisteiden olemassaolosta.

51 On vielä korostettava, että edellä mainittu oikeuskäytäntö koskee erityisesti ”erityistapausta, jossa emoyhtiö omistaa täysin tytäryhtiönsä” (edellä 35 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomio 10.9.2009, 60 kohta). Nyt käsiteltävässä asiassa Total ja Elf Aquitaine eivät kuitenkaan omista täysin tytäryhtiöitään.

52 On kuitenkin korostettava, että kantajat eivät viitatessaan istunnossa tähän tosiseikkoihin liittyvään eroon (ks. edellä 35 kohta) ole esittäneet mitään erityisiä argumentteja sen vastustamiseksi, että samoja todistelusääntöjä sovelletaan näissä kahdessa tilanteessa, vaikka ratkaisevan vaikutusvallan käyttämistä koskevan olettaman soveltaminen muissa tapauksissa kuin niissä, joissa emoyhtiö omistaa täysin tytäryhtiönsä, on ollut unionin yleisen tuomioistuimen komissiolle esittämän kirjallisen kysymyksen kohteena ja tämän jälkeen keskustelun kohteena istunnossa.

53 On todettava joka tapauksessa, että emoyhtiö, joka omistaa lähes täysin tytäryhtiönsä, on pääsääntöisesti tilanteessa, joka on analoginen yksinomaisen omistajan tilanteen kanssa siltä osin kuin on kyse omistajan mahdollisuudesta käyttää ratkaisevaa vaikutusvaltaa tytäryhtiön toimintaan omistajan kyseiseen tytäryhtiöön yhdistävien taloudellisten, organisatoristen ja oikeudellisten yhteyksien vuoksi. Komissiolla on näin ollen oikeus soveltaa tähän tilanteeseen samoja todistelusääntöjä, toisin sanoen soveltaa olettamaa siitä, että kyseinen emoyhtiö käyttää tosiasiallisesti mahdollisuuttaan käyttää ratkaisevaa vaikutusvaltaa tytäryhtiönsä toimintaan. Ei tosin voida sulkea pois sitä, että tietyissä tapauksissa vähemmistöosakkailla voi olla tytäryhtiön suhteen oikeuksia, joiden perusteella edellä mainittu analogia voidaan kyseenalaistaa. On kuitenkin todettava, että sen lisäksi, että tällaisia oikeuksia ei yleensä liitetä nyt käsiteltävässä asiassa kyseessä olevien kaltaisiin vähäisiin osuuksiin. Kantajat eivät ole

esittäneet mitään tämän kaltaisia seikkoja nyt käsiteltävässä asiassa. Komissio on siksi soveltanut oikein ratkaisevan vaikutusvallan käyttämistä koskevaa olettamaa kantajien emoyhtiöihin.

54 Lopuksi on todettava väitteestä, jonka mukaan edellä 35 kohdassa mainitussa asiassa Akzo Nobel ym. vastaan komissio (tuomio 10.9.2009) annetussa tuomiossa vahvistettua oikeuskäytäntöä olisi pääasiallisesti tutkittava uudelleen, unionin yleinen tuomioistuin katsoo, että sen ei tule nyt käsiteltävässä asiassa kyseessä olevien olosuhteiden perusteella palata oikeudelliseen seikkaan, jota unionin tuomioistuin on käsitellyt selvällä tavalla viimeaikaisessa tuomiossaan.

55 Ensimmäisen kanneperusteen ensimmäinen osa on näin ollen hylättävä.

Toinen osa, joka koskee syrjintäkiellon periaatteen loukkaamista

– Asianosaisten lausumat

56 Kantajat väittävät, että komissio tukeutui niiden tapauksessa ainoastaan ratkaisevan vaikutusvallan käyttämistä koskevaan olettamaan lukeakseen rikkomisen emoyhtiön syyksi mutta otti muista riidanalaisen päätöksen kohteena olevista tytäryhtiöistä suurimman osan yhteydessä huomioon lisätodisteita. Kantajat viittaavat tässä yhteydessä siihen, kuinka komission kohteli riidanalaisessa päätöksessä Degussaa, ICI plc:tä ja Lucite International Ltd:tä.

57 Komissio syyllistyi näin toimiessaan asian selvittämisessä syrjintään, jota ei voida perustella. Kantajat korostavat, että jos komissio olisi soveltanut Arkemaan samaa näyttöstandardia kuin muihin yrityksiin, se olisi välttämättä tullut johtopäätökseen, jonka mukaan rikkominen oli luettava ainoastaan Arkeman syyksi.

58 Kantajat korostavat lisäksi komission argumentista, jonka mukaan riidanalaisessa päätöksessä mainitaan se, että Elf Aquitaine nimesi Atofinan hallituksen jäsenet, että kyseessä on ainoastaan looginen seuraus Arkeman pääoman enemmistöomistuksesta, ja ne väittävät, että tätä todistetta ei voida mitenkään verrata todisteisiin, joihin komissio tukeutui Degussan yhteydessä ottaessaan huomioon tämän osalta emoyhtiön aktiivisen osallistumisen rikkomiseen. Kantajat huomauttavat, että tämä todiste voidaan ottaa joka tapauksessa huomioon ainoastaan Elf Aquitainen mutta ei Totalin osalta.

59 Komissio kiistää nämä väitteet.

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

60 On huomautettava, että yhdenvertaisen kohtelun tai syrjintäkiellon periaate edellyttää, että toisiinsa rinnastettavia tapauksia ei kohdella eri tavoin eikä erilaisia tapauksia kohdella samalla tavoin, ellei tällainen kohtelu ole objektiivisesti perusteltua (ks. asia C-227/04 P, Lindorfer v. neuvosto, tuomio 11.9.2007, Kok., s. I-6767, 63 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

61 On todettava, että kantajat eivät ole osoittaneet, että komissio olisi loukannut tätä periaatetta lukiessaan riidanalaisen rikkomisen riidanalaisen päätöksen adressaattien syyksi.

62 On todettava aivan ensiksi, että ICI Acrylicsin tilanne ei ole rinnastettavissa kantajien tilanteeseen. Riidanalaisesta päätöksestä ilmenee nimittäin selvästi, että ICI Acrylics – yksikkö, joka osallistui suoraan riidanalaiseen rikkomiseen – oli pelkkä ICI:n kaupallinen yksikkö, jolla ei ollut oikeushenkilöllisyyttä, eikä tämän tytäryhtiö, ja se omistettiin täysin tai lähes täysin (ks. etenkin riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 280, 287 ja 288 perustelukappale). Komissio ei näin ollen soveltanut ICI:n yhteydessä ratkaisevan vaikutusvallan käyttämistä koskevaa olettamaa (oli sen tukena muita todisteita tai ei) vaan ainoastaan identifioi oikeudellisen henkilön, jonka osa rikkomiseen syyllistynyt kaupallinen yksikkö oli tosiseikkojen tapahtumahetkellä (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 288 ja 289 perustelukappale).

63 Tämän jälkeen on korostettava Degussan osalta, että komissio totesi seuraavaa riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 255 perustelukappaleessa:

”Röhm GmbH & Co. KG (Degussan täysin omistama tytäryhtiö) ja Para-Chemie GmbH (Röhmin täysin omistama tytäryhtiö) ovat itsenäisiä oikeudellisia yksikköjä. Koska Degussa omistaa täysin suoraan tai välillisesti nämä kaksi yritystä – – ja koska Röhmin hallintoneuvosto koostuu osittain Degussan johdon jäsenistä – –, komissio katsoo Degussan olevan vastuussa Röhmin – – ja Para-Chemien – – lainvastaisesta käytöksestä.”

64 Komissio ilmoitti Lucite Internationalin osalta riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 294 perustelukappaleessa seuraavaa:

”Lucite International UK Ltd on yksi sen täysin omistamista tytäryhtiöistä. Lisäksi Lucite Internationalin – – hallituksen jäsenet olivat niin ikään rikkomisen tapahtuma-aikana Lucite International UK:n – – hallituksen jäseniä.”

65 Näin ollen on oikein, että jotta Degussan ja Lucite Internationalin tytäryhtiöiden toiminta luettiin ensiksi mainittujen syyksi, komissio tukeutui ratkaisevaa vaikutusvaltaa koskevaan olettamaan, joka seurasi siitä, että emoyhtiö omisti täysin tytäryhtiön pääoman, mainitsemalla samalla ylimääräisen todisteen, toisin sanottuna yhtäältä sen, että tytäryhtiön hallintoneuvostossa oli emoyhtiön johdon jäseniä, ja toisaalta sen, että molempien yhtiöiden hallituksiin kuului samoja jäseniä.

66 Tästä ei kuitenkaan seuraa, että Degussaa ja Lucite Internationalia sekä niiden tytäryhtiöitä olisi kohdeltu eri tavalla kuin kantajia ja niiden emoyhtiöitä, mikä olisi perusteena katsoa, että yhdenvertaisen kohtelun periaatetta on loukattu.

67 On nimittäin korostettava, että – kuten kantajien emoyhtiöiden – Degussan ja Lucite Internationalin katsottiin niin ikään olevan vastuussa tytäryhtiöidensä lainvastaisesta toiminnasta (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 258 ja 296 perustelukappale). Mikään riidanalaisessa päätöksessä ei kuitenkaan anna perustetta ajatella, että komissio olisi vapauttanut ne tästä vastuusta, jos se ei olisi voinut vedota edellä mainittuihin lisätodisteisiin.

68 Tältä osin on muistettava, että komissio ilmaisi riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 245–252 perustelukappaleessa periaatteet, jotka olivat sen ohjenuorina riidanalaisen päätöksen adressaatteja määritettäessä. Päätöksestä ilmenee selvästi, että kun tytäryhtiön pääoma oli täysin tai lähes täysin emoyhtiöllä, komissio katsoi sillä olevan oikeus todeta pelkän ratkaisevan vaikutusvallan käyttämistä koskevan olettaman perusteella, että kyseinen tytäryhtiö ei ollut itsenäinen, sillä edellytyksellä, että olettamaa ei ollut kumottu hallinnollisen menettelyn aikana, ja lukea näin ollen tytäryhtiön lainvastainen käytös emoyhtiön syyksi, koska viimeksi mainittu oli osa samaa yritystä (ks. erityisesti riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 247 ja 248 perustelukappale).

69 On kuitenkin todettava, kuten komissio toteaa, että se viittasi ainoastaan täydellisyyden vuoksi muiden kuin pääomayhteyksien olemassaoloon silloin, kun ne olivat saatavilla. On lisäksi todettava, että Total-konsernin osalta komissio on viitannut myös siihen, että Arkeman hallituksen jäsenet olivat Elf Aquitainen nimeämiä. Komissio ei kuitenkaan millään tavalla tehnyt tytäryhtiön, jonka omistus oli täysin tai lähes täysin tämän emoyhtiöllä, lainvastaisen toiminnan syyksi lukemista riippuvaiseksi tällaisten lisäseikkojen olemassaolosta. Tämä tulkinta on yhdenmukainen myös sen seikan kanssa, että tiettyjen emoyhtiöiden yhteydessä riidanalaisessa päätöksessä mainitaan ainoastaan pääomayhteys. Näin on Totalin (266 perustelukappale) ja Barlo-konsernin yhtiöiden, eli Barlo Plastics Europe NV:n, Barlo Plastics NV:n ja Barlo Group plc:n osalta (301 perustelukappale).

70 On myös muistutettava, että menetelmä, jota komissio sovelsi lukeakseen nyt käsiteltävässä asiassa riidanalaisen rikkomisen kantajien emoyhtiöiden syyksi, oli oikea, kuten edellä esitetystä ilmenee (ks. edellä 47 kohta).

71 Näin ollen ensimmäisen kanneperusteen toinen osa on hylättävä, ja näin ollen koko ensimmäinen kanneperuste on hylättävä.

Toinen kanneperuste, joka koskee tosiseikkoihin liittyviä virheitä, jotka komissio teki lukiessaan Arkeman rikkomisen Totalin ja Elf Aquitainen syyksi

72 Kantajat väittävät, että vaikka menetelmä soveltaa ratkaisevan vaikutusvallan käyttämistä koskevaa olettamaa katsottaisiin hyväksyttäväksi kantajien osalta, komissiolla ei ollut tosiseikkoihin liittyviä perusteita lukea kilpailusääntöjen rikkomista Totalin ja Elf Aquitainen syyksi. Kantajien mukaan ne ovat osoittaneet ensiksi, että Elf Aquitainen ja Totalin johto ei ollut millään tavalla osallinen kyseiseen menettelytapaan, ja toiseksi, että Arkema päätti itsenäisesti liiketoimintapolitiikastaan.

Ensimmäinen osa, jonka mukaan komissio ei ottanut huomioon sitä, että Totalin ja Elf Aquitainen johto ei ollut osallinen riidanalaisessa päätöksessä todettuun menettelytapaan

– Asianosaisten lausumat

73 Kantajat korostavat, että komissio ei väitä riidanalaisessa päätöksessä, että Elf Aquitainen tai Totalin johtajat olisivat olleet millään tavalla osallisia kyseiseen menettelytapaan tai että ne olisivat olleet tietoisia kilpailusääntöjen rikkomisista. Ne toteavat lisäksi, että komissio ei osoittanut tutkinnan aikana ainuttakaan pyyntöä saada tietoja näiltä yrityksiltä ja ettei se edes toimittanut tarkastuksia niiden tiloissa.

74 Kantajien mukaan komission päätöskäytännöstä ilmeneekin, että emoyhtiön aktiivisen tai passiivisen rikkomiseen osallistumisen puuttuminen voi johtaa siihen, että tytäryhtiön rikkomista ei lueta emoyhtiön syyksi, vaikka viimeksi mainittu omistaisi enemmistön kyseisen tytäryhtiön pääomasta tai tämän pääoman täysin.

75 Kantajat huomauttavat tältä osin lisäksi, että konserni, johon ne kuuluivat tosiseikkojen tapahtumahetkellä, edellytti ehdotonta kilpailusääntöjen noudattamista, mikä johti lisäksi siihen, että Arkema hyväksyi ohjelman toimintansa saattamiseksi kilpailulainsäädännön mukaiseksi vuoden 2001 tammikuusta alkaen eli vain muutama kuukausi sen jälkeen, kun Total Fina otti haltuunsa Elf-konsernin 17.4.2000. Ne katsovat siksi, että jos Total ja Elf Aquitaine olisivat voineet tietää Arkeman toteuttamista kilpailunvastaisista menettelytavoista, ne olisivat määränneet heti niiden lopettamisesta.

76 Kantajien mukaan komissio olisi näin ollen voinut tukeutua tähän seikkaan päätelläkseen, että nämä yhtiöt eivät olleet vastuussa Arkeman PMMA-markkinoilla toteuttamasta lainvastaisesta toiminnasta, vaikka ne omistivat Arkeman pääoman lähes kokonaan rikkomisen tapahtumisajanjaksona.

77 Komissio kiistää nämä väitteet.

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

78 On muistettava, että riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 245–252 ja 259–277 perustelukappaleesta ilmenee, että komissio luki riidanalaisen rikkomisen Totalin ja Elf Aquitainen syyksi sillä perusteella, että ne muodostivat tosiseikkojen tapahtumahetkellä Arkeman ja tämän tytäryhtiöiden Altuglasin ja Altumaxin, jotka olivat osallistuneet kartellitoimintaan, kanssa yhden taloudellisen yksikön ja näin ollen yrityksen kilpailuoikeudessa tarkoitetulla tavalla. Komissio tukeutui tämän johtopäätöksen tekemiseksi ratkaisevan vaikutusvallan käyttämistä koskevaan olettamaan ja totesi, että tätä olettamaa ei kumottu hallinnollisen menettelyn aikana. Kuten ensimmäisen kanneperusteen tarkastelusta ilmenee, tätä menetelmää sovellettiin aivan oikealla tavalla.

79 Kuten oikeuskäytännöstä kuitenkin ilmenee, se seikka, että emoyhtiö ja sen tytäryhtiö muodostavat yhden yrityksen EY 81 artiklassa tarkoitetulla tavalla, mahdollistaa sen, että komissio osoittaa sakkojen määräämistä koskevan päätöksen emoyhtiölle ilman, että edellytettäisiin sen osoittamista, että viimeksi mainittu on osallistunut itse rikkomiseen (edellä 35 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomio 10.9.2009, 50 kohta). Komission ei siksi ollut tarpeellista osoittaa, että emoyhtiön johtajat itse olivat osallisina lainvastaisiin toimiin tai edes tiesivät niihin liittyvistä seikoista. Komission käytöksellä hallinnollisen menettelyn aikana ja etenkään sillä, että

se ei esittänyt emoyhtiöille ainuttakaan pyyntöä toimittaa tietoja tai että se ei toimittanut tarkastuksia niiden tiloissa, ei ole merkitystä sen selvittämiseksi, muodostivatko ne tytäryhtiöidensä kanssa yrityksen EY 81 artiklassa tarkoitetulla tavalla.

80 Kantajien viittaamasta komission päätöskäytännöstä on todettava, että vaikka katsottaisiin komission asettaneen sen, että rikkominen luetaan emoyhtiön syyksi, edellytykseksi tämän johtajien suoran osallistumisen kilpailusääntöjen rikkomiseen, tällä ei olisi mitään vaikutusta riidanalaisen päätöksen laillisuudelle tältä osin, sillä komission nyt käsiteltävässä asiassa soveltama menetelmä oli oikea. Kantajat täsmentävät lisäksi vastauksessaan, että ne eivät väitä, että se, ettei emoyhtiö ollut osallisena tytäryhtiönsä rikkomiseen, riittäisi sellaisenaan emoyhtiön vastuun poissulkemiseen, vaan tämä on ainoastaan seikka, jonka komissio voi ottaa huomioon tässä yhteydessä.

81 Lopuksi on todettava, että komissio on väittänyt oikein, että se, että emoyhtiön johtajat eivät ole suoraan olleet osallisina rikkomiseen tai että ne eivät ole tienneet lainvastaisista seikoista, ei, vaikka tämä voitaisiinkin osoittaa, riitä ratkaisevan vaikutusvallan käyttämistä koskevan olettaman kumoamiseen.

82 Tämän kanneperusteen ensimmäinen osa on siksi hylättävä.

Toinen osa, joka koskee sitä, että todisteita, jotka osoittavat Arkeman määränneen tosiasiassa itsenäisesti liiketoimintapolitiikastaan, ei otettu huomioon

– Asianosaisten lausumat

83 Kantajat väittävät, että Arkema on osoittanut hallinnollisen menettelyn aikana, että Elf Aquitaine tai Total eivät missään vaiheessa määrittäneet sen liiketoimintapolitiikkaa riidanalaisessa päätöksessä viitatun ajanjakson aikana. Siksi sillä, että Arkema oli oikeudellisesti Elf Aquitainen tytäryhtiö tosiseikkojen tapahtumahetkellä ja että sen hallituksen jäsenet olivat viimeksi mainitun yhtiön nimeämiä, ei ollut merkitystä Arkeman itsenäisyydelle sen liiketoimintapolitiikan määrittämisessä. Komissio on siksi tehnyt tosiseikkoja koskevan virheen, kun se luki Arkeman rikkomisen niiden yhtiöiden syyksi, jotka olivat sen emoyhtiöitä kyseisenä ajanjaksona.

84 Kantajat väittävät ensiksi, että se seikka, että Total ja Elf Aquitaine eivät määrittäneet tytäryhtiöidensä liiketoimintapolitiikkaa, seuraa itse konsernin rakenteesta. Nämä yritykset olivat tosiasiassa holding-yhtiöitä ja useiden yhtiöiden konsernin osakkeenomistajat toimivat itsenäisesti toiminta-alueillaan.

85 Kantajat väittävät toiseksi, että Arkema osoitti olevansa täysin itsenäinen PMMA:han liittyvän liiketoimintapolitiikkansa määrittämisessä, erityisesti hintapolitiikkansa ja asiakkaiden valinnan osalta. Kantajat toteavat, että pikemminkin Arkema oli emoyhtiö kemian tuotantoalalla ja juuri se antoi tosiasiassa ohjeita omille tytäryhtiöilleen, kuten Altuglasille ja Altumaxille. Arkeman yläpuolella suhde oli ainoastaan sellainen, joka vallitsee normaalisti taloudellisten intressiensä turvaamisesta huolehtivan osakkeenomistajan ja kemian tuotantoalan toiminnasta vastaavan itsenäisen johdon välillä. Totalin ja Elf Aquitainen roolina oli siksi ainoastaan suurien investointien

hyväksyminen ja tietojen vastaanottaminen niiden tytäryhtiön tulokseen liittyvästä kirjanpidosta ja rahoituksesta sovellettavassa lainsäädännössä edellytetyllä tavalla. Kantajat viittaavat tässä yhteydessä kannekirjelmään liitettyyn sisäiseen muistioon, jonka otsikko on ”Sisäiset valtaoikeudet ja menoihin sitoutuminen”.

86 Kantajat erottavat tässä yhteydessä kaksi ajanjaksoa: 1992–2000 ja 2001–2004.

87 Kantajat väittävät, että Elf Atochem määritti vuodesta 1992 vuoteen 2000 sijoittuvana ajanjaksona itsenäisesti PMMA:han liittyvää toimintaa koskevan liiketoimintapolitiikan ”Synteettiset orgaaniset välituotteet” -nimisen osaston avulla (jäljempänä DIOS). Elf Atochemin yleisjohtokunta määritti etukäteen vuosittain tämän liiketoimintapolitiikan suuret linjat viisivuotisen liikesuunnitelman muodossa, ja samainen taho myös hyväksyi DIOS:n budjetin.

88 Arkema määritti itsenäisesti vuosien 2001 ja 2004 välisenä aikana PMMA:han liittyvää toimintaa koskevan liiketoimintapolitiikan Atoglasin (josta tuli Altuglas) kautta. Kemian johtokunta, joka oli kemian tuotantoalan toimeenpanoelin, hyväksyi tämän liiketoimintapolitiikan suuret linjat etukäteen vuosittain viisivuotisen liikesuunnitelman muodossa. PMMA:han liittyvän toiminnan budjettia esiteltiin Totalin toimeenpanevassa komiteassa Atoglasin kokonaisbudjetin esittämisen yhteydessä. Tämä toimeenpaneva komitea otti kantaa investointiasioihin ja yli 10 miljoonaa euron summaa koskeviin päätöksiin ja arvioi näiden sijoitusten riskejä ja kannattavuutta.

89 Kantajat korostavat erityisesti, että Total ja Elf Aquitaine eivät määrittäneet Arkeman liiketoimintapolitiikkaa siltä osin kuin on kyse nyt käsiteltävässä asiassa tarkoitetusta toiminnasta, joka vastasi ainoastaan marginaalista osaa niiden liikevaihdosta. Ne muistuttavat tässä yhteydessä, että Arkeman maailmanlaajuinen liikevaihto PMMA:n myynnin perusteella oli vuonna 2002 (viimeinen vuosi, jona rikkomisiin syyllistyttiin) 416 miljoonaa euroa, joka oli 2,1 prosenttia kemian tuotantoalan maailmanlaajuisesta liikevaihdosta ja 0,4 prosenttia Elf Aquitainen/Totalin konsernin maailmanlaajuisesta liikevaihdosta.

90 Kantajat korostavat lisäksi, että vaikka ratkaisevan vaikutusvallan käyttämistä koskevan olettaman katsottaisiin olevan oikea, kyseisen yrityksen todistustaakan olisi, jotta sillä on mahdollisuus kumota tällainen olettama, koskettava sitä, että emoyhtiöllä ei ollut todellista määräysvaltaa tytäryhtiönsä liiketoimintapolitiikkaan kyseisillä markkinoilla eli nyt käsiteltävässä asiassa PMMA-markkinoita. Kantajien mukaan toisenlainen lähestymistapa, joka tarkoittaisi sitä, että vaaditaan näyttämään toteen täysi itsenäisyys emoyhtiöstä ja näin ollen kumoamaan abstrakti mahdollisuus siitä, että emoyhtiö harjoittaa ratkaisevaa vaikutusvaltaa tytäryhtiöönsä tilanteessa, jossa se omistaa tämän pääoman täysin, merkitsisi vaatimusta näyttää toteen jotakin, jonka toteen näyttäminen ei ole mahdollista (probatio diabolica), ja johtaisi kumoamattoman olettaman omaksumiseen.

91 Kantajat huomauttavat kolmanneksi, että Totalin ja Elf Aquitainen maailmanlaajuinen määräysvalta Arkemaan on ristiriidassa sen määräysvallan kanssa, joka Arkemalla oli tytäryhtiöihinsä Altuglasiin ja Altumaxiin, jotka oli integroitu Arkemaan sekä operationaalisella että funktionaalisella tasolla. Kantajat korostavat myös, että Arkeman väliintulo tapahtui koko menettelyn ajan sen omissa ja tytäryhtiöiden nimissä ja tämä ei tutkinnan aikana missään vaiheessa kiistänyt, ettei sillä olisi ollut todellista määräysvaltaa tytäryhtiöihinsä.

92 Kantajat toteavat siksi yhtäältä operationaalisesta puolesta, että toisin kuin Elf Aquitaine ja Total, jotka eivät olleet mukana metakrylaattien valmistusprosessissa, Arkema harjoitti toimintaa, johon kuului metakrylaatin valmistaminen metyylistä, joka on raaka-ainetta, jota sen tytäryhtiöt Altuglas ja Altumax käyttivät – osittain – sisäisesti PMMA:n tuottamiseen ja jakeluun.

93 Kantajat väittävät toisaalta funktionaalisesta puolesta, että vaikka Arkeman tytäryhtiöt (Altuglas ja Altumax) harjoittivat PMMA:han liittyvää toimintaa, se integroitiin aina Arkeman kaupalliseen organisaatioon, aivan ensiksi DIOS:n kautta vuoteen 2000 saakka ja tämän jälkeen erityisesti PMMA:han erikoistuneen kaupallisen yksikön kautta vuodesta 2001 alkaen. Enemmistö Altuglas-yhtiön hallituksen jäsenistä koostui lisäksi Arkeman oikeudellisten ja taloudellisten osastojen edustajista kyseisenä ajanjaksona. Näillä viimeksi mainituilla henkilöillä oli lisäksi velvollisuuksia ei ainoastaan Arkemassa vaan myös Altuglasissa, jolla ei ollut omia oikeudellisia ja taloudellisia yksiköitä. Kantajat mainitsevat lopuksi, että Altuglasin työntekijät, jotka osallistuivat riidanalaisessa päätöksessä viitattuun toimintaan, toimittivat kaikki säännöllisesti tietoja Arkeman johdon jäsenelle, joka oli rikkomisen tapahtuma-aikana G, josta tuli myöhemmin DIOS:n johtaja vuoteen 2000 saakka ja kemian tuotantoalan johtokunnan jäsen vuodesta 2001 alkaen.

94 Kantajat väittävät lisäksi, että tämä funktionaalinen ja operationaalinen integraatio Arkeman ja sen tytäryhtiöiden Altuglasin ja Altumaxin välillä vahvistettiin vuonna 2004, kun Total-konsernin kemian tuotantoala järjestettiin uudelleen ja Arkema luotiin, ja sittemmin vuoden 2006 toukokuussa, kun Arkema listattiin pörssiin.

95 Kantajat korostavat neljänneksi, että yksikään menettelyn aikana kerätyistä asiakirjoista ei osoita, että Arkema olisi saanut suoraan tai välillisesti minkäänlaisia ohjeita tai suosituksia Elfa Aquitainelta tai Totalilta metakrylaattimarkkinoilla toteutettavan liiketoimintapolitiikan osalta, vaikka komissio keräsi käyttöönsä satoja asiakirjoja Arkeman tiloista.

96 Kantajat väittävät viidenneksi, että komission riidanalaisessa päätöksessä omaksuma kanta on ristiriidassa sen itse aikaisemmin omaksuman käytännön kanssa. Komissio ei nimittäin lukenut [EY] 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä (asia COMP/E-2/37.857 – Orgaaniset peroksidit) 10.12.2003 tehdyssä komission päätöksessä K(2003) 4570 lopullinen (jäljempänä orgaanisia peroksideja koskeva päätös) kilpailusääntöjen rikkomista, johon Arkema syyllistyi, Elf Aquitainen syyksi, vaikka näiden kahden yrityksen välillä vallitsi pääomayhteys. Komissio myönsi

tällöin, että Arkema oli tosiasiallisesti itsenäinen liiketoimintapolitiikkansa määrittämisessä. Koska orgaanisia peroksideja koskevan päätöksen kattama ajanjakso oli osittain päällekkäinen riidanalaisessa päätöksessä tarkoitetun ajanjakson kanssa ja koska Arkeman ja Elf Aquitainen toisiinsa yhdistävät taloudelliset ja rahoitukselliset suhteet olivat täysin samanlaiset näissä kahdessa tapauksessa, komissiolla ei kantajien mukaan ollut perusteita poiketa nyt käsiteltävässä asiassa kannastaan, jonka se oli omaksunut orgaanisia peroksideja koskevaan päätökseen johtaneessa asiassa.

97 Ranskan kilpailuneuvosto vahvisti lisäksi hiljattain Totalin ja Elf Aquitainen tytäryhtiöihinsä kohdistaman rajoitetun ja kokonaisvaltaisen määräysvallan, kun se totesi moottoriteiden polttoainejakeluun liittyviä markkinoita koskevassa päätöksessään, että Total Raffinage Distribution SA ja Elf Antar France SA olivat riittävän itsenäisiä liiketoimintapolitiikkansa määrittämisessä.

98 Kantajat väittävät lopuksi, että komissio on tehnyt oikeudellisia virheitä arvioidessaan todistustaakan luonnetta ja jakautumista. Ne katsovat, että koska komission soveltaman ratkaisevan vaikutusvallan käyttämistä koskevan olettaman lisäksi ei esitetty muita lisäseikkoja, jotka olisivat voineet osoittaa emoyhtiöillä olleen todellinen määräysvalta Arkeman liiketoimintapolitiikkaan PMMA-markkinoilla, ainoastaan se seikka, että Arkema esitti hallinnollisen menettelyn aikana seikkoja, joiden perusteella voidaan osoittaa sen tosiasiallinen itsenäisyys markkinoilla, oli riittävä kääntämään todistustaakan. Kantajien mukaan komission oli siksi osoitettava, että Totalilla ja Elf Aquitainella oli näistä seikoista huolimatta ratkaiseva vaikutusvalta tytäryhtiöihinsä kyseisillä markkinoilla.

99 Komissio väittää, että kantajien hallinnollisen menettelyn aikana esittämät seikat, jotka on toistettu kannekirjelmässä, eivät ole riittäviä, vaikka niitä tarkasteltaisiin yhdessä, osoittamaan, että Arkeman käytös markkinoilla olisi ollut itsenäistä suhteessa Elf Aquitaineen, ja kumoamaan siksi ratkaisevan vaikutusvallan käyttämistä koskevan olettaman.

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

100 Aivan ensiksi on todettava, että toisin kuin kantajat väittävät (edellä 90 ja 98 kohta), komissio ei ole rikkonut todistustaakkaa koskevia sääntöjä nyt käsiteltävässä asiassa.

101 Tältä osin on muistettava, että edellä 35 kohdassa mainitussa asiassa Akzo Nobel ym. vastaan komissio 10.9.2009 annetusta tuomiosta (61 kohta) seuraavasta oikeuskäytännöstä käy ilmi, että ratkaisevan vaikutusvallan käyttämistä koskevan olettaman kumoamiseksi kyseisen yhtiön on esitettävä ”riittäviä todisteita” sen osoittamiseksi, että tytäryhtiö toimii itsenäisesti markkinoilla. Komission on puolestaan tutkittava nämä todisteet, mutta sen ei ole esitettävä positiivisia seikkoja tällaisen vaikutusvallan käyttämisen osoittamiseksi. On lisäksi todettava, että jos olisi riittävää, että asianosainen riitauttaa tämän olettaman esittämällä pelkkiä toteamuksia, joiden tueksi ei ole esitetty todisteita, olettama menettäisi merkityksensä.

102 On todettava aivan ensiksi, että kantajat ovat esittäneet väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa hyvin vähän konkreettisia seikkoja tukemaan väitteitään, jotka koskevat Arkeman itsenäisyyttä markkinoilla. Erityisesti vastauksensa III.2 osassa, jonka otsikko on ”Arkema on ollut [rikkomisen tapahtuma-aikana] tosiasiallisesti itsenäinen liiketoimintapolitiikkansa määrittämisessä”, ei viitata mihinkään asiakirjaan vastaukseen sisältyvien toteamusten tueksi. Siksi komission toteamus, joka sisältyy riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 272 perustelukappaleeseen ja jonka mukaan kantajien esittämät seikat olivat pelkkiä toteamuksia, joiden tukena ei ollut riittäviä todisteita, on oikea. Kuten edellisestä kohdasta ilmenee, tämän perusteella on oikein katsoa, että ratkaisevan vaikutusvallan käyttämistä koskevaa olettamaa ei ole kumottu.

103 Toisin kuin kantajat väittävät, riidanalaisessa päätöksessä omaksuttu lähestymistapa ei merkitse vaatimusta näyttää toteen jotakin, jonka toteen näyttäminen ei ole mahdollista (probatio diabolica). Oikeuskäytännöstä käy nimittäin ilmi, että sen määrittämiseksi, päättääkö tytäryhtiö itsenäisesti toiminnastaan markkinoilla, on otettava huomioon tämän tytäryhtiön emoyhtiöön yhdistäviä taloudellisia, organisatorisia ja oikeudellisia yhteyksiä koskevat kaikki merkitykselliset seikat, jotka voivat vaihdella tapauksesta riippuen ja joita ei näin ollen voida luetella tyhjentävästi (ks. vastaavasti edellä 35 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomio 10.9.2009, 73 ja 74 kohta). Siksi kantajien on toimitettava unionin yleisen tuomioistuimen arvioitavaksi kaikki seikat, jotka liittyvät organisatorisiin, taloudellisiin ja oikeudellisiin yhteyksiin sen tytäryhtiön ja sen itsensä välillä ja joiden ne katsovat osoittavan, että ne eivät muodosta yhtä taloudellista yksikköä (ks. vastaavasti edellä 50 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomio 12.12.2007, 65 kohta). Vaikka oletettaisiin, etteivät kantajat ole pystyneet toimittamaan tällaisia todisteita nyt käsiteltävässä asiassa, tämä ei tarkoita sitä, että tämä olettama ei ole missään tapauksessa kumottavissa.

104 Kantajien erityisiä väitteitä on tarkasteltava pitämällä mielessä nämä yleiset huomiot.

105 Kantajat tukeutuvat ensinnäkin siihen, että Total ja Elf Aquitaine ovat holding-yhtiöitä, ja väittävät, että niiden tytäryhtiöiden itsenäisyys seuraa itse konsernin rakenteesta.

106 On todettava, että yhtäältä toteamusten, joiden mukaan Total ja Elf Aquitaine olisivat holding-yhtiöitä, tueksi ei ole esitetty yhtään todistetta.

107 On todettava toisaalta, että vaikka näiden toteamusten katsottaisiinkin pitävän paikkansa, ne eivät ole riittäviä, jotta voidaan sulkea pois se mahdollisuus, että kyseiset

emoyhtiöt käyttivät ratkaisevaa vaikutusvaltaa tytäryhtiöissään koordinoimalla erityisesti rahainvestointeja konsernissa. Oikeuskäytännössä on jo nimittäin todettu, että kun on kyse konsernista, holdingilla tarkoitetaan yhtiötä, jonka tarkoituksena on koota yhteen osakkuudet eri yhtiöissä ja jonka tehtäviin kuuluu varmistaa niiden johdon yhtenäisyys (asia T-69/04, Schunk ja Schunk Kohlenstoff-Technik v. komissio, tuomio 8.10.2008, Kok, s. II-2567, 63 kohta). Kantajat ovat todenneet nyt käsiteltävässä asiassa, että emoyhtiöt osallistuivat tärkeimpiin päätöksiin, joilla voisi olla vaikutus koko konsernin tasolla. Nämä toteamukset ovat kaukana sen osoittamisesta, ettei kyse olisi taloudellisesta kokonaisuudesta, joka koostuu kantajista ja niiden emoyhtiöistä, vaan ne vahvistavat pikemminkin, että viimeksi mainittujen tehtävänä oli varmistaa johdon ja koordinaation yhtenäisyys tavalla, joka vaikutti tytäryhtiöiden toimintaan markkinoilla.

108 Kantajat väittävät toiseksi, että ne ovat osoittaneet Arkeman olleen täysin itsenäinen PMMA:han liittyvän liiketoimintapolitiikkansa määrittämisessä. Niiden mukaan Arkema oli puolestaan kemian alan emoyhtiö, joka antoi ohjeita omille tytäryhtiöilleen, kuten Altuglasille ja Altumaxille. Totalin ja Elf Aquitainen tehtävänä oli nimittäin ainoastaan suurten investointien hyväksyminen ja tietojen vastaanottaminen niiden tytäryhtiön tulokseen liittyvästä kirjanpidosta ja rahoituksesta sovellettavassa lainsäädännössä edellytetyllä tavalla.

109 Tältä osin on korostettava yhtäältä, että kantajien toteamusten tueksi ei ole esitetty yhtään todistetta. Total-konsernin organisaatioon ja rakenteeseen ja konsernin eri yhtiöiden valtaoikeuksiin liittyvien väitteiden osalta olisi kuitenkin periaatteessa mahdollista esittää konkreettisia todisteita.

110 Kantajat ovat kyllä toimittaneet kannekirjelmän liitteenä sisäisen muistion, jonka otsikko oli ”Sisäiset valtaoikeudet ja menoihin sitoutuminen” ja jonka tarkoituksena on tukea niiden väitettä, jonka mukaan emoyhtiön tehtävänä oli ainoastaan hyväksyä Arkeman tekemät tärkeimmät sijoitukset. Kuten komissio on kuitenkin todennut – mitä

kantajat eivät ole kiistäneet –, tämä asiakirja ei sisältynyt väitetiedoksiantoon annettuun vastaukseen. Kun kantajilta tiedusteltiin asiasta istunnon aikan, ne vahvistivat lisäksi, että tätä asiakirjaa ei ollut toimitettu hallinnollisen menettelyn aikana. Edellä 35 kohdassa mainitussa asiassa Akzo Nobel ym. vastaan komissio 10.9.2009 annetusta tuomiosta (61 kohta) ilmenee kuitenkin, että komissio voi soveltaessaan määräysvallan käyttämistä koskevaa olettamaa katsoa, että emoyhtiö on yhteisvastuussa tytäryhtiölleen määrätyn sakon maksamisesta, ellei tämä emoyhtiö, jonka asiana on kumota tämä olettama, esitä riittäviä todisteita sen osoittamiseksi, että tytäryhtiö toimii itsenäisesti markkinoilla. Komissiolla oli näin ollen oikeus katsoa riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 272 perustelukappaleessa, että kyseisten toteamusten tueksi ei ollut esitetty riittäviä todisteita.

111 Toisaalta on todettava, että vaikka nämä toteamukset katsottaisiin toteen näytetyiksi, ne eivät joka tapauksessa olisi riittäviä kumoamaan ratkaisevan vaikutusvallan käyttämistä koskevaa olettamaa, sillä ne koskevat yksinomaan PMMA:ta koskevan liiketoimintapolitiikan määrittämistä. Toisin kuin kantajat väittävät, sen määrittämiseksi, määrittääkö tytäryhtiö itsenäisesti toimintansa markkinoilla, on otettava huomioon ei ainoastaan tosiseikat, jotka liittyvät liiketoimintapolitiikkaan kartellin kohteena olevien tuotteiden alalla, vaan myös tytäryhtiön emoyhtiöön yhdistäviä taloudellisia, organisatorisia ja oikeudellisia yhteyksiä koskevat kaikki merkitykselliset seikat (ks. vastaavasti edellä 35 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomio 10.9.2009, 67, 68, 73 ja 74 kohta ja julkisasiamies Kokottin kyseisessä asiassa antama ratkaisuehdotus, Kok., s. I-8241).

112 Joihinkin kantajien toteamukseen sisältyy lisäksi seikkoja, jotka viittaavat siihen, että ne muodostivat yhden taloudellisen yksikön emoyhtiöidensä kanssa.

113 Kantajat muun muassa myöntävät, että Totalin ja Elf Aquitainen piti hyväksyä niiden tytäryhtiön suuret investoinnit. Tällaisen vallan käyttäminen on kuitenkin seikka, joka viittaa tytäryhtiön toimivan markkinoilla siten, että se ottaa huomioon emoyhtiön intressit (ks. vastaavasti asia T-54/03, Lararge v. komissio, tuomio 8.7.2008, 547 kohta, ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa).

114 Kantajat vetoavat myös useaan otteeseen Totalin kemian tuotantoalan olemassaoloon. Kantajat vahvistivat unionin yleisen tuomioistuimen esittämään kysymykseen antamassaan vastauksessa, että kemian tuotantoala sisälsi ei ainoastaan Arkeman ja sen tytäryhtiöt vaan myös Total-konsernin muita yhtiöitä vuoden 2000 toukokuusta alkaen rikkomisen tapahtuma-ajan loppuun saakka. Kantajat ovat selittäneet, että Total Finan ja Elf Aquitainen fuusion jälkeen aikaisempien konsernien kaikki kemiaan liittyvä toiminta sijoitettiin funktionaalisesta näkökulmasta Arkeman (eli Atofinan) vastuun alle. Tätä funktionaalista uudelleenjärjestelyä ei kuitenkaan seurannut järjestelmällisesti pääomaan liittyvää uudelleenjärjestelyä. Tällainen konsernin jakaminen tuotantoaloihin, jossa jätetään lisäksi huomioimatta pääomayhteyksien järjestely konsernin yhtiöiden välillä, viittaa voimakkaasti siihen, että näiden tuotantoalojen toiminnan koordinointi kuuluu emoyhtiölle konsernin kattotasona. Tällainen emoyhtiön tehtävä on luonteeltaan sellainen, että se sulkee pois tytäryhtiön itsenäisen toiminnan markkinoilla (ks. vastaavasti edellä 113 asiassa mainittu asia Lafarge v. komissio, tuomion 549 kohta ja edellä 107 kohdassa mainittu asia Schunk ja Schunk Kohlenstoff-Technik v. komissio, tuomion 64 kohta).

115 Siltä osin kuin on kyse kantajien toteamuksista, joiden mukaan PMMA:han liittyvä toiminta muodosti ainoastaan hyvin pienen osan Totalin ja Elf Aquitainen kokonaisliikevaihdosta, on todettava, että ne eivät ole sellaisia, jotka voisivat osoittaa emoyhtiön antaneen tytäryhtiölleen täyden itsenäisyyden määrittää toimintansa markkinoilla. Kuten edellä on todettu, tytäryhtiön itsenäisyyttä suhteessa emoyhtiöön ei ole arvioitava ainoastaan sen toiminnan perusteella, jota tytäryhtiö on harjoittanut kartellin kohteena olevien tuotteiden markkinoilla. Vaikka oletettaisiin tällaisen väitteen olevan merkityksellinen, olisi näin ollen arvioitava, mikä Arkeman merkitys sen

emoyhtiölle oli kokonaisuudessaan (ks. vastaavasti edellä 107 kohdassa mainittu asia Schunk ja Schunk Kohlenstoff-Technik v. komissio, tuomion 66 kohta). Kantajat eivät kuitenkaan ole esittäneet tätä koskevia väitteitä.

116 Kolmanneksi on hylättävä väite, jonka mukaan Totalin ja Elf Aquitainen kokonaisvaltainen määräysvalta Arkemaan olisi ollut ristiriidassa Arkeman tytäryhtiöihinsä Altuglasiin ja Altumaxiin kohdistaman määräysvallan kanssa. Kyse on yhtäältä jälleen kerran toteamuksesta, jonka tueksi ei ole esitetty riittäviä todisteita siltä osin kuin on kyse kyseisten yhtiöiden välisistä suhteista. Toiseksi on todettava, että vaikka katsottaisiin osoitetun, että Totalin ja Elf Aquitainen suhteet Arkemaan olivat vähemmän tiiviit kuin Arkeman suhteet sen omiin tytäryhtiöihin, tämä ei ole riittävää osoittamaan, että Arkeman toiminta markkinoilla oli itsenäistä.

117 Neljänneksi on riittävää todeta väitteestä, jonka mukaan Total-konsernin kemian tuotantoalan uudelleenjärjestely ja Arkeman luominen vuonna 2004 ja sittemmin tämän listaaminen pörssiin vuonna 2006 vahvisti viimeksi mainitun yhtiön itsenäisyyden, että siinä on kyse rikkomisen tapahtuma-ajan jälkeisistä seikoista ja se ei siksi voi olla osoitus kyseisen yhtiön itsenäisyydestä kyseisenä ajanjaksona. Lisäksi ilmaisu ”Total-konsernin kemian tuotantoalan uudelleenjärjestely” viittaa siihen, että Totalin tehtävänä oli kyseisen kemian tuotantoalan koordinointi.

118 Viidenneksi on todettava väitteen, jonka mukaan mikään asiakirja-aineiston asiakirjoista ei osoita, että Arkema sai ohjeita tai suosituksia Elf Aquitainelta tai Totalilta siltä osin kuin oli kyse liiketoimintapolitiikasta metakrylaattimarkkinoilla, olevan sellaisenaan merkityksetön, sillä Arkeman itsenäisyyttä ei ole arvioitava ainoastaan suhteessa näihin markkinoihin. Kuten edellä on jo todettu, myöskään se seikka, että asiakirja-aineistosta ei ilmene, että emoyhtiö olisi antanut ohjeita tytäryhtiölleen, ei osoita, että tällaisia ohjeita ei olisi ollut olemassa (ks. vastaavasti edellä 113 kohdassa mainittu asia Lafarge v. komissio, tuomion 545 kohta).

119 Kuudenneksi ja viimeiseksi on hylättävä väite, jonka mukaan riidanalaisessa päätöksessä omaksuttu kanta olisi ristiriidassa komission aikaisemman käytännön kanssa, sellaisena kuin se ilmenee orgaanisia peroksideja koskevasta päätöksestä, jossa komissio ei lukenut Arkeman rikkomista Elf Aquitainen syyksi.

120 Tässä yhteydessä on todettava, että orgaanisia peroksideja koskevasta päätöksestä (373–391 perustelukappale), johon kantajat vetoavat, ilmenee, että komissio ei analysoinut Arkeman emoyhtiön vastuuta, ja erityisesti, että siinä ei lausuttu kyseisen yhtiön itsenäisyydestä suhteessa emoyhtiöön. Vaikka tuon asian tosiseikkojen katsottaisiin olevan samanlaisia nyt käsiteltävän asian tosiseikkojen kanssa, ei voida väittää, että tämä päätös olisi millään tavalla takuu komission tavasta nähdä Arkeman ja sen emoyhtiöiden suhteet tai myöskään tähän konserniin sovellettavasta syyksi luettavuuden kriteeristä.

121 Riidanalainen päätös ei myöskään ole ensimmäinen, jossa komissio katsoi Elf Aquitainen vastuulliseksi Arkeman rikkomisesta. Komissio oli nimittäin jo toteuttanut tällaisen vastuun kohdistamisen Elf Aquitaineen [EY] 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia C 37.773 – MCAA; jäljempänä MCAA-päätös) 19.1.2005 tehdyssä komission päätöksessä K(2004) 4876 lopullinen niin ikään sen olettaman, jota ei kiistetty, perusteella, että Elf Aquitaine käytti ratkaisevaa vaikutusvaltaa tytäryhtiöönsä.

122 Oikeuskäytännöstä käy joka tapauksessa ilmi, että komission ei ole tutkittava järjestelmällisesti, voidaanko tytäryhtiön lainvastainen toiminta lukea emoyhtiön syyksi (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat T-259/02-T-264/02 ja T-271/02, Raiffeisen Zentralbank Österreich ym. v. komissio, tuomio 14.12.2006, Kok., s. II-5169, 330 ja 331 kohta, vahvistettu yhdistetyissä asioissa C-125/07 P, C-133/07 P, C-135/07 P ja C-137/07 P, Erste Group Bank ym. v. komissio, tuomio 24.9.2009, Kok., s. I-8681, 82 kohta). Vaikka näin ollen oletettaisiinkin kantajien ja Elf Aquitainen muodostaneen yhden ainoan yrityksen myös orgaanisia peroksideja koskevassa päätöksessä viitattujen tosiseikkojen

tapahtuma-aikana, ainoastaan se seikka, että komissio ei käsitellyt mahdollisuutta osoittaa tuota päätöstä kantajien emoyhtiölle ja määrätä sille sanktio, ei ole esteenä, että komissio teki näin nyt käsiteltävässä asiassa oikeuskäytännössä vahvistettujen syyksi luettavuutta koskevien periaatteiden mukaisesti.

123 Vaikka komission olisi pitänyt todeta Elf Aquitaine vastuulliseksi orgaanisia peroksideja koskevassa päätöksessä tarkoitetusta rikkomisesta, se, että komissio ei tehnyt näin, on todiste ainoastaan kyseisessä asiassa tehdystä virheestä ja kantajat eivät siksi voi viitata siihen tehokkaasti nyt käsiteltävässä asiassa.

124 Edellä esitetyn perusteella on pääteltävä, että kantajien esittämät seikat, vaikka niitä tarkasteltaisiin yhdessä, eivät ole riittäviä kumoamaan olettamaa, jonka mukaan Totalilla ja Elf Aquitainella oli tosiasiassa ratkaiseva vaikutusvalta tytäryhtiöidensä toimintaan.

125 Näin ollen tämän kanneperusteen toinen osa on hylättävä kokonaisuudessaan, ja näin ollen koko toinen kanneperuste on hylättävä.

Kolmas kanneperuste, joka koskee perusteluvelvollisuuden rikkomista ja hyvän hallinnon periaatteen loukkaamista syyksiluettavuutta koskevia sääntöjä sovellettaessa

126 Tämä kanneperuste sisältää kaksi osaa.

Ensimmäinen osa, joka koskee perusteluvelvollisuuden rikkomista

– Asianosaisten lausumat

127 Kantajat väittävät, että komissio rikkoi sille kuuluvaa perusteluvelvollisuutta siltä osin kuin riidanalaiseen päätökseen ei sisältynyt vastausta Arkeman kaikkiin väitteisiin, joiden tarkoituksena oli osoittaa sen liiketoimintapolitiikan itsenäisyys. Komission vastineessa esittämät selitykset eivät myöskään korjaa tätä virhettä.

128 Kantajat väittävät yhtäältä, että komissio ei ole vastannut kaikkiin Arkeman esittämiin väitteisiin, jotka on esitetty tiivistetysti riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 269 perustelukappaleessa. Kantajien mukaan komissio laiminlöi erityisesti vastata väitteisiin, joiden mukaan se, että Elf Aquitaine nimesi Arkeman hallituksen jäsenet, ei sellaisenaan osoittanut tosiasiallisen määräysvallan olemassaoloa ja joiden mukaan Arkema oli täysin itsenäinen liiketoimintapolitiikkansa määrittämisessä, sillä selvittämisvelvollisuus rajoittui yleisiin tietoihin, jotka toimitettiin konsernin normaalin toiminnan yhteydessä ja jotka koskivat pääasiallisesti tilejä, rahoitusta ja tilintarkastusta koskevia kysymyksiä.

129 Kantajat väittävät toisaalta, että komissio ei vastannut tiettyihin Arkeman väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa esittämiin väitteisiin, joita ei edes esitetty tiivistetysti riidanalaisessa päätöksessä. Kyse oli väitteistä, joiden mukaan Totalin ja Elf Aquitainen johtajat eivät koskaan olleet osallisia lainvastaiseen toimintaan ja joiden mukaan emoyhtiöiden määräysvalta rajoittui tärkeimpien investointien hyväksymiseen ja oli liian kokonaisvaltaista, jotta se olisi voinut rajoittaa Arkeman itsenäisyyttä erityisesti hintojen määrittämisen osalta.

130 Kantajat katsovat, että vaikka komission ei tarvinnut ottaa kantaa kaikkiin hallinnollisen menettelyn aikana käsiteltyihin tosiseikkoihin ja oikeudellisiin seikkoihin, sen oli kuitenkin tutkittava kaikkien niiden väitteiden perusteltavuus, jotka esitettiin ratkaisevan vaikutusvallan käyttämistä koskevan olettaman kumoamiseksi, yhdessä tarkasteltuina. Muunlainen lähestymistapa johtaisi olettaman, joka ei ole kumottavissa, soveltamiseen.

131 Kantajien mukaan perustelujen puute on vielä tuomittavampaa nyt käsiteltävässä asiassa, sillä yhtäältä komission lähestymistapa on uusi, kuten komissio toteaa riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 271 perustelukappaleessa, ja toisaalta komissio on viitannut riidanalaisessa päätöksessä tarkoitettujen muiden tytäryhtiöiden osalta lisäseikkoihin, jotka tukevat olettamaa siitä, että näillä emoyhtiöillä on ollut niissä ratkaiseva vaikutusvalta. Kantajat korostavat, että oikeuskäytännön mukaan komission perusteluvelvollisuus on vielä vahvempi, kun sen päätös menee selvästi pidemmälle kuin sen aikaisemmat päätökset (ks. asia C-228/99, Silos, tuomio 8.11.2001, Kok., s. I-8401, 28 kohta; asia T-245/03, FNSEA ym. v. komissio, määräys 21.1.2004, Kok., s. II-271, 52 kohta ja asia T-217/03, FNCBV v. komissio, Kok., s. II-239, 66 kohta).

132 Komissio kiistää laiminlyöneensä sille kuuluvaa perusteluvelvollisuutta.

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

133 Komissiolle kuuluvan perusteluvelvollisuuden osalta on muistettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan EY 253 artiklassa määrättyjen perustelujen on oltava kyseessä olevan toimenpiteen luonteen mukaisia ja niissä on selkeästi ja yksiselitteisesti ilmaistava toimielimen toimenpiteen perustelut siten, että henkilöille, joita toimenpide koskee, selviävät sen syyt, ja siten, että toimivaltainen tuomioistuin voi

valvoa toimenpiteen laillisuutta. Perusteluvelvollisuuden täyttymistä on arvioitava asiaan liittyvien olosuhteiden perusteella, joita ovat muun muassa toimenpiteen sisältö, esitettyjen perustelujen luonne ja se tarve, joka niillä, joille päätös on osoitettu tai joita se koskee suoraan ja erikseen, voi olla saada selvennystä tilanteeseen. Perusteluissa ei tarvitse esittää kaikkia asiaan liittyviä tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja, koska sitä, ovatko päätöksen perustelut EY 253 artiklan mukaisia, on tutkittava paitsi päätöksen sanamuodon myös asiayhteyden ja kaikkien asiaa koskevien oikeussääntöjen suhteen (ks. asia C-367/95 P, komissio v. Sytraval ja Brink's France, tuomio 2.4.1998, Kok., s. I-1719, 63 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

134 Oikeuskäytännössä on jo todettu, että jos EY 81 artiklan soveltamispäätös koskee useaa adressaattia ja vastuun kohdistaminen kilpailusääntöjen rikkomisesta aiheuttaa ongelmia, kuten nyt käsiteltävässä asiassa, päätöksessä on oltava riittävät perustelut kunkin adressaatin osalta, erityisesti niiden osalta, joiden on päätöksen sanamuodon mukaan kannettava vastuu kyseisestä kilpailusääntöjen rikkomisesta (asia T-327/94, SCA Holding v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok., s. II-1373, 78 kohta ja asia T-330/01, Akzo Nobel v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok., s. II-3389, 93 kohta). Näin ollen kanteen kohteena olevaa päätöstä on kantajien emoyhtiöiden osalta perusteltu riittävästi vain, jos siinä on yksityiskohtainen selvitys niistä syistä, joiden vuoksi on perusteltua, että näiden yhtiöiden katsotaan olevan vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta (ks. vastaavasti edellä mainittu asia SCA Holding v. komissio, tuomion 80 kohta).

135 Kyseisten yritysten – kuten niiden emoyhtiöidenkin – on lisäksi saatava tietää komission kannan perustelut, jos vastuuseen joutuminen vaikuttaa niiden tilanteeseen, jos ne ovat riitauttaneet vastuuseen joutumisensa hallinnollisen menettelyn aikana ja jos niiden intressissä siis on riitauttaa niitä koskeva päätös tältä osin.

136 Tästä seuraa, että kun komissio perustaa rikkomisen syyksilukemisen ratkaisevan vaikutusvallan käyttämistä koskevaan olettamaan, kuten nyt käsiteltävässä asiassa, ja kun kyseiset yhtiöt ovat esittäneet hallinnollisen menettelyn aikana seikkoja, joiden tarkoituksena on tämän olettaman kumoaminen, päätökseen on sisällyttävä riittävä selvitys syistä, jotka voivat olla perusteena kannalle, jonka mukaan nämä seikat eivät ole sellaisia, joilla voidaan kumota kyseinen olettama.

137 Kantajat ovat väittäneet nyt käsiteltävässä asiassa väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa muun muassa, että Arkema oli koko rikkomisen tapahtuma-ajan tosiasiallisesti itsenäinen päättämään liiketoimintapolitiikastaan. Kantajat ovat esittäneet tämän toteamuksen perusteeksi pääasiallisesti samat argumentit kuin ne, jotka analysoitiin toisen kanneperusteen yhteydessä.

138 Edellä esitetystä ilmenee, että komissio vastasi näihin väitteisiin riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 272 perustelukappaleessa, kun se totesi, että ”[k]antajien esittämät seikat [olivat] pelkkiä toteamuksia, joiden tukena [ei ollut] todisteita, jotka olisivat olleet riittäviä kumoamaan olettama, jonka mukaan Total ja Elf Aquitaine olivat vastuussa tytäryhtiönsä Atofinan toiminnasta”. Kantajat väittävät siksi virheellisesti, että komissio ei vastannut niiden väitteeseen, joka on toistettu riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 269 perustelukappaleen c kohdassa ja jonka mukaan Arkema oli täysin itsenäinen liiketoimintapolitiikassaan ja markkinakäyttäytymisessään.

139 On lisäksi todettava, että nyt käsiteltävän asian olosuhteissa tämä riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 272 perustelukappaleeseen sisältyvä toteamus täyttää oikeuskäytännössä asetetut edellytykset.

140 Komissio on nimittäin tällä tavalla esittänyt syyn, miksi se katsoi kantajien ja niiden emoyhtiöiden esittämien seikkojen olleen riittämättömiä ratkaisevan vaikutusvallan käyttämistä koskevan olettaman kumoamiseksi. Niille annettiin näin ollen riidanalaisessa päätöksessä tarpeelliset tiedot, jotta ne pystyivät puolustamaan oikeuksiaan. Kantajat ovat etenkin voineet joko kiistää tämän komission toteamuksen

täsmällisyyden väittämällä, että niiden toteamusten tueksi oli riittävästi todisteita, tai kiistää komission toteamuksen merkityksellisyyden väittämällä, että kyseiset kantajien toteamukset olivat riittäviä kumoamaan kyseisen olettaman nyt käsiteltävässä asiassa, vaikka niiden tueksi ei olisikaan esitetty perusteita. Tämä perustelu saa koko merkityksensä, kun sitä verrataan väitetiedoksiantoon annetun vastauksen kyseessä olevaan kohtaan, jonka kantajat tuntevat ja jossa ei viitata mihinkään asiakirjaan sen sisältämien toteamusten tueksi (ks. edellä 102 kohta ja sitä seuraavat kohdat).

141 Lisäksi kuten komissio oikein toteaa, oikeuskäytännöstä seuraa, että vaikka komission on EY 253 artiklan nojalla perusteltava päätöksensä mainitsemalla tosiseikat ja oikeudelliset seikat, joista toimenpiteen oikeudellinen perustelu ja arviot, joiden perusteella komissio on tehnyt päätöksensä, riippuvat, sen ei kuitenkaan edellytetä käsittelevän kaikkia tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja, joihin kukin asianosainen on viitannut hallinnollisen menettelyn aikana (yhdistetyt as, 88 kohta ja asiat T-3/89, Atochem v. komissio, tuomio 24.10.1991, Kok., s. II-1177, 222 kohta). Vaikka komission on näin ollen esitettävä päätöksessään, millä perusteella se katsoo, että esitetyt seikat ovat riittämättömiä ratkaisevan vaikutusvallan käyttämistä koskevan olettaman kumoamiseksi, tästä ei seuraa, että sen on kaikissa tapauksissa käsiteltävä erityisesti kaikkia kyseisten yritysten esittämiä seikkoja. Yleinen vastaus, kuten nyt käsiteltävässä asiassa annettu vastaus, voi tapauksen olosuhteiden mukaan olla riittävä, jotta yritys voi puolustaa tehokkaasti oikeuksiaan ja jotta unionin yleinen tuomioistuin voi valvoa toimenpiteen laillisuutta.

142 Se, että riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 269 perustelukappaleessa ei toisteta kaikkia Arkeman väitteitä, ei ole ratkaisevaa.

143 On todettava yhtäältä siitä väitteestä, jonka mukaan emoyhtiöiden vaikutusvalta rajoittui tärkeimpien investointien hyväksymiseen ja oli liian kokonaisvaltaista, jotta se olisi voinut rajoittaa Arkeman itsenäisyyttä erityisesti hintojen määrittämisen osalta, sen olevan yhdenmukainen sen väitteen kanssa, jonka mukaan ”Atofina [oli] täysin

itsenäinen liiketoimintapolitiikassaan ja markkinakäyttäytymisessään" ja joka toistettiin riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 269 perustelukappaleen c kohdassa ja johon vastattiin kyseisen päätöksen johdanto-osan 272 perustelukappaleessa. On myös todettava, että kantajien väitetiedoksiantoon antaman vastauksen 115 ja 117 kohdassa, johon tämä väite sisältyy, ei viitata mihinkään asiakirjaan väitteen tueksi. Kantajien oli siksi mahdollista ymmärtää, että komission toteamus, joka sisältyi riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 272 perustelukappaleeseen, oli vastaus myös tähän väitteeseen.

144 On todettava toisaalta väitteestä, jonka mukaan Totalin ja Elf Aquitainen johtajat eivät koskaan olleet osallisia lainvastaiseen toimintaan, että kantajien väitetiedoksiantoon antamasta vastauksesta (ks. etenkin 91–105 kohta) ilmenee, että ne eivät esittäneet tätä väitettä kyseisen vastauksen 99–101 kohdassa ratkaisevan vaikutusvallan käyttämistä koskevan olettaman kumoamiseksi vaan sen osoittamiseksi, että "Elf Aquitainea tai Totalia ei voida – – syyttää minkäänlaisesta osallisuudesta, suorasta tai välillisestä, lainvastaiseen toimintaan". Edellä esitetystä ilmenee kuitenkin, että komissio ei tukeutunut tähän seikkaan lukeakseen riidanalaisen rikkomisen kantajien emoyhtiöiden syyksi. Se seikka, että komissio ei maininnut tätä väitettä riidanalaisessa päätöksessä, ei voi mitenkään merkitä perusteluvelvollisuuden laiminlyöntiä.

145 Sen osalta, että komissio ei vastannut nimenomaisesti väitteeseen, joka toistettiin riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 269 perustelukappaleessa ja jonka mukaan se, että Elf Aquitaine nimesi Arkeman hallituksen jäsenet, ei todistanut tosiasiallisen määräysvallan käyttämistä, on korostettava, että komissio ei väittänyt riidanalaisessa päätöksessä tämän seikan olevan riittävä sen perusteeksi, että riidanalainen rikkominen luettiin kantajien emoyhtiöiden syyksi. Komissio kyllä totesi riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 264 perustelukappaleessa, että "Arkeman – – hallituksen jäsenet olivat Elf Aquitainen – – nimeämiä" ja että tämä seikka sekä pääomayhteys näiden kahden yhtiön välillä mahdollistivat sen, että komissio oletti Elf Aquitainen käyttävän ratkaisevaa vaikutusvaltaa ja tosiasiallista määräysvaltaa tytäryhtiönsä Arkeman toimintaan. Kuten edellä 68 ja 69 kohdassa on kuitenkin todettu, riidanalaisen päätöksen rakenteesta ilmenee, että tämä seikka mainittiin ainoastaan täydellisyyden vuoksi ja se ei ollut edellytyksenä riidanalaisen rikkomisen lukemiseksi kantajien

emoyhtiöiden syyksi. Siksi tätä väitettä koskevan nimenomaisen vastauksen puuttuminen ei estänyt kantajia tietämästä, mitkä olivat tämän syyksi lukemisen perusteet, tai riitauttamasta sitä unionin yleisessä tuomioistuimessa.

146 Riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 271 perustelukappaleen sanamuotoa koskevasta väitteestä on todettava, että komissio totesi siitä seuraavaa:

”Se seikka, että komissio aikaisemmassa asiassa osoitti päätöksen ainoastaan Atofinalle, ei sellaisenaan estä sen päätöksen osoittamista nyt käsiteltävässä asiassa sekä Atofinalle että Totalille / Elf Aquitainelle. Komissiolla on harkintavaltaa vastuun kohdistamiseksi emoyhtiölle nyt käsiteltävässä asiassa kyseessä olevissa olosuhteissa – – ja se seikka, että komissio ei käyttänyt tätä valtaansa aikaisemmassa päätöksessä, ei velvoita sitä olemaan tekemättä näin nyt käsiteltävässä asiassa.”

147 On todettava, että tässä kohdassa ei millään tavalla myönnetä, että komissio omaksui nyt käsiteltävässä asiassa uudenlaisen lähestymistavan, kuten kantajat väittävät. Komission toteamuksen tarkoituksena on ainoastaan sulkea pois väite, joka sisältyy riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 268 perustelukappaleeseen ja joka koskee sitä, että aikaisemmassa Arkemalle osoitetussa päätöksessä ei luettu viimeksi mainitun toimintaa sen emoyhtiön syyksi (orgaanisia peroksideja koskeva päätös). On lisäksi korostettava, että komissio sovelsi jo ennen riidanalaista päätöstä ratkaisevan vaikutusvallan käyttämistä koskevaa olettamaa, joka perustui ainoastaan pääomayhteyteen, MCAA-päätöksessään, jossa se luki Arkeman lainvastaisen toiminnan Elf Aquitainen syyksi.

148 Oikeuskäytännössä, johon kantajat ovat viitanneet, edellytetään joka tapauksessa ainoastaan, että komissio esittää perustelunsa yksiselitteisellä tavalla, kun se tekee päätöskäytäntönsä piirissä päätöksen, joka menee huomattavasti pidemmälle kuin aikaisemmat päätökset. Tällaisessa tapauksessa ei siksi ole riittävää, että esitetään

tiivistetyt perustelut muun muassa viittaamalla vakiintuneeseen päätöskäytäntöön (ks. vastaavasti edellä 131 kohdassa mainittu asia Silos, tuomion 28 kohta). Kuten edellä esitetystä kuitenkin ilmenee, komissio vastasi riidanalaisessa päätöksessä yksiselitteisellä tavalla Arkeman väitteisiin, joiden tarkoituksena on osoittaa sen liiketoimintapolitiikan itsenäisyys.

149 Lopuksi on todettava, että se seikka, että komissio viittasi riidanalaisessa päätöksessä viitattujen muiden tytäryhtiöiden yhteydessä lisäseikkoihin, jotka vahvistivat olettamaa siitä, että niiden emoyhtiöt käyttivät ratkaisevaa vaikutusvaltaa, ei vaikuta siihen, että kantajien osalta esitettiin riittävät perustelut. Edellä esitetystä (ks. edellä 68 ja 69 kohta) seuraa lisäksi, että tällaisia lisätodisteita esitettiin ainoastaan täydellisyyden vuoksi.

150 Edellä esitetystä seuraa, että tämän kanneperusteen ensimmäinen osa on hylättävä.

Toinen osa, joka koskee hyvän hallinnon periaatteen loukkaamista

– Asianosaisten lausumat

151 Kantajat väittävät, että oikeuskäytännön mukaan komissiolla on hyvän hallinnon periaatteen perusteella velvollisuus tutkia huolellisesti ja puolueettomasti kaikki käsiteltävän tapauksen kannalta merkitykselliset seikat. Tällä velvollisuudella on

perustavanlaatuinen merkitys kilpailualan menettelyjen kaltaisissa hallinnollisissa menettelyissä, joissa toimielimillä on harkintavaltaa tehtäviensä täyttämiseksi.

152 Kun komissio tukeutui nyt käsiteltävässä asiassa pelkkään määräysvaltaa koskevaan olettamaan ja pidättyi, kuten edellä on todettu, vastaamasta Arkeman väitteisiin, joiden tarkoituksena oli tällaisen olettaman kumoaminen (etenkin väitteet, jotka koskivat sen merkityksettömyyttä, että Elf Aquitaine nimitti hallituksen jäsenet, ja Arkeman kaupallista itsenäisyyttä), se ei tutkinut huolellisesti nyt käsiteltävässä asiassa merkityksellisiä seikkoja vaan loukkasi hyvän hallinnon periaatetta.

153 Kantajat eivät myöskään hyväksy komission väitteitä, joiden mukaan tämä väite ei eroa perustelujen puutteellisuutta koskevasta väitteestä. Kantajat korostavat, että hyvän hallinnon periaate eroaa perusteluvelvollisuudesta ja sillä on eri tavoite.

154 Komissio kiistää nämä väitteet.

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

155 On huomautettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan silloin kun yhteisön toimielimillä on harkintavaltaa tehtäviensä täyttämiseksi on kuitenkin erityisen tärkeää, että hallinnollisissa menettelyissä noudatetaan unionin oikeusjärjestyksessä annettuja takeita. Näihin takeisiin kuuluvat erityisesti toimivaltaisen toimielimen velvoite tutkia huolellisesti ja puolueettomasti kaikki käsiteltävänä olevan tapauksen kannalta merkitykselliset seikat (asia C-269/90, Technische Universität München,

tuomio 21.11.1991, Kok., s. I-5469, 14 kohta ja asia T-44/90, La Cinq v. komissio, tuomio 24.1.1992, Kok., s. II-1, 86 kohta). Tämä velvollisuus seuraa hyvän hallinnon periaatteesta (ks. vastaavasti asia T-62/98, Volkswagen v. komissio, tuomio 6.6.2000, Kok., s. II-2707, 269 kohta).

156 Kantajat väittävät tämän väitteensä tueksi ainoastaan, että komissio tukeutui pelkkään olettamaan siitä, että kantajien emoyhtiöt ovat käyttäneet niissä ratkaisevaa vaikutusvaltaa, ja että se pidättyi vastaamasta Arkeman tällaisen olettaman kumoamiseksi esittämiin väitteisiin, etenkin niihin, jotka koskivat sen merkityksettömyyttä, että Elf Aquitaine nimitti hallituksen jäsenet, ja Arkeman kaupallista itsenäisyyttä.

157 Kaikesta edellä esitetystä seuraa kuitenkin ensinnäkin, että tukeutuminen tällaiseen olettamaan oli täysin oikeutettua. Kuten tämän kanneperusteen ensimmäisen osan tarkastelusta seuraa, väitetiedoksiantoon annetun vastauksen ja riidanalaisen päätöksen kyseisten kohtien lukemisen perusteella voidaan todeta komission vastanneen kantajien esittämiin merkityksellisiin väitteisiin ja etenkin niihin, jotka koskivat Arkeman kaupallista itsenäisyyttä (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 269 perustelukappaleen c kohdassa toistettu väite, johon vastattiin kyseisen päätöksen johdanto-osan 272 perustelukappaleessa). Tässä yhteydessä on korostettava, että siihen sisältyvät lyhyet perustelut, joiden mukaan ”muut väitteet ovat pelkkiä toteamuksia, joiden tueksi [ei] ole esitetty todisteita, jotka olisivat riittäviä kumoamaan olettama”, eivät mahdollista sellaisenaan sen toteamista, että velvollisuutta tutkia huolellisesti ja puolueettomasti hallinnollisesta menettelystä ilmenevät merkitykselliset seikat on laiminlyöty. Edellä esitetystä (ks. edellä 102 kohta ja sitä seuraavat kohdat) seuraa lisäksi, että riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 272 perustelukappaleessa mainittu toteamus on täsmällinen, mikä edellyttää sitä, että komissio on toteuttanut huolellisen ja puolueellisen tutkimisen.

158 Väitteestä, jonka mukaan se, että Elf Aquitaine nimesi Arkeman hallituksen jäsenet, ei sellaisenaan todista tosiasiallisen määräysvallan olemassaoloa, on riittävää todeta,

että komissio ei ole väittänyt muuta riidanalaisessa päätöksessä. Se, että kantajien emoyhtiöt käyttivät ratkaisevaa vaikutusvaltaa kantajiin, on todettu sellaisen oletaman perusteella, jota ei ole kiistetty hallinnollisen menettelyn aikana. Kuten on todettu, se, että Elf Aquitaine nimesi Arkeman hallituksen jäsenet, mainittiin tässä yhteydessä täydellisyyden vuoksi. Se seikka, että komissio ei erityisesti vastannut tähän väitteeseen, ei näin ollen ole sellainen, jolla voitaisiin perustella hyvän hallinnon velvollisuuden laiminlyönti.

159 On lisäksi korostettava, että riidanalaisen päätöksen sanamuotoa lukuun ottamatta kantajat eivät esitä mitään seikkoja väitteensä tueksi.

160 Tämän kanneperusteen toinen osa on siksi hylättävä ja näin ollen kolmas kanneperuste on hylättävä kokonaisuudessaan.

Neljäs kanneperuste, joka koskee laiminlyöntiä ottaa huomioon kriteeri todellisesta vaikutuksesta markkinoihin määritettäessä sakon laskentapohjaksi 65 miljoonaa euroa

Asianosaisten lausumat

161 Kantajat väittävät tämän kanneperusteen yhteydessä, että määrittäessään sakon laskentapohjaksi 65 miljoonaa euroa komissio jätti huomioimatta kriteerin todellisesta vaikutuksesta markkinoihin, johon viitataan suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan ensimmäisessä alakohdassa.

162 Kantajat väittävät ensiksi, että sakon laskentapohja, eli 65 miljoonaa euroa, on kohtuuton, sillä kilpailusääntöjen rikkomisella oli ainoastaan hyvin rajallinen vaikutus kyseessä olevien tuotteiden markkinoihin.

163 Kantajat väittävät tässä yhteydessä ensimmäiseksi, että toisin kuin komissio toteaa riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 329 perustelukappaleessa, kilpailusääntöjen rikkomisen vaikutus markkinoihin oli mitattavissa. Tämä olisi siksi pitänyt ottaa huomioon rikkomisen vakavuutta määritettäessä oikeuskäytännön ja suuntaviivojen mukaisesti.

164 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan komission on nimittäin arvioidakseen kilpailusääntöjen rikkomisen todellista vaikutusta markkinoihin tehtävä vertailu suhteessa kilpailutilanteeseen, joka olisi normaalisti vallinnut, ellei rikkomista olisi tapahtunut. Tämä edellyttäisi siksi sen tuntemista, millainen kyseisten markkinoiden kilpailutilanteen kehitys olisi rikkomisen tapahtuma-aikana, ja sitä, että tätä kehitystä voidaan verrata ulkoisiin markkinaolosuhteisiin.

165 Kantajat toimittivat komissiolle väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa tätä varten tarvittavat tiedot, toisin sanottuna yksityiskohtaiset tiedot kyseessä olevien kolmen PMMA-tuotteen hintojen kehittymisestä vuosien 1995 ja 2003 välillä, mukaan luettuna kyseisten hintojen kehityksestä suhteessa niiden raaka-aineiden hintojen kehitykseen. Kilpailusääntöjen rikkomisen vaikutus oli lisäksi mitattavissa näiden tuotteiden tietojen perusteella, jotka koskivat eri tuottajien markkinaosuuksia rikkomisen tapahtuma-aikana ja jotka olivat komission käytössä, kuten väitetiedoksiannon sanamuoto todistaa.

166 Kantajat väittävät toiseksi, että jos komissio olisi määrällistänyt kilpailusääntöjen rikkomisen vaikutuksen markkinoihin, se olisi välttämättä tullut johtopäätökseen, jonka mukaan tämä vaikutus oli rajallinen, ja siksi asettanut Arkeman sakon laskentapohjan 65 miljoonaa euroa alemmalle tasolle.

167 Kantajat väittävät tässä yhteydessä, että kilpailusääntöjen rikkomisen todellinen vaikutus oli väistämättä merkityksetön, sillä kyseisten tuotteiden hintojen kehitys korreloi tiukasti niiden valmistamiseen käytettyjen raaka-aineiden hintoja, joiden osalta ei ollut todettu kilpailusääntöjen rikkomisia, kuten ilmeni kaavioista, jotka Arkeman esitti väitetiedoksiantoon antamansa vastauksen liitteenä.

168 Kantajat väittävät lisäksi, että komissio itse tunnusti riidanalaisessa päätöksessä kilpailusääntöjen rikkomisella olleen ainoastaan erittäin rajallinen vaikutus kyseisiin markkinoihin. Siksi se myönsi riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 104 perustelukappaleessa, joka koskee sopimusten yleisen toimeenpanon kuvausta, että sovittuja hintojen korotuksia ei aina voitu panna toimeen. Useista riidanalaisen päätöksen perustelukappaleista, jotka koskevat kutakin kyseessä olevasta kolmesta tuotteesta, ilmenee myös, että hintojen korotuksia, joista sovittiin eri kokousten aikana, ei voitu panna toimeen tai niillä oli ainoastaan hyvin rajallinen vaikutus.

169 Kantajat täsmentävät lisäksi vastatessaan komission väitteisiin, että ne eivät kiistä, että sopimuksen toimeenpano, myös osittainen, voi olla osoitus tällaisen sopimuksen todellisesta vaikutuksesta markkinoihin, tai edes sitä, että nyt käsiteltävällä kartellilla on voinut olla tietty vaikutus PMMA-markkinoihin. Kantajat väittävät kuitenkin, että tämä vaikutus oli mitattavissa, ja jos komissio olisi määrällistänyt tämän vaikutuksen, sen olisi väistämättä pitänyt päätellä vaikutuksen olleen rajallinen.

170 Kantajat väittävät toiseksi, että komissio laiminlöi perusteluvelvollisuutta ja loukkasi hyvän hallinnon periaatetta, kun se katsoi, että kilpailusääntöjen rikkomisen todellista vaikutusta ei ollut otettava huomioon sakon laskentapohjan määrittämiseksi.

171 Kantajat korostavat ensinnäkin, että komissio ainoastaan totesi, että kilpailusääntöjen rikkomisen vaikutus ei ollut mitattavissa ilman, että se olisi esittänyt mitään seikkoja tämän toteamuksen tueksi, vaikka Arkema oli esittänyt hallinnollisen menettelyn aikana lukuisia seikkoja, jotka koskivat hintojen kehitystä.

172 Kantajien mukaan komission on kuitenkin osoitettava, oliko rikkomisen vaikutus mitattavissa vai ei, erityisesti, kun hallinnollisen menettelyn osapuolet esittävät seikkoja kilpailusääntöjen rikkomisen vaikutuksista kyseisiin markkinoihin, kuten nyt käsiteltävässä asiassa. Muuten komission tarvitsisi ainoastaan todeta, että kilpailusääntöjen rikkomisen vaikutus ei ole mitattavissa, jotta sen ei tarvitse ottaa kyseistä vaikutusta huomioon sakon laskentapohjaa määritettäessä.

173 Kantajat väittävät toisaalta, että komissio laiminlöi myös perusteluvelvollisuuttaan ja loukkasi hyvän hallinnon periaatetta, kun se ei vastannut Arkeman väitetiedoksiantoon antamassa vastauksessa esittämiin väitteisiin, joiden tarkoituksena oli osoittaa, että kilpailusääntöjen rikkomisen vaikutus markkinoihin oli rajallinen.

174 Kantajat vaativat lopuksi unionin yleistä tuomioistuinta kumoamaan riidanalaisen päätöksen kyseiset määräykset ja käyttämällä täyttä harkintavaltaansa asettamaan kantajien sakon laskentapohjan alhaisemmalle tasolle kuin mille komissio oli sen asettanut ottamalla huomioon kilpailusääntöjen rikkomisen rajallisen vaikutuksen kyseisiin markkinoihin.

175 Komissio kiistää nämä väitteet.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

176 Suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan ensimmäisessä alakohdassa todetaan seuraavaa: ”Rikkomuksen vakavuuden arvioinnissa on otettava huomioon sen laatu, sen todellinen vaikutus markkinoihin, jos se on mitattavissa, ja laajuus asian kannalta merkityksellisillä maantieteellisillä markkinoilla.”

177 Kantajat väittävät tämän kanneperusteen yhteydessä pääasiallisesti, että toisin kuin komissio toteaa riidanalaisessa päätöksessä, nyt käsiteltävän kartellin vaikutus markkinoihin oli mitattavissa. Jos komissio olisi määrällistänyt kilpailusääntöjen rikkomisen vaikutuksen markkinoihin, se olisi kantajien mukaan välttämättä tullut johtopäätökseen, jonka mukaan tämä vaikutus oli rajallinen, ja siksi asettanut Arkeman sakon laskentapohjan 65 miljoonaa euroa alemmalle tasolle. Kantajat väittävät lisäksi, että perusteluvelvollisuutta laiminlyötiin ja hyvän hallinnon periaatetta loukattiin, kun komissio ei esittänyt seikkoja sen toteamuksensa tueksi, jonka mukaan vaikutus ei ollut mitattavissa, ja kun se ei vastannut Arkeman väitetiedoksiantoon antamassa vastauksessa esittämiin väitteisiin.

178 Tässä yhteydessä on muistettava, että unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan kilpailusääntöjen rikkomisten vakavuus on määritettävä erittäin monien seikkojen, kuten erityisesti asian ominaispiirteiden, asiayhteyden ja sakkojen ennalta ehkäisevän vaikutuksen perusteella, vaikka huomioon otettavista arviointiperusteista ei ole vahvistettu sitovaa tai tyhjentävää luetteloa. Tekijöitä, jotka voivat vaikuttaa kilpailusääntöjen rikkomisten vakavuuden arviointiin, ovat kunkin yrityksen käyttäytyminen, kunkin yrityksen osuus yhdenmukaistettujen menettelytapojen luomisessa, se hyöty, jonka ne ovat saaneet näistä menettelytavoista, yritysten koko, kyseisten tavaroiden arvo sekä se vaara, joka tällaisista kilpailusääntöjen rikkomisista aiheutuu yhteisön tavoitteiden toteuttamiselle (ks. yhdistetyt asiat C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P-C-208/02 P ja C-213/02 P, Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomio 28.6.2005, Kok., s. I-5425, 241 ja 242 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen, ks. vastaavasti myös asia C-534/07 P, Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomio 3.9.2009, Kok., s. I-7415, 96 kohta).

179 Tästä seuraa, että kilpailunvastaisen menettelytavan vaikutus ei sellaisenaan ole ratkaiseva peruste arvioitaessa sakon asianmukaista määrää. Erityisesti menettelytavan suunnitelmallisuuteen liittyvillä seikoilla voi olla suurempi merkitys kuin sen vaikutuksiin liittyvillä seikoilla, varsinkin, kun kyse on sellaisinaan vakavista rikkomisista (ks. edellä 178 kohdassa mainittu asia Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomion 96 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

180 Tältä osin on todettava oikeuskäytännössä vakiintuneesti katsotun, että kartelleista on jo niiden luonteen vuoksi määrättävä ankarimmat sakot. Kartellien mahdollinen todellinen vaikutus markkinoihin, eli muun muassa se, missä määrin kilpailun rajoittaminen on johtanut korkeampaan markkinahintaan kuin siihen, jota ilman kartellia olisi sovellettu, ei ole ratkaiseva tekijä määritettäessä sakkojen suuruutta (asia T-127/04, KME Germany ym. v. komissio, tuomio 6.5.2009, Kok., s. II-1167, 64 kohta). Kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden arviointia koskevilla kolmella seikalla ei ole samaa painoarvoa kattavassa tutkimuksessa. Kilpailusääntöjen rikkomisen luonteella on ensisijainen merkitys, erityisesti silloin kun kilpailusääntöjen rikkomisia luonnehditaan erittäin vakaviksi (asia T-73/04, Carbone-Lorraine v. komissio, tuomio 8.10.2008, Kok., s. II-2661, 91 kohta).

181 Kuten unionin tuomioistuin on katsonut, suuntaviivoista ilmenee siksi, että horisontaalisia hintakartelleja tai markkinoiden jakamiseen tähtääviä kartelleja voidaan pitää erittäin vakavina jo niiden luonteen perusteella ilman, että komission pitäisi osoittaa kilpailusääntöjen rikkomisen todellinen vaikutus markkinoihin. Tällaisessa tapauksessa kilpailusääntöjen rikkomisen todellinen vaikutus markkinoihin on vain yksi sellainen tekijä muiden joukossa, jonka perusteella komissio voi korottaa sakon laskentapohjaa mahdollisesta 20 miljoonan euron vähimmäismäärästä, jos tämä tekijä on mitattavissa (edellä 178 kohdassa mainittu asia Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomion 75 kohta ja edellä 122 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Erste Group Bank ym. v. komissio, tuomion 103 kohta). Oikeuskäytännössä on näin ollen katsottu, että kilpailusääntöjen rikkomisesta markkinoihin aiheutunut todellinen vaikutus on valinnainen tekijä, jonka komissio voi ottaa huomioon sakon laskemiseksi, kun se katsoo sen olevan asianmukaista (ks. vastaavasti edellä 178 kohdassa mainittu asia Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomion 82 kohta).

182 Oikeuskäytännössä on lisäksi katsottu, että se, että komissio on täsmentänyt suuntaviivoissa näkemyksensä kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden arvioimisesta, ei estä sitä, että se arvioi tätä kriteeriä kokonaisvaltaisesti kaikkien kyseiseen tapaukseen liittyvien seikkojen perusteella, mukaan lukien seikat, joita ei mainita nimenomaisesti suuntaviivoissa (edellä 122 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Raiffeisen Zentralbank Österreich ym. v. komissio, tuomion 237 kohta).

183 Kun otetaan huomioon edellä mainittu oikeuskäytäntö, kantajien esittämät väitteet eivät ole sellaisia, että niillä voitaisiin kyseenalaistaa riidanalaisen päätöksen laillisuus sakon laskentapohjan määrittämisen osalta.

184 Edellä esitetystä seuraa nimittäin yhtäältä, että vaikka katsottaisiin, kuten kantajat väittävät, että riidanalaisen rikkomisen vaikutus hintojen kehitykseen on ollut rajallinen, sen pitäminen erittäin vakavana rikkomisena on edelleen asianmukaista sen luonteen ja maantieteellisen laajuuden (Euroopan talousalue) perusteella. On lisäksi korostettava, että komissio piti rikkomista erittäin vakavana johtopäätöksessään, joka koski rikkomisen vakavuutta ja joka sisältyi riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 331 perustelukappaleeseen, ”[sen] luonteen – – ja sen perusteella, että se kattoi koko Euroopan talousalueen”. Markkinoihin kohdistuvaa todellista vaikutusta koskevalla kriteerillä ei siksi ollut mitään merkitystä rikkomisen luonnehdinnassa.

185 Toisaalta mikään riidanalaisessa päätöksessä ei viittaa siihen, että jos komissio olisi todennut nyt käsiteltävän kartellin vaikutuksen markkinoihin olleen rajallinen, se olisi asettanut Arkeman sakon laskentapohjan 65 miljoonaa euroa alemmalle tasolle.

186 Vaikka komissio totesi tältä osin, että nyt käsiteltävällä kartellilla oli kyllä ollut vaikutus markkinoihin, kun otetaan huomioon hintoja koskevien sopimusten ja käytäntöjen toimeenpano (ks. riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 321 ja 329 perustelukappale), se täsmensi myös, että ”tässä menettelyssä ei [ollut] mahdollista mitata

[rikkomisen] todellista vaikutusta markkinoihin – – ja siksi komissio ei [tukeutunut] erityisesti tiettyyn vaikutukseen yhdenmukaisesti suuntaviivojen kanssa, joiden mukaan todellinen vaikutus on otettava huomioon, kun se on mitattavissa" (321 perustelukappale) ja että "[nyt käsiteltävän kartellin] vaikutukset [markkinoihin eivät olleet] tarkasti mitattavissa". Kuten edellä on lisäksi todettu, komission rikkomisen vakavuutta koskevassa johtopäätöksessä, joka sisältyy riidanalaisen päätöksen johdantoosan 331 perustelukappaleeseen, ei mainita kriteeriä markkinoihin kohdistuvasta todellisesta vaikutuksesta.

187 On siksi todettava, että tätä seikkaa ei otettu huomioon sakon laskemiseksi.

188 On lisäksi korostettava, että kantajat eivät väitä, että komission olisi pitänyt todeta sen käytössä olleiden tietojen perusteella, että nyt käsiteltävällä kartellilla ei ollut vaikutusta markkinoihin. Ne myöntävät, että kilpailusääntöjen rikkomisella on voinut olla tietty vaikutus markkinoihin mutta väittävät samanaikaisesti tämän vaikutuksen olleen rajallinen (ks. edellä 169 kohta). Vaikka katsottaisiinkin, että komissio otti sakon laskemiseksi huomioon toteamuksen, jonka mukaan kartellilla oli vaikutus markkinoihin, mikään ei viittaa siihen, että se liioitteli sen vaikutuksia.

189 Ei myöskään voida väittää, että kantajien sakkoon sovellettu laskentapohja välttämättä perustui sen huomioon ottamiseen, että nyt käsiteltävällä kartellilla oli merkittävä vaikutus markkinoihin siltä osin kuin kyseinen laskentapohja on huomattavasti korkeampi kuin suuntaviivoissa erityisen vakavien rikkomisten osalta määritetty vähimmäismäärä (toisin sanottuna 20 miljoona euroa). Kuten edellä esitetystä ilmenee, rikkomisen todellinen vaikutus on ainoastaan yksi sellainen tekijä muiden joukossa, jonka perusteella komissio voi korottaa sakon laskentapohjaa tätä määrää korkeammaksi.

190 Sakon laskentapohja perustuu siksi nyt käsiteltävässä asiassa muun muassa rikkomisen luonteeseen, joka on määritetty ottaen huomioon riidanalaisen päätöksen

4.2 kohdassa esitetyt rikkomisen pääasialliset ominaispiirteet (ks. riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 320 perustelukappale), kyseisten maantieteellisten markkinoiden kokoon (Euroopan talousalue) (ks. riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 330 perustelukappale) ja asianomaisten yritysten eriytettyyn kohteluun, jotta huomioon voitiin ottaa niiden todellinen taloudellinen kyky, jota arvioitiin niiden PMMA-tuotteiden myynnistä saatuun liikevaihtoon nähden, joilla ne olivat osallistuneet nyt käsiteltävään kartelliin, aiheuttaa vakavaa vahinkoa kilpailulle (ks. riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 332–334 perustelukappale). Viimeksi mainitussa asiayhteydessä komissio mainitsi myös PMMA-tuotteiden markkinoinen kokonaiskoon vuosina 2000 ja 2002 volyymin ja arvon perusteella ilmaistuna (ks. riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 333 perustelukappale).

191 Kantajat vetoavat kuitenkin tässä kanneperusteessa sakon laskentapohjan kohtuuttomuuteen ainoastaan suhteessa kriteeriin, joka koskee todellista vaikutusta markkinoihin. Kuten edellä esitetystä ilmenee, tämä argumentaatio sellaisenaan on merkityksetön kantajien osalta määritetyn sakon laskentapohjan riitauttamiseksi.

192 Tästä seuraa niin ikään, että se seikka, että riidanalaisen päätöksen sanamuodosta ei ilmene riittävän yksityiskohtaisesti niitä perusteita, joiden vuoksi komissio katsoi olevan mahdotonta sen käytössä olevien tietojen perusteella mitata riidanalaisen rikkomisen todellisia vaikutuksia markkinoihin, ei ole merkityksellinen. Tällä seikalla ei nimittäin ole mitään vaikutusta rikkomisen luonnehtimiseen erittäin vakavaksi tai kantajien sakkojen osalta määritettyyn laskentapohjaan.

193 Edellä esitetystä ilmenee myös, että väitteet, jotka koskivat nyt käsiteltävästä kartellista markkinoihin kohdistuvien vaikutusten rajallisuutta, eivät voi olla perustana alentaa sakon määrää unionin yleisen tuomioistuimen täyttä harkintavaltaa käyttämällä.

194 Tämä kanneperuste sekä kantajien tässä yhteydessä esittämä vaatimus sakon alentamisesta on siksi hylättävä.

Viides kanneperuste, joka koskee oikeudellisia ja tosiseikkoihin liittyviä virheitä korotettaessa sakon laskentapohjaa varoittavan vaikutuksen vuoksi

195 Kantajat riitauttavat tässä kanneperusteessa sen, että sakon laskentapohjaa korotettiin varoittavan vaikutuksen vuoksi, ja vaativat unionin yleistä tuomioistuinta kumoamaan riidanalaisen päätöksen tältä osin tai toissijaisesti vähentämään huomattavasti tällä perusteella toteutettua korotusta.

196 Tämä kanneperuste jakautuu kolmeen osaan. Kantajat esittivät lisäksi istunnon aikana lisäväitteen, jonka tarkoituksena oli riitauttaa kyseinen korotus.

Ensimmäinen osa, joka koskee sitä, ettei komissiolla ollut perusteita korottaa sakon laskentapohjaa varoittavan vaikutuksen vuoksi Totalin liikevaihdon perusteella, koska kilpailusääntöjen rikkomista ei voitu laskea kyseisen yhtiön syyksi

– Asianosaisten lausumat

197 Kantajat väittävät, että komissio teki oikeudellisen virheen soveltaessaan korotuskerrointa 3 varoittavan vaikutuksen vuoksi Totalin toteutuneen liikevaihdon perusteella, vaikka kilpailusääntöjen rikkomista ei voitu lukea kyseisen yhtiön syyksi. Kantajien mukaan mahdollinen sakon korottaminen varoittavan vaikutuksen vuoksi – jos se katsotaan välttämättömäksi – saattoi perustua ainoastaan Arkeman kokoon ja resursseihin.

198 Komissio myönsi nimenomaisesti, että korotuskerroin 3 olisi kohtuuton tällaisessa tilanteessa. Kantajat väittävät, että sen määrittämiseksi, mikä osa sakoista oli

määritettävä ainoastaan Arkeman syyksi uusimisen perusteella, komissio nimittäin ilmoitti, että se olisi soveltanut ”korotuskerrointa 1,25”, jos Arkema olisi ollut riidanalaisen päätöksen ainut adressaatti (riidanalaisen päätöksen alaviite 250).

199 Komissio kiistää nämä väitteet.

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

200 On riittävää todeta, että viidennen kanneperusteen tämä osa perustuu ainoastaan siihen olettamaan, että riidanalaista rikkomista ei voitu lukea Arkeman emoyhtiöiden syyksi. Edellä esitetystä ilmenee kuitenkin, että tämä olettama on väärä.

201 Tämän kanneperusteen ensimmäinen osa on siksi hylättävä.

Toinen osa, joka koskee suhteellisuusperiaatteen ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamista

– Asianosaisten lausumat

202 Kantajat väittävät, että vaikka katsottaisiin, että kilpailusääntöjen rikkominen voidaan lukea Totalin (tai Elf Aquitainen) syyksi, komissio loukkasi suhteellisuusperiaatetta ja yhdenvertaisen kohtelun periaatetta, kun se otti huomioon Totalin liikevaihdon korottaakseen Arkeman sakon laskentapohjaa varoittavan vaikutuksen vuoksi.

203 Vaikka katsottaisiin, että ratkaisevan vaikutusvallan käyttämistä koskeva olettama voi olla riittävä, jotta kilpailusääntöjen rikkominen luetaan kantajien emoyhtiöiden syyksi, se ei kantajien mukaan kuitenkaan ole riittävä peruste toteuttaa korottaminen varoittavan vaikutuksen vuoksi näiden emoyhtiöiden toteutuneen liikevaihdon perusteella. Kantajat katsovat, että sakon varoittavaa vaikutusta on arvioitava sellaisten olosuhteiden perusteella, joilla voi olla vaikutusta kilpailusääntöjen rikkomiseen syyllistyneen yhtiön toimintaan markkinoilla, ja erityisesti tytäryhtiön, joka on syyllistynyt kilpailusääntöjen rikkomiseen kyseisillä markkinoilla, käytettäväksi annettujen resurssien laajuuden perusteella. Jotta korottaminen varoittavan vaikutuksen vuoksi voidaan laskea konsernitasolla toteutuneen liikevaihdon perusteella, kuulumisesta konserniin on kantajien mukaan esitettävä lisäseikkoja, joiden perusteella voidaan osoittaa, että tytäryhtiö on tosiasiallisesti käyttänyt konsernin resursseja kilpailusääntöjen rikkomiseen syyllistymisen aikana sillä perusteella, että emoyhtiön johtajat osallistuivat rikkomiseen ja/tai emoyhtiö käytti ratkaisevaa vaikutusvaltaa tytäryhtiöön. Muuten emoyhtiön toteutuneen liikevaihdon huomioon ottamisessa olisi kyse varoittavan vaikutuksen käsitteen suhteettomasta ja syrjivästä soveltamisesta.

204 Kantajat väittävät lisäksi, että komissio on itse katsonut päätöskäytännössään, että emoyhtiön osallistuminen kilpailusääntöjen rikkomiseen, johon sen tytäryhtiö on syyllistynyt, ja konsernin resurssien käyttäminen rikkomisen toteuttamisessa olivat merkityksellisiä kriteerejä varoittavan vaikutuksen soveltamiseksi (Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamismenettelyssä (Asia N:o IV/35.691/E-4: Esieristettyjen kaukolämmitysputkien alan kartelli) 21.10.1998 tehty komission päätös 1999/60/EY, jäljempänä esieristettyjä kaukolämmitysputkia koskeva päätös).

205 Komissio kiistää nämä väitteet.

206 Se väittää etenkin, että koska kilpailusääntöjen rikkomisesta vastuulliseksi katsottavan yrityksen laajuus on määritetty oikeudellisesti riittävällä tavalla, tarpeellisuus korotuskertoimen soveltamisesta tai soveltamatta jättämisestä sekä tarvittaessa sen asianmukaisen tason määrittäminen riippuvat kyseisen yrityksen kokonaisresursseista. Nämä resurssit ilmenevät asianmukaisesti yrityksen kokonaisliikevaihdosta

vuodelta, joka edelsi vuotta, jona tehtiin päätös seuraamuksen määräämisestä, ja mitään kantajien esittämistä huomioista ei tule ottaa huomioon.

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

207 On muistettava, että komissio totesi riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 337 perustelukappaleessa, että erittäin vakavien rikkomusten luokassa mahdollisten sakkojen suuruusluokka voitiin myös asettaa tasolle, joka varmisti myös niiden riittävän varoittavan vaikutuksen ”kunkin yrityksen koko ja taloudelliset voimavarat huomioon ottaen”. Komissio on yrityksen, johon kantajat kuuluivat, kokoa ja taloudellisia voimavaroja arvioidessaan ottanut huomioon Totalin maailmanlaajuisen liikevaihdon vuonna 2005, joka oli riidanalaisen päätöksen tekemistä edeltänyt viimeinen tilikausi (143,168 miljardia euroa), ja se on päättänyt soveltaa Arkeman sakkoon korotuskerrointa 3 (ks. etenkin riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 338 ja 349 perustelukappale).

208 Kantajat kiistävät viidennen kanneperusteensa tässä osassa tämän menetelmän toteamalla pääasiallisesti, että jotta korottaminen varoittavan vaikutuksen vuoksi voidaan laskea konsernitasolla toteutuneen liikevaihdon perusteella, kuulumisesta konserniin on esitettävä lisäseikkoja, joiden perusteella voidaan osoittaa, että tytäryhtiö on tosiasiallisesti käyttänyt konsernin resursseja. Siksi vastuun kohdistaminen emoyhtiöille sellaisen olettaman perusteella, jota ei ole kumottu, ja jonka mukaan ne ovat käyttäneet ratkaisevaa vaikutusvaltaa tytäryhtiöönsä, ei ole riittävää tässä yhteydessä.

209 Nämä väitteet eivät voi menestyä.

210 On ensiksikin muistutettava varoittavan vaikutuksen käsitteestä, että se on yksi huomioon otettavista seikoista sakon määrää laskettaessa. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaisesti sakoilla, jotka määrätään EY 81 artiklan rikkomisista ja joista säädetään asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa, on tarkoitus sekä rangaista asianomaisia yrityksiä lainvastaisesta käyttäytymisestä että estää asianomaisia yrityksiä ja muita taloudellisia toimijoita rikkomasta unionin oikeuden kilpailusääntöjä tulevaisuudessa. Siten komissio voi laskiessaan sakon määrää ottaa huomioon muun muassa kyseessä olevan yrityksen koon ja sen taloudellisen vallan (ks. vastaavasti asia C-289/04 P, Showa Denko v. komissio, tuomio 29.6.2006, Kok., s. I-5859, 16 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

211 Yhteisöjen tuomioistuimen vakiintuneessa oikeuskäytännössä on lisäksi todettu, että yrityksen kokonaisliikevaihto on eräänlainen osoitus, vaikkakin vain likimääräinen ja epätäydellinen, yrityksen koosta ja sen taloudellisesta vallasta (ks. edellä 178 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 243 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Siksi oikeuskäytännössä on jo katsottu, että komissio on voinut ottaa huomioon kyseessä olevan yrityksen kokonaisliikevaihdon asettaessaan sakon määrää tasolle, joka varmistaa sakon riittävän varoittavan vaikutuksen (ks. edellä 210 kohdassa mainittu asia Showa Denko v. komissio, tuomion 15–18 kohta; asia C-266/06 P, Evonik Degussa v. komissio ja neuvosto, tuomio 22.5.2008, 120 kohta, ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa ja asia T-220/00, Cheil Jedang v. komissio, tuomio 9.7.2003, Kok., s. II-2473, 96 kohta).

212 Tässä yhteydessä on muistutettava, että riidanalaisen päätöksen mukaan Total ja Elf Aquitaine muodostavat kantajien kanssa yrityksen, joka on syyllistynyt riidanalaiseen kilpailusääntöjen rikkomiseen. Siksi kantajien väitteissä vaaditaan, että sakon määrän riittävän varoittavan vaikutuksen varmistamiseksi tulisi ottaa huomioon ei niinkään kyseisen yrityksen kokoa ja taloudellista valtaa, sellaisina kuin ne ilmenevät yrityksen kokonaisliikevaihdosta, vaan ainoastaan osa sen resursseista, toisin sanottuna ”ne, jotka on saatettu tytäryhtiön, joka on syyllistynyt kilpailusääntöjen rikkomiseen kyseisillä markkinoilla, käytettäväksi”. On kuitenkin todettava, että tämä käsitys ei ole yhdenmukainen komission tavoitteleman varoittavan vaikutuksen tarkoituksen kanssa.

213 Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin nimittäin on jo todennut, tarve varmistaa sakon riittävä varoittava vaikutus, kun sillä ei perustella sakkojen yleisen tason korottamista kilpailupolitiikan täytäntöönpanon yhteydessä, edellyttää, että sakon määrää mukautetaan niin, että voidaan ottaa huomioon sakon tavoiteltu vaikutus sen kohteena olevalle yritykselle, jotta sakko ei ole merkityksetön tai päinvastoin liiallinen muun muassa kyseisen yrityksen taloudelliseen kykyyn nähden, niiden vaatimusten mukaisesti, jotka perustuvat yhtäältä tarpeeseen varmistaa sakon tehokkuus ja toisaalta suhteellisuusperiaatteen noudattamiseen (asia T-279/02, Degussa v. komissio, tuomio 5.4.2006, Kok., s. II-897, 283 kohta ja asia T-410/03, Hoechst v. komissio, tuomio 18.6.2008, Kok., s. II-881, 379 kohta). Siksi erityisesti kyseisen yrityksen mahdollisuus hankkia helpommin sakkonsa maksamisen kannalta välttämättömät varat voi oikeuttaa soveltamaan korotuskerrointa sakon riittävän varoittavan vaikutuksen aikaansaamiseksi (ks. vastaavasti edellä 210 kohdassa mainittu asia Showa Denko v. komissio, tuomion 18 kohta; edellä 284 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio ja em. asia Hoechst v. komissio, tuomion 379 kohta).

214 Tästä seuraa, että komissiolta ei voida edellyttää lisäyhteyden osoittamista yrityksen resurssien käyttämisen ja kilpailusääntöjen rikkomisen, johon tämä on syyllistynyt, välillä, jotta nämä resurssit voidaan ottaa huomioon määritettäessä sakon riittävän varoittavan vaikutuksen tasoa, koska tässä yhteydessä merkitystä on rikkomiseen syyllistyneen yrityksen koolla ja taloudellisella vallalla sellaisenaan.

215 Siltä osin kuin on kyse viittauksesta esieristettyjä kaukolämmitysputkia koskevaan päätökseen, on riittävää muistuttaa, että komission aiemmin noudattama päätöskäytäntö ei itsessään ole sakkojen määrittämistä koskeva oikeudellinen kehys kilpailuoikeuden alalla (ks. asia T-116/04, Wieland-Werke v. komissio, tuomio 6.5.2009, Kok., s. II-1087, 85 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Siksi tämän päätöksen ratkaisuosaan liittyvät väitteet ovat sellaisenaan tehottomat.

216 Tämän kanneperusteen toinen osa on näin ollen hylättävä.

Kolmas osa, joka koskee sitä, että sakon varoittavan vaikutuksen soveltaminen oli hyödytöntä nyt käsiteltävässä asiassa

– Asianosaisten lausumat

217 Kantajat väittävät, että suuntaviivojen mukaan sakko on vahvistettava riittävän varoittavalle tasolle ja että komissio voi siksi korottaa sakkoa, jos se ei ole saavuttanut tätä tasoa. Kantajien mukaan välttämättömyys korottaa sakkoa tällä perusteella voidaan määrittää vasta sakon lopullisen määrän laskemisen jälkeen ottamalla huomioon tarvittaessa se, että yritykselle on hiljattain määrätty sakkoja. Kantajat katsovat, että sakon korottaminen varoittavan vaikutuksen perusteella ab initio ja in abstracto ilman, että otetaan huomioon syylliseksi todetulle yritykselle tyypillisiä tekijöitä ja erityisesti kyseisen yrityksen aikaisemmin maksamia sakkoja, on suuntaviivojen vastaista.

218 Kantajat huomauttavat tässä yhteydessä, että Arkemalle määrättiin alle kolmen vuoden aikana peräkkäiset sakot, joiden kokonaismäärä oli noin 180 miljoonaa euroa, sillä perusteella, että se osallistui kartelleihin, jotka toteutettiin ainakin osittain samanaikaisesti riidanalaisessa päätöksessä sanktioitujen menettelytapojen kanssa. Komissio määräsi nämä sakot orgaanisia peroksideja ja MCAA:ta koskevissa päätöksissään ja [EY] 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia COMP/F/C.38.620 – Vetyperoksidi ja perboraatti) 3.5.2006 tehdyssä komission

päätöksessä K(2006) 1766 (jäljempänä vetyperoksidia ja perboraattia koskeva päätös). Komissio korotti Arkeman sakkoa kaikissa näissä kolmessa päätöksessä varoittavan vaikutuksen vuoksi korottamalla asteittain sovellettavaa korotuskerrointa.

219 Kantajien mukaan komission olisi näin ollen pitänyt katsoa, että nyt käsiteltävän kartellin kanssa samanaikaisesti toteutuneiden tosiseikkojen perusteella aikaisemmin määrättyjen sakkojen varoittava vaikutus oli riittävä varmistamaan, että Arkema ei syyllisty uusiin kilpailusääntöjen rikkomisiin tulevaisuudessa, ja tämän vuoksi oli hyödytöntä korottaa sakkoa lisää varoittavan vaikutuksen vuoksi.

220 Kantajat viittaavat lisäksi siihen, että se, että Arkema hyväksyi ohjelman toimintansa saattamiseksi kilpailulainsäädännön mukaiseksi hieman sen jälkeen, kun Total Fina osti Elfin, on osoitus siitä, että se oli jo saanut riittävän varoituksen olla toteuttamatta uusia kilpailusääntöjen vastaisia toimia.

221 Komissio kiistää nämä väitteet.

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

222 On todettava aivan ensiksi, että komissiolla on harkintavaltaa, kun se vahvistaa sakkojen määrää ohjatakseen yritysten toimintaa niin, että ne noudattaisivat kilpailusääntöjä (asia T-68/04, SGL Carbon v. komissio, tuomio 8.10.2008, Kok., s. II-2511, 49 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

223 Aivan ensiksi on hylättävä väite, jonka mukaan komissio toteutti nyt käsiteltävässä asiassa sakon korottamisen varoittavan vaikutuksen vuoksi ab initio siitä huolimatta, että kantajien mukaan välttämättömyys korottaa sakkoa varoittavan vaikutuksen vuoksi voidaan määrittää vasta sen jälkeen, kun sakon lopullinen määrä on laskettu.

224 Kuten oikeuskäytännössä on jo todettu, sakon varoittavan vaikutuksen varmistaminen on yleisluonteinen vaatimus, jonka on ohjattava komissiota koko sakkojen laskennan ajan, eikä se edellytä välttämättä sitä, että mainittuun laskentaan sisältyisi tietty vaihe, jossa suoritetaan kokonaisarviointi kaikista niistä olosuhteista, jotka ovat merkityksellisiä kyseisen päämäärän saavuttamiseksi (ks. edellä 180 kohdassa mainittu asia Carbone-Lorraine v. komissio, tuomion 131 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Kantajat eivät siksi voi väittää, että komission olisi pitänyt määrittää varoittava vaikutus vasta sakon lopullisen määrän laskemisen jälkeen.

225 On lisäksi todettava, että komissio ainoastaan korotti riidanalaisen päätöksen 337–350 kohdassa kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden arvioinnin yhteydessä sakon laskentapohjaa, jotta sakolle varmistetaan ”riittävä varoittava vaikutus kunkin yrityksen koko ja taloudellinen valta huomioon otettuna” (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 337 perustelukappale). Tämä sakon laskennan vaihe seuraa välttämättömyydestä mukauttaa sakon laskentapohja siten, että sakolla on riittävä varoittava vaikutus, kun otetaan huomioon yrityksen kokonaisresurssit ja sen mahdollisuus hankkia sakkonsa maksamisen kannalta välttämättömät varat. Tässä vaiheessa ei kuitenkaan ole kyse, kuten kantajat väittävät, sakon varoittavan vaikutuksen arvioinnista sellaisenaan ab initio. Kuten edellisestä kohdasta ilmenee, tämän näkökulman on ohjattava komissiota koko sakkojen laskennan ajan.

226 Toiseksi on hylättävä myös väite, jonka mukaan komissio olisi korottanut sakkoa varoittavan vaikutuksen vuoksi in abstracto ilman, että se olisi ottanut huomioon syylliseksi todetulle yritykselle tyypillisiä tekijöitä.

227 Tältä väitteeltä puuttuu tosiasiapohja. Yrityksen, johon kantajat kuuluivat, koon huomioon ottaminen riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 337–350 perustelukappaleessa ja siitä seuraava sakon laskentapohjan korottaminen ovat nimittäin nimenomaan seikka, jonka tarkoituksena on mukauttaa sakko kyseiselle yritykselle tyypillisten tekijöiden mukaan (ks. vastaavasti edellä 213 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 362 kohta).

228 Kolmanneksi on hylättävä väite, jonka mukaan komission olisi pitänyt ottaa huomioon Arkeman aikaisemmin maksamat sakot siten, että sen olisi pitänyt katsoa Arkemalle nyt käsiteltävän kartellin kanssa samanaikaisesti toteutuneiden tosiseikkojen perusteella aikaisemmin määrätyillä kolmella sakolla olleen riittävä varoittava vaikutus sen estämiseksi, että Arkema syyllistyy uusiin kilpailusääntöjen rikkomisiin tulevaisuudessa, ja tämän vuoksi oli hyödytöntä korottaa sakkoa lisää varoittavan vaikutuksen vuoksi.

229 On muistettava aivan ensiksi, että komissiolla oli oikeus määrätä Arkemalle neljä erillistä sakkoa, joista kukin noudatti asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa määrättyjä rajoja, koska se oli syyllistynyt neljään EY 81 artiklan määräysten erilliseen rikkomiseen (ks. vastaavasti edellä 180 kohdassa mainittu asia Carbone-Lorraine v. komissio, tuomion 56 kohta). Näistä sakoista jokaisen oli perustuttava kilpailusääntöjen rikkomisen, josta se oli määrätty, keston ja vakavuuden arvioimiseen.

230 On kuitenkin todettava, että se seikka, että Arkemalle määrättiin sakko erilaisista kilpailunvastaisista toimista, jotka koskivat muita tuotteita, ei vaikuta tosiseikkoihin, jotka liittyvät nyt käsiteltävässä asiassa tapahtuneeseen kilpailusääntöjen rikkomiseen (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat T-101/05 ja T-111/05, BASF ja UCB v. komissio, Kok., s. II-4949, 52 kohta). Tältä osin on korostettava, että kantajien puolustama ratkaisu estäisi komissiolta mahdollisuuden vahvistaa sakkoja ottamalla huomioon kaikki seikat, jotka voivat vaikuttaa rikkomisen vakavuuden arviointiin, ja erityisesti välttämättömyyden varmistaa kyseisen sakon riittävän varoittava taso, kun otetaan huomioon kyseisen yrityksen koko ja taloudellinen valta.

231 Kantajien puolustama ratkaisu on lisäksi ristiriidassa komission sakkopolitiikan alalla tavoitteleman varoittavan vaikutuksen tarkoituksen kanssa. Kuten komissio on oikein huomauttanut, tämä ratkaisu johtaisi ristiriitaiseen tilanteeseen, jossa yritykselle, joka on lisännyt osallistumistaan eri kartelleihin, koituvan kunkin seuraamuksen marginaalinen kustannus vähenisi asteittain.

232 On lisäksi korostettava, että kantajien väitteet perustuvat olettamaan, jonka mukaan komission olisi pitänyt vahvistaa sakon määrä sen perusteella, kuinka todennäköistä on, että Arkema syyllistyy uusiin kilpailusääntöjen rikkomisiin tulevaisuudessa, ja ne viittasivat todennäköisyyteen, joka komission olisi pitänyt arvioida ottamalla huomioon kyseiselle yritykselle määrättyjen sakkojen kokonaismäärä tiettynä ajanjaksona. Tällainen olettama on kuitenkin ristiriitainen kilpailuoikeudessa tarkoitetun varoittavan vaikutuksen käsitteen kanssa.

233 Tältä osin on muistettava, että oikeuskäytännön mukaan komission toimivalta määrätä sakkoja yrityksille, jotka tahallaan tai tuottamuksellisesti rikkovat EY 81 artiklan 1 kohtaa tai EY 82 artiklaa, on yksi niistä komissiolle annetuista keinoista, joiden avulla sen on mahdollista täyttää sille unionin oikeudessa annettu valvontatehtävä. Tähän tehtävään kuuluu ilman muuta velvollisuus selvittää yksittäisiä kilpailusääntöjen rikkomisia ja määrätä niistä seuraamuksia, mutta siihen kuuluu myös velvollisuus noudattaa sellaista yleistä politiikkaa, jolla pyritään kilpailuasioiden osalta soveltamaan perustamissopimuksessa vahvistettuja periaatteita ja ohjaamaan yritysten käyttäytymistä näiden periaatteiden mukaisesti (yhdistetyt asiat 100/80-103/80, Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomio 7.6.1983, Kok., s. 1825, 105 kohta ja edellä 222 kohdassa mainittu asia SGL Carbon v. komissio, tuomion 53 kohta).

234 Siksi sakoilla, jotka määrätään EY 81 artiklan rikkomisista ja joista säädetään asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa, on tarkoitus sekä rangaista asianomaisia yrityksiä lainvastaisesta käyttäytymisestä että estää asianomaisia yrityksiä ja muita taloudellisia toimijoita rikkomasta yhteisön oikeuden kilpailusääntöjä tulevaisuudessa (edellä 210 kohdassa mainittu asia Showa Denko v. komissio, tuomion 16 kohta). Siksi varoittavan vaikutuksen tekijä on arvioitava ottaen huomioon useita seikkoja eikä

pelkästään kyseessä olevan yrityksen erityistilanne (edellä 210 kohdassa mainittu asia Showa Denko v. komissio, tuomion 23 kohta ja asia T-13/03, Nintendo ja Nintendo of Europe v. komissio, tuomio 30.4.2009, Kok., s. II-947, 71 kohta). Arvioidessaan sakon määrän korottamisen tarvetta varoittavan vaikutuksen varmistamiseksi komissio ei myöskään ole millään tavoin velvollinen arvioimaan sitä todennäköisyyttä, jolla kysymyksessä olevat yritykset syyllistyvät rikkomisen uusimiseen (em. asia Nintendo ja Nintendo of Europe v. komissio, tuomion 72 kohta).

235 Tähän sakon laskentavaiheeseen sisältyy näin ollen sakon laskentapohjan korottaminen ottamalla huomioon objektiiviset seikat, kuten kyseisen yrityksen koko ja taloudellinen valta, eikä subjektiivisia seikkoja, jotka liittyvät todennäköisyyteen syyllistyä kilpailusääntöjen rikkomiseen uudelleen tulevaisuudessa. Tästä seuraa, että sillä ei ole merkitystä, että komissio toteutti jo kantajien viittaamien päätösten puitteissa kantajia koskevat korotukset varoittavan vaikutuksen perusteella ja että se korotti asteittain sovellettavia korotuskertoimia.

236 Lopuksi on hylättävä myös väite, jonka mukaan se, että Arkema oli hyväksynyt ohjelman toimintansa saattamiseksi kilpailulainsäädännön mukaiseksi, osoitti, että se oli jo saanut riittävän varoituksen olla toteuttamatta uusia kilpailusääntöjen vastaisia toimia, sillä tämä seikka ei ole merkityksellinen sakon korottamisen yhteydessä kyseisen yrityksen koon ja taloudellisen vallan huomioon ottamiseksi. Oikeuskäytännössä on joka tapauksessa jo todettu, että pelkästään sillä, että yritys hyväksyy ohjelman toimintansa saattamiseksi kilpailulainsäädännön mukaiseksi, ei voida taata asianmukaisesti ja varmasti sitä, että se noudattaa jatkossa pysyvästi kyseistä lainsäädäntöä, joten komissio ei ole tällaisen ohjelman vuoksi velvollinen alentamaan sakkoa siksi, että sillä oleva ehkäisevä tavoite on jo ainakin osittain saavutettu (edellä 213 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 361 kohta; ks. myös em. yhdistetyt asiat BASF ja UCB v. komissio, tuomion 52 kohta).

237 Tämän kanneperusteen kolmas osa on siksi hylättävä.

Istunnon aikana esitetty väite, jonka mukaan kantajat eivät olleet riidanalaisen päätöksen tekemishetkellä enää Totalin ja Elf Aquitainen määräysvallassa

– Asianosaisten lausumat

238 Kantajat väittivät istunnon aikana, että komissio ei joka tapauksessa voinut korottaa niiden sakkoa varoittavan vaikutuksen vuoksi Total-konsernin koon huomioon ottamiseksi, koska kyseisellä konsernilla ei enää ollut määräysvaltaa Arkemaan riidanalaisen päätöksen tekemishetkellä. Uudet seikat, jotka komissio esitti kirjallisen menettelyn päättymisen jälkeen, kuitenkin viittaavat siihen, että tällaisen määräysvallan olemassaolo riidanalaisen päätöksen tekemishetkellä olivat välttämätön edellytys sille, että korottamista sovellettiin Arkemaan varoittavan vaikutuksen vuoksi Total-konsernin koon huomioon ottamiseksi.

239 Nämä uudet seikat ilmenevät komission vastauksista unionin yleisen tuomioistuimen kysymyksiin, jotka esitettiin asiaan T-206/06 liittyvien sellaisten prosessinjohtotoimien yhteydessä, jotka koskivat riidanalaiseen päätökseen kohdistuvaa kantajien emoyhtiöiden vaatimusta. Komissio selitti näissä vastauksissa, että se ei soveltanut korotuskertoimia Arkemaan varoittavan vaikutuksen vuoksi viimeisimmissä päätöksissä ([EY] 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia COMP/38695 – natriumkloraatti) 11.6.2008 tehty komission päätös K(2008) 2626 lopullinen, jäljempänä natriumkloraattia koskeva päätös; ja [EY] 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia

COMP/38.589 – Lämmönkestäväksi tekevät aineet) 11.11.2009 tehty komission päätös K(2009) 8682 lopullinen, jäljempänä lämmönkestäväksi tekeviä aineita koskeva päätös), koska Arkema ei kuulunut enää Total-konserniin näiden päätösten tekemishetkellä.

240 Kantajat korostavat kuitenkin, että Arkeman listaaminen pörssiin tapahtui 18.5.2006 ja että tästä päivästä alkaen, eli melkein kaksi viikkoa ennen riidanalaisen päätöksen tekemistä, Arkema ei enää ollut Totalin määräysvallassa.

241 Kantajat vastaavat komission väitteeseen, jonka mukaan kyse on uudesta kanneperusteesta, jota ei ole otettava tutkittavaksi unionin yleisen tuomioistuimen työjärjestyksen 48 artiklan nojalla, että niiden väitteiden perustana ovat kirjallisen menettelyn päättämisen jälkeen esitetyt seikat, toisin sanottuna komission vastaus unionin yleisen tuomioistuimen asiassa T-206/06 esittämiin kysymyksiin sekä natriumkloraattia ja lämmönkestäväksi tekeviä aineita koskevat päätökset. Kantajat vaativat joka tapauksessa unionin yleistä tuomioistuinta tutkimaan viran puolesta, ovatko riidanalaisen päätöksen perustelut mahdollisesti puutteelliset sillä perusteella, että komissio ei ilmoittanut siinä, mistä syystä oli välttämätöntä korottaa niiden sakkoa varoittavan vaikutuksen vuoksi ottamalla huomioon Total-konsernin koko, vaikka Arkema ei enää kuulunut kyseiseen konserniin riidanalaisen päätöksen tekemishetkellä.

242 Lopuksi on mainittava, että kantajat ovat vastauksena unionin yleisen tuomioistuimen tässä yhteydessä esittämään kysymykseen myöntäneet, että ne eivät erityisesti tiedottaneet komissiolle nyt käsiteltävässä asiassa siitä, että 18.5.2006 alkaen ne eivät enää olleet Totalin ja Elf Aquitainen määräysvallassa. Ne ovat kuitenkin väittäneet, että komission oli pitänyt saada tieto hallinnollisen menettelyn aikana pörssiin listaamista koskevasta prosessista, joka tapahtui aikaisemmin määritellyn aikataulun mukaisesti. Ne väittävät lisäksi, että komissio toimitti vastineen liitteenä tätä pörssiin listaamista koskevan esitteen, joten se ei voinut väittää, ettei sitä ollut informoitu.

243 Komissio väittää, että väite siitä, että Arkema ei enää kuulunut Total-konserniin riidanalaisen päätöksen tekemishetkellä, on uusi ja se on jätettävä tutkimatta työjärjestyksen 48 artiklan nojalla. Kantajat eivät komission mukaan voi väittää, että tämä väite perustuu uuteen seikkaan, sillä juuri Arkeman listaaminen pörssiin tapahtui ennen riidanalaisen päätöksen tekemistä, joten tämä väite olisi ollut mahdollista esittää kannekirjelmässä.

244 Komissio katsoo, että tämä väite on joka tapauksessa hylättävä perusteettomana. Komissio myöntää, että kun se ottaa huomioon yrityksen kokonaisresurssit, nämä on arvioitava, jotta varoittavan vaikutuksen tarkoitus saavutetaan oikein sakon määräämisajankohtana (edellä 213 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 285 kohta). Oikeuskäytännön ja suuntaviivojen mukaan sakon määrää määritettäessä on kuitenkin mahdollista ottaa huomioon, että suurilla yrityksillä on useimmiten oikeudellista ja taloudellista tietoa sekä infrastruktuureja, jotka antavat niille mahdollisuuden arvioida paremmin toimintaansa mahdollisesti liittyviä rikkomuksia ja niistä aiheutuvia kilpailuoikeudellisia seurauksia. Tätä seikkaa on kuitenkin arvioitava kilpailusääntöjen rikkomishetkellä (edellä 213 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 289 ja 290 kohta). Erityisesti on niin, että kun kyseessä ovat yhden taloudellisen yksikön muodostavat yhtiöt, tytäryhtiöt hyötyvät siitä, että niiden emoyhtiöllä on tällaiset resurssit.

245 Komissio myöntää, että oikeudellisia ja taloudellisia infrastruktuureja koskevaa kriteeriä ei mainita nimenomaisesti riidanalaisessa päätöksessä mutta korostaa sitä, että tämä seikka sisältyy suuntaviivoihin. Tätä kriteeriä oli siksi välttämätöntä soveltaa riidanalaisessa päätöksessä. Komissio väittää, että kyse on tältä osin joka tapauksessa enemmän perustelujen puutteellisuudesta, jonka unionin yleinen tuomioistuin voi korjata viran puolesta tulemalla sakon määrän osalta samaan johtopäätökseen kuin komissio.

246 Komissio korostaa lopuksi kantajien viittaamien natriumkloraattia ja lämmönkestäväksi tekeviä aineita koskevien päätösten osalta, että näissä päätöksissä sovelletaan vahvistettujen sakkojen määrän laskemiseksi asetuksen N:o 1/2003 (EUVL 2006, C 210, s. 2; jäljempänä uudet suuntaviivat) 23 artiklan 2 kohdan a alakohdan nojalla suuntaviivoja, joissa ei enää mainita oikeudellisia ja taloudellisia infrastruktuureja koskevaa kriteeriä. Tämä selittää siksi edellisissä päätöksissä omaksuttua erilaista lähestymistapaa.

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

247 Ensiksikin on muistutettava, että kantajat ovat esittäneet kannekirjelmässään edellä tarkastellun kanneperusteen, joka koostui kolmesta osasta ja koski oikeudellisia ja tosiseikkoihin liittyviä virheitä, jotka tehtiin korotettaessa sakon laskentapohjaa varoittavan vaikutuksen vuoksi. Ne ovat myös todenneet, että sen jälkeen, kun Arkema listattiin pörssiin 18.5.2006, siitä tuli täysin Total-konsernista itsenäinen yksikkö, sillä sen pääoma ei enää ollut konsernin määräysvallassa. Väitteitä, joiden tarkoituksena on riitauttaa sakon laskentapohjan korottaminen varoittavan vaikutuksen vuoksi sillä erityisellä perusteella, että kantajat eivät enää olleet Total-konsernin määräysvallassa riidanalaisen päätöksen tekemishetkellä, ei ole nimenomaisesti esitetty kantajien kirjelmissä. Kuten komissio on oikein todennut, nämä väitteet perustuvat kuitenkin oletettavasti ennen kannekirjelmän esittämistä olemassa olleeseen tosiseikkaan ja ne olisi siksi voitu esittää kannekirjelmän jättämisvaiheessa.

248 Nyt käsiteltävässä asiassa ei kuitenkaan tarvitse tutkia, onko näissä väitteissä kyse uudesta kanneperusteesta, jota ei ole otettava tutkittavaksi työjärjestyksen 48 artiklan nojalla, tai päinvastoin ainoastaan perusteesta, jolla laajennetaan aikaisemmin kannekirjelmässä esitettyä perustetta ja jolla on läheinen yhteys tähän perusteeseen ja joka on näin ollen otettava tutkittavaksi tämän määräyksen nojalla (ks. vastaavasti asia C-430/00, Dürbeck v. komissio, kolmannen jaoston presidentin määräys

13.11.2001, Kok., s. I-8547, 17 kohta; yhdistetyt asiat C-402/05 P ja C-415/05 P, Kadi ja Al Barakaat International Foundation v. neuvosto ja komissio, tuomio 3.9.2008, Kok., s. I-6351, 278 kohta ja asia T-231/99, Joynson v. komissio, tuomio 21.3.2002, Kok., s. II-2085, 156 kohta).

249 Vaikka kantajat ovat todenneet vastauksessaan väitetiedoksiantoon nimenomaisesti, että ”[Arkeman] sakon määrän korottaminen varoittavan vaikutuksen vuoksi Elf Aquitaine/Total-ryhmän koon ja resurssien huomioon ottamiseksi on vielä vähemmän oikeutettua sillä perusteella, että yrityksestä tulee Total-konsernista itsenäinen yksikkö keväällä 2006, joka on sen pörssiin listautumiseksi suunniteltu ajankohta”, on kuitenkin niin, että ne myönsivät istunnossa, etteivät ne tiedottaneet komissiolle siitä täsmällisestä seikasta, että 18.5.2006 alkaen ne eivät enää olleet Total-konsernin määräysvallassa. Riidanalaiseen päätökseen ei siksi liity mitään lainvastaisuutta tältä osin, sillä komissio on voinut tukeutua väitetiedoksiannossa ilmoitettuihin tosiseikkoihin, jotka osoittavat kantajien muodostaneen yhden yrityksen emoyhtiöidensä kanssa ja joita kantajat eivät ole nimenomaisesti kiistäneet.

250 Istunnon aikana esitetty väite on näin ollen joka tapauksessa perusteeton siltä osin kuin sen tarkoituksena on tukea vaatimusta riidanalaisen päätöksen osittaisesta kumoamisesta.

251 On kuitenkin muistettava, että kantajat ovat vaatineet nyt käsiteltävässä asiassa niille riidanalaisessa päätöksessä määrätyn sakon kumoamista tai alentamista EY 229 artiklan nojalla. Ne ovat lisäksi nimenomaisesti vaatineet unionin yleistä tuomioistuinta ”vähentämään huomattavasti korottamista, joka kohdistui Arkemalle määrättyyn sakkoon varoittavan vaikutuksen vuoksi”. Ne vaativat siksi unionin yleistä tuomioistuinta käyttämään täyttä harkintavaltaansa, joka sille on EY 229 artiklan nojalla annettu asetuksen N:o 1/2003 31 artiklassa, erityisesti siltä osin kuin on kyse sakon korottamisesta varoittavan vaikutuksen vuoksi.

252 Kuten oikeuskäytännössä on jo todettu, tämä täysi harkintavalta merkitsee sitä, että unionin tuomioistuimet voivat muuttaa kanteen kohteena olevaa toimea, jopa silloin, kun sitä ei kumota, ottamalla huomioon kaikki tosiseikat muuttaakseen esimerkiksi maksettavaksi määrätyn sakon määrää (yhdistetyt asiat C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P-C-252/99 P ja C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomio 15.10.2002, Kok., s. I-8375, 692 kohta; asia C-534/07 P, Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomio 3.9.2009, Kok., s. I-7415, 86 kohta ja yhdistetyt asiat T-67/00, T-68/00, T-71/00 ja T-78/00, JFE Engineering ym. v. komissio, tuomio 8.7.2004, Kok., s. II-2501, 577 kohta).

253 Unionin yleisen tuomioistuimen työjärjestyksen 48 artiklan määräykset eivät siksi ole esteenä nyt käsiteltävässä asiassa sille, että unionin yleinen tuomioistuin ottaa huomioon täyden harkintavaltansa nojalla kantajien istunnon aikana esittämät väitteet sen tutkimiseksi, oliko varoittavan vaikutuksen vuoksi tehty korottaminen oikeutettua sen tosiseikan perusteella, johon on viitattu (ks. vastaavasti ja analogisesti istunnon aikana esitetyistä väitteistä edellä 252 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat JFE Engineering ym. v. komissio, tuomion 575 ja 578 kohta), kun otetaan lisäksi huomioon, että komissiolla oli mahdollisuus esittää huomautuksensa tästä kysymyksestä (ks. vastaavasti ja analogisesti asia C-197/09, Uudelleenkäsittely M v. Euroopan lääkevirasto, tuomio 17.12.2009, Kok., s. I-12033, 40-42 ja 57-58 kohta).

254 On toiseksi huomautettava, että komissio ei ole kiistänyt kantajien niiden toteamusten paikkansa pitävyyttä, joiden mukaan 18.5.2006 alkaen ne eivät enää olleet Totalin ja Elf Aquitainen määräysvallassa. Kuten edellä on todettu, tämä seikka sisältyi jo kannekirjelmään. On lisäksi korostettava, että tämän toteamuksen paikkansa pitävyys vahvistetaan lämmönkestäväksi tekeviä aineita koskevan päätöksen ratkaisuosassa, josta keskusteltiin istunnon aikana ja jonka kantajat myöhemmin esittivät (ks. edellä 26 kohta). Kyseisen päätöksen sanamuodon mukaan nimittäin ”Arkema France ei enää ollut 18.5.2006 alkaen osa Total/Elf Aquitaine-konsernia” (27 perustelukappale) ja ”se ei enää kuulu samaan yritykseen kuin Elf Aquitaine – –” (740 perustelukappale).

255 Esittäessään vaatimuksen unionin yleiselle tuomioistuimelle (ks. edellä 26 kohta) kantajat esittivät lisäksi todisteita, joiden tarkoituksena on tukea niiden toteamuksia. Komissio ei kyseenalaistanut näitä todisteita ja myönsi nimenomaisesti vastauksessaan unionin yleisen tuomioistuimen kysymyksiin, että 18.5.2006 alkaen kantajat eivät kuuluneet samaan yritykseen Totalin ja Elf Aquitainen kanssa.

256 On siksi todettava, että kantajat eivät enää kuuluneet samaan yritykseen Totalin ja Elf Aquitainen kanssa riidanalaisen päätöksen tekemishetkellä.

257 Kolmanneksi on tutkittava sitä, mikä tämän toteamuksen mahdollinen vaikutus on kantajille riidanalaisen päätöksen perusteella maksettavaksi määrätyn sakon määrään.

258 Ensimmäiseksi on todettava, että tarve varmistaa sakon riittävän varoittava vaikutus, kun sillä ei perustella sakkojen yleisen tason korottamista kilpailupolitiikan täytäntöönpanon yhteydessä, edellyttää, että sakon määrää mukautetaan niin, että voidaan ottaa huomioon sakon tavoiteltu vaikutus sen kohteena olevalle yritykselle, jotta sakko ei ole merkityksetön tai päinvastoin liiallinen muun muassa kyseisen yrityksen taloudelliseen kykyyn nähden, niiden vaatimusten mukaisesti, jotka perustuvat yhtäältä tarpeeseen varmistaa sakon tehokkuus ja toisaalta suhteellisuusperiaatteen noudattamiseen (edellä 213 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 283 kohta ja edellä 213 kohdassa mainittu asia Hoechst v. komissio, tuomion 379 kohta). Siksi erityisesti kyseisen yrityksen mahdollisuus hankkia helpommin sakkonsa maksamisen kannalta välttämättömät varat voi oikeuttaa soveltamaan korotuskerrointa sakon riittävän varoittavan vaikutuksen aikaansaamiseksi (ks. vastaavasti edellä 210 kohdassa mainittu asia Showa Denko v. komissio, tuomion 18 kohta; edellä 258 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 284 kohta ja edellä 213 kohdassa mainittu asia Hoechst v. komissio, tuomion 379 kohta; ks. myös edellä 210–213 kohta).

259 Siksi syy kyseisen yrityksen koon ja kokonaisresurssien huomioon ottamiseen riittävää varoittavaa vaikutusta varmistettaessa piilee siinä vaikutuksessa, joka mainitulle yritykselle halutaan aiheuttaa, koska seuraamus ei saa olla vähäinen varsinkaan sen taloudelliseen kapasiteettiin nähden (asia C-413/08 P, Lafarge v. komissio, tuomio 17.6.2010, Kok., s. I-5361, 104 kohta).

260 Tästä syystä on katsottu, että varoittavuuden tarkoitus, jota komissiolla on oikeus tavoitella sakon määrää vahvistettaessa, voidaan saavuttaa ainoastaan ottamalla huomioon yrityksen tilanne sakon määräämisajankohtana (edellä 213 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 278 kohta). Yrityksen kokonaisresurssit, jotka voivat vaihdella huomattavasti siten, että ne vähentyvät tai kasvavat, suhteellisen lyhyellä aikavälillä erityisesti kilpailusääntöjen rikkomisen päättymisen ja sakon vahvistamista koskevan päätöksen tekemisen välillä, on siksi arvioitava, jotta saavutetaan oikealla tavalla varoittavan vaikutuksen tarkoitus noudattamalla samalla suhteellisuusperiaatetta sakon määräämisajankohtana (ks. vastaavasti edellä 213 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 285 ja 288 kohta).

261 Komissio ei myöskään ole kiistänyt näitä toteamuksia. Se väittää kuitenkin, että se voi ottaa huomioon sakon määrää määritettäessä myös sen, että suurilla yrityksillä on useimmiten oikeudellista ja taloudellista tietoa sekä infrastruktuureja, jotka antavat niille mahdollisuuden arvioida paremmin toimintaansa mahdollisesti liittyviä rikkomuksia ja niistä aiheutuvia kilpailuoikeudellisia seurauksia, mikä on seikka, jota on arvioitava kilpailusääntöjen rikkomishetkellä.

262 Tältä osin on muistettava, että kilpailusääntöjen rikkomisten vakavuus on määritettävä erittäin monien seikkojen, kuten erityisesti asian ominaispiirteiden, asiayhteyden ja sakkojen varoittavan vaikutuksen perusteella, eikä huomioon otettavista arviointiperusteista ole vahvistettu sitovaa tai tyhjentävää luetteloa (edellä 178 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 241 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

263 Vaikka lisäksi komissio on voinut ottaa huomioon kyseessä olevan yrityksen liikevaihdon, joka kertoo jotain, vaikkakin vain likimääräisesti ja epätäydellisesti, yrityksen koosta ja sen taloudellisesta vallasta, vahvistaessaan sakon määrää tasolle, joka varmistaa sakon riittävän varoittavan vaikutuksen, tälle luvulle ei pidä antaa sellaista merkitystä, joka olisi suhteeton muihin arviointiperusteisiin nähden, ja sopivan sakon määrääminen ei näin ollen voi olla pelkän liikevaihtoon perustuvan artimeettisen laskelman tulos (ks. edellä 233 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 121 kohta; edellä 178 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 234 kohta ja edellä 211 kohdassa mainittu asia Evonik Degussa v. komissio ja neuvosto, tuomion 120 kohta).

264 Kuten komissio oikein väittää, se voi siksi ottaa huomioon sakon määrää määritettäessä muun muassa sen, että suurilla yrityksillä on useimmiten oikeudellista ja taloudellista tietoa sekä infrastruktuureja, jotka antavat niille mahdollisuuden arvioida paremmin toimintaansa mahdollisesti liittyviä rikkomuksia ja niistä aiheutuvia kilpailuoikeudellisia seurauksia (ks. vastaavasti myös edellä 211 kohdassa mainittu asia Evonik Degussa v. komissio ja neuvosto, tuomion 121 kohta), kuten myös suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan viidennessä alakohdassa todetaan.

265 Tämän seikan huomioon ottamisen tarkoituksena on rangaista enemmän suuria yrityksiä, joiden osalta oletetaan, että niillä on riittävät tiedot ja rakenteelliset keinot tiedostaa käyttäytymisensä kilpailunvastainen luonne ja arvioida sen mahdollisia etuja. Tässä tilanteessa liikevaihdon, jonka perusteella komissio määrittää kyseisten yritysten koon ja siis niiden kyvyn määrittää käyttäytymisensä luonne ja seuraukset, on liityttävä niiden tilanteeseen kilpailusääntöjen rikkomishetkellä eikä riidanalaisen päätöksen tekemishetkellä (edellä 213 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 289 ja 290 kohta).

266 Riidanalaisesta päätöksestä ei kuitenkaan nyt käsiteltävässä asiassa ilmene mistään, että oikeudelliseen ja taloudelliseen infrastruktuuriin liittyvät seikat olisivat vaikuttaneet kantajille määrättyyn sakkoon sovellettavan korotuskertoimen 3 määrittämiseen.

267 On nimittäin korostettava, että tätä seikkaa ei mainita riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 337–350 perustelukappaleessa, jossa komissio perustelee korotuskertoimen soveltamista. Komissio ilmoittaa sen sijaan selvästi, että sakkojen määrä on asetettava ”tasolle, joka takaa sen, että niillä on riittävän varoittava vaikutus, kun otetaan huomioon kunkin yrityksen koko ja taloudellinen valta” (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 337 perustelukappale), ja että korotuskerrointa on sovellettava ”sakon asettamiseksi tasolle, joka takaa sille riittävän varoittavan vaikutuksen” (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 349 perustelukappale). Komissio toteaa lisäksi riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 346 perustelukappaleessa, että ”erilainen kohtelu perustuu kartellin kohteena oleviin markkinoihin osallistuneen kunkin yrityksen liikevaihtoon, ja se ilmentää asianmukaisesti niiden merkitystä rikkomisen aikana, kun taas korotuskerroin [perustuu] yrityksen kokonaisliikevaihtoon, mikä heijastaa tarvetta asettaa sakko tasolle, joka takaa varoittavan vaikutuksen”.

268 On siksi todettava, että korotuskertoimen oikeuttaminen perustuu selvästi edellä 258–260 kohdassa todettuihin toteamuksiin, toisin sanottuna pääasiallisesti vaikutukseen, joka mainitulle yritykselle haluttiin aiheuttaa.

269 Tätä johtopäätöstä tukee lisäksi se, että kyseisiin yrityksiin sovelletut korotuskertoimet perustuivat niiden kokonaisliikevaihtoon vuonna 2005, eli riidanalaisen päätöksen tekemistä edeltäneenä viimeisenä tilikautena, riippumatta kunkin rikkomiskauden päättymispäivästä. Esimerkiksi ICI:n, johon sovellettiin korotuskerrointa 1,5, osalta rikkomiskauden päättymisen (riidanalaisen päätöksen mukaan 1.11.1999) ja vuoden 2005 tilikauden välillä oli yli 5 vuotta. Riidanalaisen päätöksen tarkasteltuun osaan ei sen sijaan sisälly seikkoja, jotka liittyisivät näiden yritysten kokoon kunkin yrityksen kilpailusääntöjen vastaisen toiminnan aikana. On lisäksi muistettava, että

Total, jonka liikevaihto otettiin huomioon korotuskertoimen soveltamiseksi, otti konsernin määräysvallan vasta vuoden 2000 huhtikuussa, kun taas kantajien kilpailunvastainen toiminta tapahtui 23.1.1997 ja 12.9.2002 välisenä aikana.

270 Nyt käsiteltävä asia eroaa siksi selvästi edellä 213 kohdassa mainitussa ja komission istunnossa viittaamassa asiassa Degussa vastaan komissio annetun tuomion perustana olevista seikoista. Komissio viittasi kyseisessä asiassa käsiteltävänä olleessa päätöksessä nimenomaisesti oikeudellisia ja taloudellisia infrastruktuureja koskevaan seikkaan (edellä 213 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, erityisesti tuomion 275 kohta). Kyseisestä tuomiosta seuraa lisäksi, että tarpeessa ottaa huomioon se, että suurilla yrityksillä on käytettävänään oikeudellisia ja taloudellisia infrastruktuureja, on sakon korottamisen yhteydessä kyse eri perusteesta kuin siinä, joka liittyy tarpeeseen varmistaa sakon riittävä varoittava vaikutus, ja ensiksi mainitun tarpeen tavoitteet ovat erilaiset (edellä 213 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, erityisesti tuomion 277, 278 ja 289 kohta). Ei siksi voida väittää, että se on välttämättä komission riidanalaisessa päätöksessä esittämien perustelujen perusteena.

271 On lisäksi hylättävä komission väite, jonka mukaan sen oli välttämättä otettava huomioon oikeudellisia ja taloudellisia infrastruktuureja koskeva seikka sillä perusteella, että siitä määrättiin suuntaviivoissa. On riittävää todeta tässä yhteydessä, että suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan viidennessä alakohdassa ei määrätä tämän seikan järjestelmällisestä huomioon ottamisesta vaan ainoastaan komissiolla olevasta mahdollisuudesta ottaa tämä seikka huomioon (”Yleensä voitaisiin myös ottaa huomioon se, että – –”). Koska tätä seikkaa ei näin ollen ole otettava huomioon pakottavasti, komissiolla ei ole velvollisuutta ottaa sitä huomioon kaikissa tilanteissa (ks. vastaavasti asia T-26/02, Daiichi Pharmaceutical v. komissio, tuomio 15.3.2006, Kok., s. II-713, 49 kohta).

272 Tästä seuraa, että korotuskertoimen soveltamiseksi oli arvioitava kantajien koko ja taloudellinen valta ottamalla huomioon Arkeman kokonaisliikevaihto riidanalaisen päätöksen tekemishetkellä. Kuten edellä on todettu, erityisesti siksi, että näiden seikkojen huomioon ottaminen perustui nyt käsiteltävässä asiassa vaikutukseen, joka mainitulle yritykselle haluttiin sakolla aiheuttaa, ja että Arkeman Totaliin yhdistävä taloudellinen yksikkö oli lakkautettu ennen riidanalaisen päätöksen tekemistä, viimeksi mainitun yrityksen taudellisia resursseja ei voitu ottaa huomioon Arkemaan sovellettavan korotuskertoimen määrittämiseksi (ks. vastaavasti ja analogisesti 10 %:n enimmäismäärän osalta yhdistetyt asiat T-71/03, T-74/03, T-87/03 ja T-91/03, Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomio 15.6.2005, 390 kohta, ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa).

273 Lisäksi edellä 260 kohdassa esitetyt arviot huomioon otettuna tätä päätelmää ei voi horjuttaa se, että kyseinen taloudellinen yksikkö lakkautettiin ainoastaan joitakin päiviä ennen riidanalaisen päätöksen tekemistä.

274 Vaikka kantajat olisivat vastuussa virheestä, joka koskee Totalin liikevaihdon huomioon ottamista korotuskertoimen määrittämiseksi (ks. edellä 249 kohta), tämä seikka ei voi olla perusteena niille määrätyn sakon määrän säilyttämiselle, jos kyseinen määrä on vahvistettu ottamalla huomioon aineellisesti väärä seikka (ks. vastaavasti asia T-156/94, Aristrain v. komissio, tuomio 11.3.1999, Kok., s. II-645, 586 kohta ja asia T-322/01, Roquette Frères v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok., s. II-3137, 293 kohta).

275 Vaikka unionin yleinen tuomioistuin ei voi ottaa huomioon komission vastausta sen asiassa T-206/06 esittämiin kysymyksiin, koska se ei ole osa nyt käsiteltävän asian asiakirja-aineistoa, on kuitenkin korostettava, että tämä menettelytapa ilmenee istunnossa käsitellystä komission päätöskäytännöstä (ks. natriumkloraattia koskeva päätös ja lämmönkestäväksi tekeviä aineita koskeva päätös). Komissio totesi esimerkiksi lämmönkestäväksi tekeviä aineita koskevassa päätöksessä, että ”[Elf Aquitainen

kokonaisliikevaihtoon perustuvaa] korotuskerrointa ei [ollut] sovellettava Arkema Franceen ja CECA SA:han, koska ne eivät enää kuulu[neet] samaan yritykseen kuin Elf Aquitaine" (ks. kyseisen päätöksen johdanto-osan 740 perustelukappale). Väite, joka koskee sitä, että näissä päätöksissä sovellettiin uusia suuntaviivoja ja että näissä suuntaviivoissa ei määrätty nimenomaisesti oikeudellisia ja taloudellisia infrastruktuureja koskevasta kriteeristä, ei ole merkityksellinen, sillä tätä kriteeriä ei sovellettu myöskään nyt käsiteltävässä asiassa, kuten edellä on korostettu. Sama lähestymistapa seuraa myös vetyperoksidia ja perboraattia koskevasta päätöksestä, joka annettiin samaan aikaan kuin riidanalainen päätös ja johon sovellettiin samoja suuntaviivoja sekä johon komissio itse viittasi istunnossa riidanalaiseen päätökseen kohdistuvan vertailun tekemiseksi sakkojen osalta (ks. toisen konsernin osalta vetyperoksidia ja perboraattia koskevan päätöksen johdanto-osan 31 ja 463 perustelukappale).

276 Edellä 272 kohdassa esitettyä päätelmää ei horjuta se, että riidanalaisen päätöksen perusteella Arkema vastasi sakon maksamisesta, siltä osin kuin se perustuu korotuskertoimen 3 soveltamiseen Total-konsernin liikevaihdon nojalla, yhteisvastuullisesti sen aikaisempien emoyhtiöiden kanssa. Riidanalaisen päätöksen 2 artiklan b alakohdassa nimittäin annetaan komissiolle täysi vapaus sen suhteen, kuinka kyseisessä päätöksessä ilmoitetut sakon määrät jaetaan kyseisten eri oikeushenkilöiden välillä. Komissio pystyi siksi perimään koko sakon kantajilta (ks. vastaavasti asia T-40/06, Trioplast Industrier v. komissio, tuomio 13.9.2010, Kok., s. II-4893, 165 kohta).

277 Riidanalaisesta päätöksestä ilmenee kuitenkin, että komissio itse katsoi, että korotuskerroin 3 ei olisi asianmukainen pelkästään Arkeman liikevaihdon perusteella (noin 5,7 miljardia euroa vuonna 2005 riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 14 perustelukappaleen mukaan). Komissio nimittäin ilmoittaa riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 349 perustelukappaleeseen liittyvässä alaviitteessä numero 233, että "siltä osin kuin on kyse Arkemasta, Altuglasista ja Altumaxista – –, niiden 65 miljoonan euron

suuruiseen laskentapohjaan sovelletaan erillistä korotuskerrointa 1,25, jonka pohjalta voidaan laskea 55 prosentin korotus keston perusteella ennen uusimisen perusteella tehtävän 50 prosentin korotuksen soveltamista – –”. Tältä osin muistutetaan, että komissio ei pitänyt Totalia ja Elf Aquitainea uusijoina (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 369 perustelukappale) ja se viittasi siksi ”hypoteettiseen” korotuskertoimeen 1,25 sen varmistamiseksi, että uusimisen perusteella tehtävää korottamista sovellettaisiin ainoastaan Arkemaan ja sen tytäryhtiöihin liittyviin laskentaperusteisiin.

278 On lisäksi korostettava, että ICI:hin ja Degussaan, joiden liikevaihdot olivat yli 8 miljardia euroa ja yli 11 miljardia euroa vuonna 2005, sovellettiin korotuskertoimia 1,5 ja 1,75 (ks. riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 349 perustelukappale). Siksi Arkemaan sovelletun korotuskertoimen 3 oikeutuksena oli ainoastaan se, että niiden tietojen perusteella, joihin komissio tukeutui riidanalaisessa päätöksessä, Arkema kuului Total-konserniin, jonka liikevaihto oli paljon suurempi kuin muiden kyseessä olleiden yritysten, ja se, että se saattoi tästä syystä käyttää resurssejaan sakon määräämisajankohtana. Koska sittemmin on näytetty, että tämä edellytys ei täyty, korotuskerroin 3 on kohtuuton verrattuna korotuskertoimiin, joita sovellettiin muihin riidanalaisen päätöksen adressaatteihin.

279 On lisäksi muistutettava, että kun komissio vahvistaa sakkoja asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan perusteella, sen on noudatettava yleisiä oikeusperiaatteita ja erityisesti yhdenvertaisen kohtelun periaatetta ja suhteellisuusperiaatetta sellaisina, kuin niitä on unionin tuomioistuinten oikeuskäytännössä kehitetty (edellä 213 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 77 kohta).

280 Unionin yleinen tuomioistuin katsoo siksi, että korotuskerroin 3 ei ole perusteltu kantajien osalta nyt käsiteltävän asian olosuhteissa. Tämän analyysin vaikutukset kantajien vastuulla olevan sakon määrään tutkitaan jäljempänä.

Kuudes kanneperuste, joka koskee komission tekemiä oikeudellisia virheitä, kun se korotti sakkoa uusimisen perusteella

281 Tämä kanneperuste jakaantuu kahteen osaan.

Ensimmäinen osa, joka koskee nullum crimen, nulla poena sine lege -periaatetta ja oikeusvarmuuden periaatetta

282 Kantajat väittävät kannekirjelmässään, että komissio loukkasi nullum crimen, nulla poena sine lege -periaatetta ja oikeusvarmuuden periaatetta, kun se tukeutui rangaistuksiin vuosilta 1984, 1986 ja 1994, jotka koskivat yli 20 vuotta ja jopa 30 vuotta ennen riidanalaisen päätöksen tekemistä tapahtuneita tosiseikkoja. Komissio lähestymistapa merkitsi itse asiassa, että yritystä, jota on jo rangaistu, uhkasi jatkuva uusimiseen liittyvien sääntöjen soveltaminen.

283 Vastauksessaan kantajat kuitenkin huomauttavat, että ne saivat tietää asiassa C-3/06, Groupe Danone vastaan komissio, 8.2.2007 annetusta tuomiosta (Kok., s. I-1331), joka julkistettiin kannekirjelmän jättämisen jälkeen, ja että ne katsoivat, että ”kyseinen tuomio huomioon otettuna ei ollut hyödyllistä palata väitteisiin”, joita käsitellään edellä. Kun kantajille esitettiin kysymyksiä tältä osin prosessinjohtotoimien yhteydessä ja suullisen käsittelyn aikana, ne vahvistivat luopuvansa kuudennen kanneperusteen tästä osasta mutta säilyttävänsä väitteensä, jotka esitettiin kyseisen kanneperusteen toisessa osassa, joka koskee ne bis in idem -periaatteen ja suhteellisuusperiaatteen loukkaamista.

284 Tämän luopumisen perusteella kuudennen kanneperusteen ensimmäistä osaa ei ole tutkittava enempää.

Toinen osa, joka koskee ne bis in idem -periaatteen ja suhteellisuusperiaatteen loukkaamista

– Asianosaisten lausumat

285 Kantajat huomauttavat, että komissio perusteli riidanalaisessa päätöksessään uusimisen perusteella tehtyä sakon korottamista aikaisemmilla rangaistuksilla, jotka olivat jo olleet perusteena Arkeman sakon korottamiselle uusimisen perusteella orgaanisia peroksideja koskevassa päätöksessä, MCAA-päätöksessä ja vetyperoksidia ja perboraattia koskevassa päätöksessä. Näin tehdessään komissio rankaisi Arkemaa neljä kertaa samasta kilpailusääntöjen rikkomisesta ja loukkasi näin ollen ne bis in idem -periaatetta.

286 Kantajat muistuttavat tältä osin, että uusiminen on sovellettavissa, kun henkilö sen jälkeen, kun hänet on tuomittu lainvoimaisesti ensimmäisestä rikoksesta, syyllistyy rikokseen uudelleen lainsäädännössä määrätyissä olosuhteissa ja yleensä määrätyssä ajassa. Uusimisessa on näin ollen kyse testaamisesta ensimmäisestä rangaistuksesta lähtien. Kantajien mukaan tämä testaaminen ei kuitenkaan saisi olla jatkuvaa ja ulottua toista rankaisemista pidemmälle. Kantajien mukaan silloin, jos rankaistu toimija syyllistyy kolmanteen rikokseen siitä huolimatta, että tämän rangaistusta on korotettu uusimisen perusteella, rangaistuksen uusi korottaminen voidaan tehdä uusimisen perusteella ainoastaan toiseen rangaistukseen tukeutumalla. Kantajien mukaan toisenlainen tulkinta johtaisi siihen, että yhdestä ja samasta rikoksesta määrättyä rangaistusta korotetaan kaksi kertaa.

287 Kantajat katsovat siksi, että komission olisi pitänyt katsoa nyt käsiteltävässä asiassa, että vuosina 1984, 1986, 1988 ja 1994 määrätyt rangaistukset oli jo otettu huomioon sakon määrittämiseksi orgaanisia peroksideja koskevassa päätöksessä, joten Arkeman uusimiseen ei enää voitu vedota seuraavissa asioissa näiden rangaistusten perusteella. Kantajien mukaan komissio olisi sen sijaan voinut pitäytyä näkökulmassa, jonka

mukaan Arkema oli uusija, orgaanisia peroksideja koskevaan päätökseen, MCAA-päätökseen tai vetyperoksidia ja perboraattia koskevaan päätökseen mahdollisesti tukeutumalla. Ne katsovat kuitenkin, että koska riidanalaisessa päätöksessä tarkoitettu kilpailusääntöjen rikkominen tapahtui ennen näissä kolmessa asiassa tehtyjä rangaistuspäätöksiä, uusimista ei voitu soveltaa nyt käsiteltävässä asiassa.

288 Lisäksi komission väitteeseen, jonka mukaan tarve varmistaa sakkojen varoittava vaikutus oikeutti ottamaan uusimisen huomioon raskauttavana seikkana, kantajat vastaavat komission jo ottaneen huomioon tämän toteamuksen, kun se korotti Arkeman sakon laskentapohjaa sillä perusteella, että se kuului isoon konserniin. Kantajat katsovat siksi, että korottaessaan sakon määrää kaksi kertaa samalla perusteella komissio loukkasi uudelleen ne bis in idem -periaatetta.

289 Kantajat väittävät lisäksi, että komissio rikkoi suhteellisuusperiaatetta, kun se korotti sakkoa uusimisen vuoksi tukeutumalla samoihin rangaistuksiin neljässä eri asiassa. Kantajien mukaan varoittavan vaikutuksen tavoite, johon sakon korottaminen vastaa, varmistettiin riittävällä tavalla orgaanisia peroksideja koskevassa päätöksessä sovelletulla 50 prosentin korotuksella ja etenkin vuonna 2005 tehdyssä MCAA-päätöksessä ja vuonna 2006 tehdyssä vetyperoksidia ja perboraattia koskevassa päätöksessä sovelletuilla uusilla 50 prosentin korotuksilla. Kantajat väittävät, että tästä syystä riidanalaisessa päätöksessä ei ollut tarpeellista toteuttaa uudelleen samanlaista korotusta etenkin, kun neljän päätöksen perustana olevat tosiseikat tapahtuivat samaan aikaan, joten Arkemalla ei ollut mahdollisuutta mukauttaa käytöstään ottaakseen huomioon kolme aikaisempaa rangaistusta vuosilta 2003, 2005 ja 2006.

290 Kantajat korostavat vastauksessaan, että siltä osin kuin Arkeman sakon korottaminen uusimisen perusteella tukeutui orgaanisia peroksideja koskevaan päätökseen, MCAA-päätökseen tai vetyperoksidia ja perboraattia koskevaan päätökseen, kuten komission väitteistä ilmenee, tämä korottaminen oli selvästi suhteellisuusperiaatteen vastaista. Tällainen korottaminen oli nimittäin hyödytöntä ja suhteetonta, koska

useiden päätösten perustana olevat tosiseikat tapahtuivat samaan aikaan, joten yritykselläei ollut mahdollisuutta mukauttaa käytöstään ottaakseen huomioon aikaisemmat rangaistukset.

291 Komissio kiistää nämä väitteet.

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

292 On syytä muistuttaa, että ne bis in idem -periaate, joka on yksi unionin oikeuden perusperiaatteista ja joka lisäksi vahvistetaan 7.12.2000 julistetun Euroopan unionin peruskirjan (EYVL C 364, s. 1) 50 artiklassa, estää kilpailuasioissa sen, että yritys tuomittaisiin uudelleen sellaisesta kilpailua rajoittavasta käyttäytymisestä tai että sitä vastaan ryhdyttäisiin uudelleen toimenpiteisiin sellaisen kilpailua rajoittavan käyttäytymisen johdosta, josta sille jo on määrätty seuraamus tai jonka osalta on todettu, että se ei ole vastuussa siitä, sellaisella aiemmalla ratkaisulla, johon ei enää voida hakea muutosta (ks. vastaavasti edellä 252 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomion 59 kohta). Ne bis in idem -periaatteen noudattaminen edellyttää seuraavan kolmen edellytyksen täyttymistä: tosiseikkojen, sääntöjen rikkojan ja suojellun oikeudellisen intressin on oltava samat (yhdistetyt asiat C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P ja C-219/00 P, Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomio 7.1.2004, Kok., s. I-123, 338 kohta).

293 On todettava, että tätä periaatetta ei kuitenkaan ole loukattu sillä perusteella, että riidanalainen päätös perustuu aikaisempiin rangaistuksiin, jotka olivat perusteena Arkeman sakon korottamiselle uusimisen perusteella jo orgaanisia peroksideja koskevassa päätöksessä, MCAA-päätöksessä tai vetyperoksidia ja perboraattia koskevassa päätöksessä. Se seikka, että komissio perusti rikkomisen uusimista koskevat toteamuksensa neljässä päätöksessä samoihin aikaisempiin rangaistuksiin, ei tarkoita, että komissio ”rankaisi Arkemaa neljä kertaa samasta kilpailusääntöjen rikkomisesta”, kuten kantajat väittävät.

294 On muistettava tässä yhteydessä, että mahdollinen kilpailusääntöjen rikkomisen uusiminen on yksi huomioitava tekijä asianomaisen rikkomisen vakavuutta arvioitaessa (edellä 283 kohdassa mainittu asia Groupe Danone v. komissio, tuomion 26 kohta). Rikkomisen uusimisen huomioimisella pyritään saamaan yritykset, jotka ovat osoittaneet taipumusta olla piittaamatta kilpailusäännöistä, muuttamaan käyttäytymistään. Komissio voi näin ollen ottaa kussakin tapauksessa huomioon seikat, jotka ovat omiaan vahvistamaan tällaisen taipumuksen ja joihin kuuluu esimerkiksi aika, joka on kulunut asianomaisten rikkomisten välillä (edellä 283 kohdassa mainittu asia Groupe Danone v. komissio, tuomion 39 kohta).

295 Syyllistyessään kuhunkin kantajien viittaamista kilpailusääntöjen rikkomisista Arkema uusi kilpailusääntöjen rikkomisen, mikä oikeuttaa tämän seikan huomioon ottamisen arvioitaessa kunkin rikkomisen vakavuutta. Kussakin näistä rikkomisista on itsenäisesti kyse kilpailusääntöjen vastaisen toiminnan, sellaisena kuin se on todettu vuosina 1984, 1986 ja 1994 tehdyissä päätöksissä, uusimisesta, joka on osoitus Arkeman taipumuksesta olla tekemättä asianmukaisia johtopäätöksiä näistä rangaistuksista (ks. vastaavasti edellä 283 kohdassa mainittu asia Groupe Danone v. komissio, tuomion 40 kohta).

296 Näin ollen se, että otetaan huomioon uusiminen kantajien viittaamien asioiden yhteydessä, liittyy välttämättä kunkin kyseessä olevan rikkomisen vakavuuden arviointiin. Toisin kuin kantajat väittävät, komissio on siksi määrännyt Arkemalle rangaistuksen neljästä erillisestä rikkomisesta ja edellytys siitä, että tosiseikkojen on oltava samoja (ks. edellä 292 kohta), ei selvästi ole täyttynyt nyt käsiteltävässä asiassa.

297 Kantajien ehdottama ratkaisu johtaisi lisäksi siihen, että komissiolla ei olisi oikeutta ottaa huomioon rikkomisen uusimista tietyn päätöksen yhteydessä pelkästään sillä perusteella, että kyseinen yritys on syyllistynyt samanaikaisesti muihin kilpailuoikeuden sääntöjen rikkomiseen. Tällainen ratkaisu olisi vastoin tavoitetta, johon pyritään, kun uusiminen otetaan huomioon sakon määrittämisen yhteydessä.

298 On hylättävä myös väite, jonka mukaan komissio loukkasi ne bis in idem -periaatetta perustellessaan uusimisen soveltamista raskauttavana seikkana tarpeella varmistaa sakkojen varoittava vaikutus, vaikka tämä toteamus oli jo otettu huomioon. Komissio on nimittäin sakon määrää laskiessaan ottanut huomioon pelkästään sellaisten tosiseikkoja koskevien näkökohtien kokonaisuuden, joiden on katsottu olevan merkityksellisiä määrättäessä sakkoa niin suureksi, että sillä on riittävä varoittava vaikutus, ja se ei missään tapauksessa rankaissut kantajia kahta kertaa samasta kilpailusääntöjen rikkomisesta (ks. vastaavasti asia T-38/02, Groupe Danone v. komissio, tuomio 25.10.2005, Kok., s. II-4407, 358 kohta). On muistettava tältä osin, että varoittavuuden varmistaminen on yleisluonteinen vaatimus, jonka on ohjattava komissiota koko sakkojen laskennan ajan (edellä 180 kohdassa mainittu asia Carbone-Lorraine v. komissio, tuomion 131 kohta).

299 On joka tapauksessa korostettava, että näistä kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta koskevista kriteereistä kunkin huomioon ottaminen liittyy eri syihin. Kyseisen yrityksen kokonaisliikevaihdon huomioon ottamisen perustelu liittyy tarpeeseen asettaa sakon määrä tasolle, joka takaa riittävän varoittavan varoituksen yrityksen koko ja taloudellinen valta huomioon otettuna. Siltä osin kuin on kyse kilpailusääntöjen rikkomisen uusimisen huomioon ottamisesta, se on perusteltua, kun otetaan huomioon varoittavuuden lisätarve, joka johtuu siitä, että aikaisemmat kolme rangaistusta eivät riittäneet estämään syyllistymistä neljänteen rikkomiseen (ks. vastaavasti edellä 298 kohdassa mainittu asia Groupe Danone v. komissio, tuomio 25.10.2005, 358 kohta).

300 Kantajat väittävät sen väitteen yhteydessä, jonka mukaan komissio loukkasi suhteellisuusperiaatetta, että komission olisi pitänyt ottaa huomioon varoittava vaikutus, joka orgaanisia peroksideja koskevassa päätöksessä, MCAA-päätöksessä sekä vetyperoksidia ja perboraattia koskevassa päätöksessä sovelletuilla korottamisilla oli kantajiin. On kuitenkin muistettava, että edellä 227–235 kohdassa mainituista syistä komissiolla ei ollut arvioidessaan sakon varoittavaa vaikutusta velvollisuutta ottaa huomioon sakkoja, jotka se oli määrännyt samalle yritykselle muiden asioiden yhteydessä. Tämä päätelmä soveltuu niin ikään uusimisen perusteella toteutettuihin korotuksiin. On mainittava erityisesti, että olisi varoittavan vaikutuksen tavoitteen vastaista, jos sitä, että kyseinen yritys on uusinut rikkomisen, ei otettaisi huomioon ainoastaan sillä

perusteella, että se osallistui samanaikaisesti riidanalaisen rikkomisen kanssa muihin lainvastaisiin toimiin, joiden perusteella komissio määräsi niin ikään rangaistuksia.

301 Näin ollen 50 prosentilla korottaminen nyt käsiteltävässä asiassa ei ole suhteetonta tähän tavoitteeseen nähden.

302 Lopuksi on todettava, että toisin kuin kantajat väittävät (ks. edellä 290 kohta), riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 358 ja 369 perustelukappaleesta ilmenee selvästi, että toteamukset kilpailusääntöjen rikkomisen uusimisesta eivät perustuneet nyt käsiteltävässä asiassa orgaanisia peroksideja koskevaan päätökseen, MCAA-päätökseen tai vetyperoksidia ja perboraattia koskevaan päätökseen.

303 Näin ollen kuudennen kanneperusteen toinen osa, joka enää on tarkasteltavana, on hylättävä.

Seitsemäs kanneperuste, joka koskee tosiseikkoihin liittyvää virhettä, jonka komissio teki, kun se ei myöntänyt kantajille sakon alennusta sillä perusteella, että Arkema ”ei käytännössä noudattanut” tiettyjä menettelytapoja, joista määrättiin seuraamus

Asianosaisten lausumat

304 Kantajat väittävät, että Arkema on osoittanut hallinnollisen menettelyn aikana, että se sovelsi ainoastaan osittain tiettyjä riidanalaisia sopimuksia, kuten komissio myös itse myönsi riidanalaisessa päätöksessä. Kantajat katsovat näin ollen, että suuntaviivojen ja oikeuskäytännön mukaan komission olisi pitänyt ottaa huomioon tämä lieventävä

seikka sakon määrää määritettäessä. Kantajat vaativat siksi unionin yleistä tuomioistuinta alentamaan huomattavasti sakon määrää, jotta voidaan ottaa huomioon se, että Arkema ”ei käytännössä noudattanut” tiettyjä menettelytapoja, joista määrättiin seuraamus.

305 Kantajat väittävät tältä osin, että Degussa valitti useaan otteeseen siitä, että Arkema ei noudattanut sopimuksia hintojen korotuksista, joista sovittiin tuottajien kesken, kuten riidanalaiseen päätökseen sisältyvä kuvaus useista kokouksista osoittaa (kyseisen päätöksen johdanto-osan 123, 128 ja 133 perustelukappale).

306 Kantajat korostavat lisäksi, että komission päätöskäytännön mukaan sakon alentaminen voidaan myöntää sillä perusteella, että lainvastaisia sopimuksia ei osittain ole noudatettu. Kantajat katsovat näin ollen, että toisin kuin komissio toteaa vastineessa, pelkästään se seikka, että yritys on noudattanut ainoastaan joitakin menettelytavoista, joista määrättiin seuraamus, ei sellaisenaan voi olla perusteena lieventävien seikkojen soveltamisen pois sulkemiselle.

307 Komissio kiistää nämä väitteet.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

308 Kuten oikeuskäytännöstä seuraa, jotta lieventäviä seikkoja sovellettaisiin sillä perusteella, että yritys on tosiasiassa jättänyt soveltamatta väitettyjä sopimuksia, on tutkittava, osoitetaanko yrityksen esittämillä seikoilla, että sinä aikana, jona yritys osallistui kilpailusääntöjen rikkomista koskeviin sopimuksiin, se tosiasiassa pidättyi niiden soveltamisesta kilpailemalla markkinoilla tai ainakin selvästi ja huomattavasti rikkoi velvoitteita, joilla kyseinen kartelli pantiin täytäntöön, siinä määrin, että se häiritsi

kartellin toimintaa (edellä 271 kohdassa mainittu asia Daiichi Pharmaceutical v. komissio, tuomion 113 kohta ja edellä 180 kohdassa mainittu asia Carbone-Lorraine v. komissio, tuomion 196 kohta).

309 Toisin kuin komissio väittää kirjelmissään, se seikka, että kantajat myöntävät soveltaneensa osittain tiettyjä riidanalaisia sopimuksia, ei näin ollen ole nyt käsiteltävässä asiassa sellaisenaan riittävä peruste kieltäytyä soveltamasta kantajiin näiden vaatimia lieventäviä seikkoja (ks. vastaavasti edellä 308 kohdassa mainittu asia Daiichi Pharmaceutical v. komissio, tuomion 102 ja 116 kohta ja edellä 180 kohdassa mainittu asia Carbone-Lorraine v. komissio, tuomion 197 ja 223 kohta). On nimittäin tutkittava vielä, ovatko kantajat osoittaneet, että ne rikkoivat selvästi ja huomattavasti velvoitteita, joilla nyt käsiteltävä kartelli pantiin täytäntöön, siinä määrin, että se häiritsi kartellin toimintaa.

310 On muistutettava, että kantajat esittävät kannekirjelmässä väitteidensä tueksi kolme täsmällistä seikkaa, joiden tarkoituksena on osoittaa, että Degussa valitti useaan otteeseen siitä, että Arkema ei noudattanut sopimuksia hintojen korotuksista, joista sovittiin tuottajien kesken.

311 Kantajat väittävät ensiksi, että komissio totesi riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 123 perustelukappaleessa, että tapaamisen, joka järjestettiin vuoden 1999 kesällä, tavoitteena oli ”antaa uudelleen Degussalle luottamus siihen, että [Arkeman] ja ICI:n toimintaan markkinoilla voitiin luottaa, kun tämä luottamus oli aikaisemmin kärsinyt sillä perusteella, että [nämä kaksi yritystä] eivät panneet hintatavoitteita täytäntöön tai panivat ne täytäntöön ainoastaan osittain”.

312 Kantajat viittaavat toiseksi riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 128 perustelukappaleen sanamuotoon, jossa komissio on todennut Degussan kutsuneen koolle 24.2.2000 järjestetyn kokouksen, joka koski muovauskompaundeja, vastauksena

Arkeman toimintaan tiettyjen autosektorin asiakkaiden kanssa. Komissio on täsmentänyt, että kyseisen kokouksen aikana ”[Degussa] moitti [Arkemaa] epäsuorasti siitä, että se ei ollut noudattanut korotuksia autoalalla”.

313 Kantajat vetoavat kolmanneksi riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 129 perustelukappaleeseen, jossa viitataan 27.6.2000 järjestettyyn kokoukseen, joka koski muovauskompaundeja ja joka seurasi sitä, että Arkema teki pitkäaikaisen toimitussopimuksen markkinoiden pääasiakkaan kanssa hintaan, jonka taso oli alhaisempi kuin tavoite, josta oli sovittu kilpailijoiden kesken kokouksessa Dublinissa (Irlannissa) vuoden 1999 lokakuussa. Komissio toteaa tältä osin, että ”Degussa piti sitä seikkaa, että Arkema pidättäytyi tahallaan soveltamasta hintatavoitteita, vakavana luottamuksen menetyksenä”. Komissio on niin ikään viitannut riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 133 perustelukappaleessa ”merkitykselliseen konfliktiin” Degussan ja Arkeman välillä kyseisen kokouksen aikana.

314 On kuitenkin todettava, että ainoastaan viittaaminen näihin riidanalaisen päätöksen kohtiin ei vielä ole riittävää osoittamaan, että edellä 308 kohdassa mainitut edellytykset ovat täyttyneet.

315 Aivan ensiksi on korostettava, että kaikki edellä mainitut päätöksen kohdat koskevat kokouksia PMMA-muovauskompaundeista, toisin sanottuna ainoastaan yhtä niistä kolmesta tuotteesta, jotka olivat komission riidanalaisessa päätöksessä väittämän yhtenäisen kilpailusääntöjen rikkomisen kohteena. Kantajat eivät kuitenkaan ole esittäneet mitään muita objektiivisia seikkoja, joiden perusteella unionin yleinen tuomioistuin voisi arvioida tämän tuotteen osalta tapahtuneen sopimusten noudattamatta jättämisen vaikutusta koko kartellin toiminnalle. Kuten riidanalaisen päätöksen johdanto-osan viidennestä perustelukappaleesta ilmenee, PMMA-muovauskompaundit muodostivat lisäksi ainoastaan 36 prosenttia koko PMMA-markkinoista siltä osin kuin on kyse metyylimetakrylaatin jakaantumisesta kolmen PMMA-tuotteen kesken.

316 Siltä osin kuin on kyse tarkemmin riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 123 perustelukappaleeseen sisältyvästä toteamuksesta, jonka mukaan ”menneisyydessä – – [Arkema ja ICI] eivät panneet täytäntöön hintatavoitteita tai ne panivat ne täytäntöön ainoastaan osittain”, on todettava, että kantajat eivät esitä mitään seikkoja, joiden perusteella voitaisiin päätellä, mitä tämä konkreettisesti tarkoitti sisällön tai keston osalta.

317 On yhtäältä korostettava, että riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 123 perustelukappaleesta ilmenee, että hintatavoitteet pantiin täytäntöön osittain. Kantajat eivät kuitenkaan täsmennä, mikä oli tämän ”osittaisen soveltamatta jättämisen” laajuus. Kantajat eivät etenkään väitä, että tämä soveltamatta jättäminen olisi saavuttanut sellaisen tason, että se olisi häirinnyt nyt käsiteltävän kartellin toimintaa. Riidanalaisesta päätöksestä ilmenee lisäksi, että kantajat panivat saman kokouksen aikana täytäntöön osan kyseisestä kartellista siltä osin kuin oli kyse arkaluontoisten kaupallisten tietojen vaihtamisesta (ks. riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 123 perustelukappaleen viimeinen virke sekä päätöksen johdanto-osan 117 perustelukappale, johon on viitattu).

318 Kantajat eivät toisaalta täsmennä, mistä ajanjaksosta on kyse. Kyseinen kokous järjestettiin vuoden 1999 kesän aikana, mutta rikkominen alkoi 23.1.1997 (ks. riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 109 perustelukappale). Tällä välin Arkema osallistui useisiin kartellikokouksiin, joiden kuvaus riidanalaisessa päätöksessä ei viittaa kartellia häirinneisiin seikkoihin erityisesti siltä osin kuin on kyse kyseisen kartellin toiminnasta (ks. riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 111–119 perustelukappale).

319 Riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 128, 129 ja 133 perustelukappaleita koskevista kantajien väitteistä on todettava, että ne perustuvat pääasiallisesti pitkäaikaiseen toimitussopimukseen, joka tehtiin vuoden 1999 lokakuussa pidetyssä Dublinin kokouksessa kilpailijoiden välillä sovittuja hintatavoitteita halvemmalla hintatasolla. Vaikka komissio määrittelee tämän yrityksen ”isoksi asiakkaaksi” (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 129 perustelukappale) ja mainitsee, että kyse oli ”viidestä tonnista vuodessa” (riidanalaisen päätöksen alaviite numero 131), kantajat eivät ole esittäneet yhtään konkreettista seikkaa, joiden perusteella voitaisiin arvioida tämän sopimuksen

merkitystä nyt käsiteltävän kartellin jäsenten välillä PMMA-muovauskompaundien alalla toteutetun yhteistyön kannalta tai etenkään kolmea PMMA-tuotetta koskevan yhtenäisen rikkomisen yhteydessä.

320 On lisäksi korostettava, että kyse on sopimuksesta, joka allekirjoitettiin vuoden 2000 ensimmäisen neljännesvuoden aikana (ks. riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 128 ja 129 perustelukappale) ja siinä ei noudatettu vasta vuoden 1999 lokakuussa päätettyjä hintojen korotuksia, kun taas Arkema osallistui kartelliin 23.1.1997–12.9.2002. On myös korostettava, että vaikka riidanalaisessa päätöksessä viitataan ”merkitykselliseen konfliktiin” (133 perustelukappale) ja ”vakavaan luottamuksen menetykseen” (129 perustelukappale), on selvää, että Atofinan ja muiden kartelliin osallistuvien yritysten välinen yhteistyö jatkui tästä konfliktista riippumatta (ks. erityisesti riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 131 ja 134 perustelukappale) ja se koski 9.2.2001 järjestetyn kokouksen aikana juuri tietojen vaihtamista tätä samaa asiakasta koskevista hinnoista (ks. riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 131 perustelukappale 9.2.2001 järjestetystä kokouksesta).

321 Edellä esitetyn perusteella on todettava, että seikat, joihin kantajat ovat vedonneet, ovat kuitenkin osoitus tietyistä puutteista nyt käsiteltävän kartellin tehokkuudessa PMMA-muovauskompaundien osalta ja siitä, että Arkema jätti noudattamatta sovittujen hintojen tavoitteita tietyn asiakkaan kanssa tämän tuotealan osalta. Komissio on itse myöntänyt, että oli jaksoja, joiden aikana nyt käsiteltävään kartelliin osallistuneet yritykset eivät noudattaneet sovittuja sopimuksia (ks. riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 329 perustelukappale), ja että tiettyjä päätöksiä ei pantu täysin täytäntöön (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 379 perustelukappale). Kun kuitenkin otetaan huomioon se seikka, että kyseisessä kilpailusääntöjen rikkomisessa on riidanalaisen päätöksen mukaan kyse yhtenäisestä kolmea tuotetta koskevasta rikkomisesta ja se seikka, että tämä rikkominen kesti 23.1.1997–12.9.2002 sekä se, että siinä oli useita osa-alueita, mukaan luettuna markkinoita ja yrityksiä koskevien luottamuksellisten tietojen vaihto (ks. riidanalaisen päätöksen johdanto-osan kolmas perustelukappale), nämä seikat eivät ole riittäviä edellä 308 kohdassa todettujen edellytysten täyttymiseksi. Kantajat eivät myöskään edes väitä, että ne olisivat rikkoneet

velvoitteita, joiden tarkoituksena oli panna nyt käsiteltävä kartelli täytäntöön, siinä määrin, että se olisi häirinnyt kartellin toimintaa, kuten oikeuskäytännössä vaaditaan.

322 Siksi on pääteltävä, että yhtäältä komissiolla oli oikeus olla soveltamatta lieventävää seikkaa, joka liittyy riidanalaisten sopimusten tosiasialliseen noudattamatta jättämiseen, ja toisaalta, että sakon alentaminen tällä perusteella ei myöskään ole perusteltua unionin yleisellä tuomioistuimella olevan täyden harkintavallan nojalla.

323 Tämä kanneperuste sekä kantajien tältä osin esittämä vaatimus sakon alentamisesta on näin ollen hylättävä.

Kahdeksas kanneperuste, joka koskee oikeudellisia ja tosiseikkoihin liittyviä virheitä, jotka perustuvat siihen, että komissio ei myöntänyt kantajille sakon alennusta ”muiden seikkojen” perusteella

Asianosaisten lausumat

324 Kantajat väittävät, että Arkema vaati väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa, että sille määrättävää sakkoa alennettaisiin suuntaviivoissa tarkoitettujen ”muiden seikkojen” perusteella, jotta komission sille hiljattain määräämät suuret sakot otettaisiin huomioon. Komissio teki oikeudellisia ja tosiseikkoihin liittyviä virheitä, kun se kieltäytyi myöntämästä tätä alennusta sillä perusteella, että Arkema ei ollut ”vedonnut yhteenkään väitteeseen, joka osoittaisi, että se oli erittäin vaikeassa tilanteessa” (riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 396 perustelukappale).

325 Kantajat väittävät, että komissio alensi kahdessa viimeisimmässä päätöksessä sakon lopullista määrää suuntaviivojen 5 kohdan b alakohdan nojalla sillä perusteella, että kyseinen yritys oli jo määrätty hieman aikaisemmin maksamaan huomattavat sakot. Kyseessä oli [EY] 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia COMP/E-2/37.667 – Erikoisgrafiitti) 17.12.2002 tehty komission päätös K(2002) 5083 lopullinen (jäljempänä erikoisgrafiittia koskeva päätös) ja [EY] 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia COMP/38.359 – Sähköiset ja mekaaniset hiili- ja grafiittituotteet) 3.12.2003 tehty komission päätös K(2003) 4457 (jäljempänä hiili- ja grafiittituotteita koskeva päätös). Kantajat väittävät, että vaikka komissio näytti kummassakin päätöksessä esittävän, että alentaminen perustui myös kyseisen yrityksen taloudelliseen tilanteeseen, sakon alentaminen ei voinut todellisuudessa johtua muusta kuin hiljattain määrättyjen huomattavien sakkojen huomioon ottamisesta.

326 Näistä samoista päätöksistä ilmenee nimittäin, että komissio arvioi, että yrityksen taloudellisen tilanteen huomioon ottaminen sen sakon alentamiseksi johtaisi epäoikeudenmukaisen kilpailuedun myöntämiseen yrityksille, jotka olivat sopeutuneet huonommin markkinaolosuhteisiin, ja voisi johtaa syrjintään suhteessa menettelyssä tarkoitettuihin muihin yrityksiin. Kantajat katsovat siksi, että komissiolla ei ollut perusteita tukeutua kyseisen yrityksen taloudelliseen tilanteeseen, mukaan luettuna yhdessä muiden seikkojen kanssa, sen sakkojen alentamiseksi.

327 Kantajat katsovat, että komissio määräsi Arkemalle hiljattain huomattavia sakkoja yhteensä noin 180 miljoonan euron määrästä sillä perusteella, että se osallistui kartellitoimiin, jotka toteutettiin ainakin osittain samanaikaisesti niiden toimien kanssa, joista määrättiin rangaistus riidanalaisessa päätöksessä. Kyse oli orgaanisia peroksideja koskevasta päätöksestä, MCAA-päätöksestä sekä vetyperoksidia ja perboraattia koskevasta päätöksestä.

328 Kantajat katsovat, että nämä rangaistukset huomioon otettuina ei ollut tarpeellista määrätä niille koko sakon lopullista määrää (eli 219,13 125 miljoonaa euroa) tehokkaan varoittavan vaikutuksen varmistamiseksi. Kantajien mukaan komission olisi siksi pitänyt ottaa tämä huomioon ”muiden seikkojen” perusteella. Kantajat vaativat näin ollen unionin yleistä tuomioistuinta alentamaan niille määrätyn sakon määrää Arkeman hiljattain maksamien sakkojen huomioon ottamiseksi.

329 Komissio kiistää nämä väitteet.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

330 Aivan ensiksi on muistettava, että komission päätöskäytäntö ei muodosta kilpailuoikeuden alalla sakkoihin sovellettavia oikeussääntöjä. Komissiolla on nimittäin sakkojen määrän määrittämisessä laaja harkintavalta, eikä se ole sidottu aikaisemmin tekemiinsä arviointeihin (ks. asia T-329/01, Archer Daniels Midland v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok., s. II-3255, 108–110 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Siksi se, että kantajat pelkästään vetoavat erikoisgrafiittia koskevaan päätökseen ja hiili- ja grafiittituotteita koskevaan päätökseen, on sellaisenaan tehoton, koska komission ei tarvinnut arvioida samalla tavalla esillä olevaa asiaa (ks. vastaavasti em. asia Archer Daniels Midland v. komissio, tuomion 111 kohta).

331 On lisäksi todettava, että komissio alensi näissä kahdessa päätöksessä asiassa kyseessä olleelle yritykselle määrätyn sakon määrää sillä perusteella, että yrityksellä oli suuria taloudellisia vaikeuksia ja sille oli hiljattain määrätty yksi ja sittemmin kaksi rangaistusta sakkojen maksamiseksi samanaikaisesti tapahtuneista kilpailusääntöjen rikkomisista. Kantajat eivät kuitenkaan väitä, että niiden tilanne oli verrattavissa

tämän yrityksen tilanteeseen erityisesti talouden osalta (ks. erikoisgrafiittia koskevan päätöksen johdanto-osan 556–559 perustelukappale ja hiili- ja grafiittituotteita koskevan päätöksen johdanto-osan 360 perustelukappale).

332 Väitteestä, jonka mukaan sakon määrän alentaminen saattoi perustua ainoastaan kyseisen yrityksen viimeaikaisiin rangaistuksiin, koska komissiolla ei ollut oikeuskäytännön ja sen päätösten sanamuotojen nojalla perusteita ottaa huomioon kyseisen yrityksen taloudellista tilannetta yksinään tai yhdessä muiden seikkojen kanssa, on korostettava sen olevan näiden päätösten sanamuodon vastainen. Tältä osin on viitattava myös edellä 180 kohdassa viitatussa asiassa Carbone-Lorraine vastaan komissio annettuun tuomioon (311–317 kohta), jossa tämä sama väite, jonka yksi hiili- ja grafiittituotteita koskevan päätöksen adressaateista esitti, hylättiin.

333 Komissio ei näin ollen ole tehnyt virhettä riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 396 perustelukappaleessa, kun se hylkäsi kantajien osiossa ”muut seikat” esittämän väitteen sillä perusteella, että Arkema ei ollut esittänyt yhtään argumenttia, joka osoittaisi sen olleen erittäin vaikeassa taloudellisessa tilanteessa.

334 Ei myöskään ole suoritettava unionin yleisen tuomioistuimen täyttä harkintavaltaa käyttämällä kantajien vaatimaa sakkojen alentamista.

335 Ainoastaan se, että kantajat on hiljattain määrätty maksamaan kolme muuta sakkoa osittain samanaikaisista kilpailusääntöjen rikkomisista, ei nimittäin voi oikeuttaa nyt käsiteltävässä asiassa määrätyn sakon alentamista. Jos se seikka, että yritystä on jo rankaistu, oikeuttaisi myöhemmän sakon alentamisen, tämä johtaisi lisäksi ristiriitaiseen tilanteeseen, jossa yrityksen, joka on lisännyt osallistumistaan kartelleihin, marginaalinen kustannus kustakin rangaistuksesta vähenisi asteittain. Tällainen tilanne olisi täysin varoittavan vaikutuksen tavoitteen, johon sakoilla pyritään, vastainen.

336 Kantajat eivät kuitenkaan vetoa yhteenkään seikkaan, joka osoittaisi, että sakkojen määrääminen nyt käsiteltävässä asiassa, yhdistettynä muihin viimeaikaisiin sakkoihin, olisi asettanut ne erityiseen tilanteeseen. On lisäksi korostettava, että lukuun ottamatta orgaanisia peroksideja koskevassa päätöksessä määrättyä sakkoa Arkeman vastuu näiden sakkojen maksamisesta jaetaan suurelta osin yhdessä Elf Aquitainen ja Totalin kanssa. Arkemalle näiden neljän päätöksen perusteella määrätty sakkojen yhteismäärä jää joka tapauksessa jopa alle asetuksessa N:o 1/2003 yhden sakon osalta vahvistetun kynnyksen, joka on 10 prosenttia Arkeman liikevaihdosta vuonna 2005 ja johon viitataan riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 14 perustelukappaleessa.

337 Tämä kanneperuste sekä kantajien tältä osin esittämä vaatimus sakon alentamisesta on hylättävä.

Johtopäätös

338 Kaikesta edellä esitetystä seuraa, että kanne on hylättävä kokonaisuudessaan lukuun ottamatta kantajien vaatimusta alentaa sakon korotusta, jota sovellettiin kantajiin varoittavan vaikutuksen vuoksi.

339 Edellä esitetyt arviot (ks. edellä 247–280 kohta) huomioon otettuina unionin yleinen tuomioistuin katsoo, että sen on alennettava täyttä harkintavaltaansa käyttämällä kantajille määrätyn sakon määrää, jotta voidaan ottaa huomioon se, että kantajat eivät enää olleet Total-konsernin määräysvallassa sakon määräämisajankohtana.

340 Unionin yleinen tuomioistuin katsoo asianmukaiseksi soveltaa riidanalaisessa päätöksessä käytettyä menettelytapaa tämän sakon määrän uudelleen laskemiseksi korvaamalla kantajiin riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 349 perustelukappaleessa sovellettu korotuskerroin 3 korotuskertoimella 1,25. Unionin yleinen tuomioistuin katsoo nimittäin, että nyt käsiteltävän asian olosuhteissa ja kun otetaan huomioon muihin riidanalaisen päätöksen adressaatteihin sovelletut korotukset, tällainen korotus on asianmukainen sen varmistamiseksi, että kantajille määrätyllä sakolla on riittävän varoittava vaikutus.

341 Erityisesti on todettava, ettei ole hyväksyttävä komission suullisen käsittelyn aikana esittämää vaatimusta, jossa vaadittiin pääasiallisesti, että unionin yleinen tuomioistuin ottaa huomioon kyseisen yrityksen oikeudelliset ja taloudelliset infrastruktuurit rikkomisen tapahtumisajankohtana, jotta kantajiin jatketaan korotuskertoimen 3 soveltamista.

342 On muistettava, että täyden harkintavallan käyttäminen ei kuitenkaan saa johtaa siihen, että yrityksiä, jotka ovat osallistuneet EY 81 artiklan 1 kohdan vastaiseen sopimukseen tai yhdenmukaistettuun menettelytapaan, kohdellaan eri tavalla niille määrättävien sakkojen suuruudesta päätettäessä (asia C-291/98 P, Sarrió v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok., s. I-9991, 97 kohta ja asia C-407/04, Dalmine v. komissio, tuomio 25.1.2007, Kok., s. I-829, 152 kohta). Koska tätä seikkaa ei ole otettu huomioon riidanalaisen päätöksen muiden adressaattien osalta (ks. edellä 266–271 kohta), ei ole perusteltua korottaa kantajille määrättävää sakkoa tällä perusteella.

343 Vaikka tämä seikka piti ottaa huomioon sakon määrää määritettäessä, se ei kuitenkaan oikeuta soveltamaan kantajiin korotuskerrointa 3 sakon riittävän varoittavan vaikutuksen vuoksi. Tämä nimittäin johtaa siihen, että kantajiin sovelletaan samaa korotuskerrointa kuin niiden vanhoihin emoyhtiöihin, vaikka ne ovat täysin erilaisessa tilanteessa tällaisella korottamisella tavoiteltujen olennaisten tavoitteiden osalta (ks. vastaavasti myös edellä 213 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 340 kohta).

344 Oikeuskäytännössä on lisäksi todettu, ettei ole syytä tehdä eroa kahden sellaisen yrityksen välillä, joiden liikevaihtojen vuoksi on joka tapauksessa perusteltua, että ne luokitellaan suuriksi yrityksiksi, joilla on oikeudelliset ja taloudelliset infrastruktuurit, jotka antavat niille mahdollisuuden arvioida paremmin toimintaansa mahdollisesti liittyviä rikkomuksia ja niistä aiheutuvia kilpailuoikeudellisia seurauksia (edellä 213 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 340 kohta). Nyt käsiteltävässä asiassa kaikkia riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 349 perustelukappaleessa mainittuja yrityksiä, kuten myös Arkemaa sen liikevaihdon perusteella, olisi voitu pitää suurina yrityksinä, joilla on oikeudelliset ja taloudelliset infrastruktuurit, jotka antavat niille mahdollisuuden arvioida paremmin toimintaansa mahdollisesti liittyviä rikkomuksia (ks. vastaavasti edellä 213 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 294 kohta). Kun nyt käsiteltävässä asiassa otetaan huomioon muihin yrityksiin sovelletut korotuskertoimet (kerroin 1,75 Degussan, 1,5 ICI:n ja ”hypoteettinen” kerroin 1,25 Arkeman osalta), korotuskerroin 3 on siksi perusteltavissa ainoastaan hyvin merkittävällä liikevaihdolla, joka Totalilla oli sakon määräämisajankohtana.

345 Kantajille määrättävän sakon määrän uudelleen laskemisen osalta on muistettava riidanalaisen päätöksen 2 artiklan sanamuoto, jonka mukaan ”1 artiklassa todetuista kilpailusääntöjen rikkomisista määrätään seuraavat sakot: b) Arkema – –, Altuglas International – – ja Altumax Europe – –, yhteisvastuullisesti [219 131 250] euroa, josta Total – – yhteisvastuullisesti 140,4 miljoonaa euroa ja Elf Aquitaine – – yhteisvastuullisesti 181,35 miljoonaa euroa”.

346 Tämän sanamuodon ja riidanalaisen päätöksen sakon laskemista koskevien perustelujen perusteella on erotettava sakon kaksi osaa.

347 Kantajat on ensinnäkin määrätty maksamaan yhteisvastuullisesti 37 781 250 euron suuruinen määrä, eikä Elf Aquitainen ja Totalin vastuu koske tätä määrää.

348 Kuten riidanalaisesta päätöksestä ilmenee, kyse on uusimisen perusteella määrätyn korotuksen mukaisesta määrästä, josta Elf Aquitaine ja Total eivät olleet vastuussa ja johon komissio sovelsi sittemmin 40 prosentin alennusta väitetiedoksiannon nojalla. On kuitenkin muistettava, että määrittääkseen korotuksen määrän uusimisen perusteella komissio turvautui riittävän varoittavaan vaikutukseen perustuvaan ”hypoteettiseen” korotuskertoimeen 1,25 (ks. alaviite numero 233, joka liittyy riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 349 perustelukappaleeseen). Edellä 247–280 kohdassa mainituilla toteamuksilla ei siksi ole vaikutusta tähän määrään ja näin ollen kyseisen 37 781 250 euron määrän, josta kantajat ovat vastuussa mutta niiden vanhat emoyhtiöt eivät, on pysyttävä muuttumattomana.

349 Kantajat määrättiin toiseksi maksamaan yhteisvastuullisesti Elf Aquitainen kanssa 181,35 miljoonan euron suuruinen määrä, josta Total oli vastuussa yhteisvastuullisesti 140,4 miljoonan euron osalta. Kyse on siksi sakon määrästä, joka ei seuraa uusimisen huomioon ottamisesta.

350 Tämä 181,35 miljoonaa euroa seuraa nimittäin korotuskertoimen 3 soveltamisesta. Koska tämän korotuskertoimen soveltaminen kantajiin ei ollut perusteltua, tämä määrä on laskettava uudelleen kantajien osalta lähtemällä korotuskertoimesta 1,25 ja soveltamalla komission riidanalaisessa päätöksessä omaksumaa menettelytapaa.

351 Kantajien yhteisvastuu sakon tämän määrän maksamisesta alennetaan näin ollen 75 562 500 euroon.

352 Lopuksi on muistutettava, että asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan nojalla kunkin kilpailusääntöjen rikkomiseen osallisen yrityksen osalta sakko on enintään kymmenen prosenttia sen edellisen tilikauden kokonaisliikevaihdosta. Oikeuskäytännön mukaan ainoastaan silloin, kun useat sakon määräämistä koskevan päätöksen adressaatit muodostavat vielä kyseisen päätöksen tekemispäivänä yrityksen ymmärrettynä taloudellisena yksikkönä, joka on vastuussa rikkomisesta, josta on määrätty

seuraamus, enimmäismäärä voidaan laskea kyseisen yrityksen kokonaisliikevaihdon perusteella, mikä tarkoittaa kaikkia sen muodostavia osia yhteenlaskettuna. Jos tämä taloudellinen yksikkö on sen sijaan sittemmin hajotettu, kullakin päätöksen adressaatilla on oikeus, että siihen sovelletaan itsenäisesti kyseistä enimmäismäärää (edellä 272 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomion 390 kohta).

353 Siksi on vielä tarkastettava, että kantajien maksettavaksi katsottavan sakon määrä ei ylitä 10:tä prosenttia Arkeman kokonaisliikevaihdosta vuodelta 2005. Kantajat on näin ollen määrätty yhteisvastuullisesti maksamaan 113 343 750 euron suuruinen sakko (edellä 348 kohdassa mainittu 37 781 250 euron määrä lisättynä edellä 351 kohdassa mainitulla 75 562 500 euron määrällä). On siksi todettava, että tämä määrä ei ylitä 10:tä prosenttia Arkeman liikevaihdosta vuodelta 2005, sellaisena kuin se ilmenee riidanalaisen päätöksen johdanto-osan 14 perustelukappaleesta. Tämä pätee myös sen väliaikaisen määrän osalta, joka vahvistettiin ennen väitetiedoksiannon perusteella suoritettua alentamista.

Oikeudenkäyntikulut

354 Unionin yleisen tuomioistuimen työjärjestyksen 87 artiklan 2 kohdan mukaan asianosainen, joka häviää asian, velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut, jos vastapuoli on sitä vaatinut. Lisäksi työjärjestyksen 87 artiklan 3 kohdassa määrätään, että unionin yleinen tuomioistuin voi määrätä oikeudenkäyntikulut jaettaviksi asianosaisten kesken, tai määrätä, että kukin vastaa omista kuluistaan, jos asiassa osa vaatimuksista ratkaistaan toisen asianosaisen ja osa toisen asianosaisen hyväksi.

355 Nyt käsiteltävässä asiassa kantajien vaatimukset on hyväksytty osittain. Koska väitteet, jotka ovat johtaneet sakon määrän alentamiseen, kuitenkin esitettiin vasta suullisen käsittelyn aikana, vaikka ne olisi voitu esittää kannekirjelmässä (ks. edellä 247 kohta), on suoritettava asianmukainen arvio kyseisen asian olosuhteista ja päätettävä, että

kantaja vastaa omista oikeudenkäyntikuluistaan ja se velvoitetaan korvaamaan komission oikeudenkäyntikulut.

Näillä perusteilla

UNIONIN YLEINEN TUOMIOISTUIN (neljäs jaosto)

on ratkaissut asian seuraavasti:

1) Sakon, joka Arkema SA:n (josta on tullut Arkema France), Altuglas International SA:n ja Altumax Europe SAS:n on maksettava yhteisvastuullisesti EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä 31.5.2006 tehdyn komission päätöksen K(2006) 2098 lopullinen (asia COMP/F/38.645 – metakrylaatit) 2 artiklan b alakohdan nojalla, määrä alennetaan 113 343 750 euroon.

2) Kanne hylätään muilta osin.

3) Arkema France, Altuglas International ja Altumax Europe velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Czúcz Labucka O'Higgins

Julistettiin Luxemburgissa 7 päivänä kesäkuuta 2011.

Allekirjoitukset

Sisällys

Asian tausta ..... II - 2608

Johdanto ..... II - 2608

Hallinnollinen menettely ..... II - 2609

Riidanalainen päätös ..... II - 2610

Riidanalaisen päätöksen adressaatit ..... II - 2611

Sakon laskeminen ..... II - 2612

Menettely ja asianosaisten vaatimukset ..... II - 2614

Oikeudellinen arviointi ..... II - 2616

Ensimmäinen kanneperuste, joka koskee sääntöjen, joiden perusteella tytäryhtiön toteuttama toiminta voidaan lukea emoyhtiön syyksi, rikkomista ja syrjintäkiellon periaatteen loukkaamista ..... II - 2616

Ensimmäinen osa, joka koskee sääntöjen, joiden perusteella tytäryhtiön toteuttama toiminta voidaan lukea emoyhtiön syyksi, rikkomista ..... II - 2617

– Asianosaisten lausumat ..... II - 2617

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 2619

Toinen osa, joka koskee syrjintäkiellon periaatteen loukkaamista ..... II - 2624

– Asianosaisten lausumat ..... II - 2624

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 2625

Toinen kanneperuste, joka koskee tosiseikkoihin liittyviä virheitä, jotka komissio teki lukiessaan Arkeman rikkomisen Totalin ja Elf Aquitainen syyksi ..... II - 2628

Ensimmäinen osa, jonka mukaan komissio ei ottanut huomioon sitä, että Totalin ja Elf Aquitainen johto ei ollut osallinen riidanalaisessa päätöksessä todettuun toimintaan ..... II - 2629

– Asianosaisten lausumat ..... II - 2629

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 2630

Toinen osa, joka koskee sitä, että todisteita, jotka osoittavat Arkeman määränneen tosiasiassa itsenäisesti liiketoimintapolitiikastaan, ei otettu huomioon ..... II - 2632

– Asianosaisten lausumat ..... II - 2632

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 2637

Kolmas kanneperuste, joka koskee perusteluvelvollisuuden rikkomista ja hyvän hallinnon periaatteen loukkaamista syyksiluettavuutta koskevia sääntöjä sovellettaessa ..... II - 2644

Ensimmäinen osa, joka koskee perusteluvelvollisuuden rikkomista ..... II - 2645

– Asianosaisten lausumat ..... II - 2645

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 2646

Toinen osa, joka koskee hyvän hallinnon periaatteen loukkaamista ..... II - 2652

– Asianosaisten lausumat ..... II - 2652

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 2653

Neljäs kanneperuste, joka koskee laiminlyöntiä ottaa huomioon kriteeri todellisesta vaikututuksesta markkinoihin määritettäessä sakon laskentapohjaksi 65 miljoonaa euroa ..... II - 2655

Asianosaisten lausumat ..... II - 2655

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 2659

Viides kanneperuste, joka koskee oikeudellisia ja tosiseikkoihin liittyviä virheitä korotettaessa sakon laskentapohjaa varoittavan vaikutuksen vuoksi ..... II - 2664

Ensimmäinen osa, joka koskee sitä, ettei komissiolla ollut perusteita korottaa sakon laskentapohjaa varoittavan vaikutuksen vuoksi Totalin liikevaihdon perusteella, koska kilpailusääntöjen rikkomista ei voitu laskea kyseisen yhtiön syyksi II - 2664

– Asianosaisten lausumat ..... II - 2664

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 2665

Toinen osa, joka koskee suhteellisuusperiaatteen ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamista ..... II - 2665

– Asianosaisten lausumat ..... II - 2665

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 2667

Kolmas osa, joka koskee sitä, että sakon varoittavan vaikutuksen soveltaminen oli hyödytöntä nyt käsiteltävässä asiassa ..... II - 2670

– Asianosaisten lausumat ..... II - 2670

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 2671

Istunnon aikana esitetty väite, jonka mukaan kantajat eivät olleet riidanalaisen päätöksen tekemishetkellä enää Totalin ja Elf Aquitainen määräysvallassa ..... II - 2676

– Asianosaisten lausumat ..... II - 2676

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 2679

Kuudes kanneperuste, joka koskee komission tekemiä oikeudellisia virheitä, kun se korotti sakkoa uusimisen perusteella ..... II - 2690

Ensimmäinen osa, joka koskee nullum crimen, nulla poena sine lege -periaatetta ja oikeusvarmuuden periaatetta ..... II - 2690

Toinen osa, joka koskee ne bis in idem -periaatteen ja suhteellisuusperiaatteen loukkaamista ..... II - 2691

– Asianosaisten lausumat ..... II - 2691

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 2693

Seitsemäs kanneperuste, joka koskee tosiseikkoihin liittyvää virhettä, jonka komissio teki, kun se ei myöntänyt kantajille sakon alennusta sillä perusteella, että Arkema ”ei käytännössä toteuttanut” tiettyjä käytäntöjä, joista määrättiin seuraamus ..... II - 2696

Asianosaisten lausumat ..... II - 2696

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 2697

Kahdeksas kanneperuste, joka koskee oikeudellisia ja tosiseikkoihin liittyviä virheitä, jotka perustuvat siihen, että komissio ei myöntänyt kantajille sakon alennusta ”muiden seikkojen” perusteella ..... II - 2702

Asianosaisten lausumat ..... II - 2702

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 2704

Johtopäätös ..... II - 2706

Oikeudenkäyntikulut ..... II - 2710